

Lberti magni Phi losophia naturalis

Ad emptorē et studiosam iuuentutem/ exhortatio.

SI bone indolis ingeniosa iuuentus archanoꝝ philosophie naturalis: tū ob tenere etatis breuitatē/ tū ob horridoꝝ Aristotelis nostri verborū amphractꝰ ꝛ obscuritatē adhuc prorsus es expers et ignarus: Si post grāmatice logiceqꝫ rudimēta doctior euadere cupis: studiūqꝫ eiusdē phie paulisp te oblectat: euestigio oīqꝫ mora semota/ ad doctiloqua magni Alberti te trāsfer dogmata: Qui posthabitis oīm verboꝝ ambagibꝰ/ fideliter sine ambiguitatis nube/ lucido claroqꝫ tramite ad diu cupite mellifluū optatūqꝫ philosophie ducet te sinū: A qua nil te retrahat: que plenis suis vberibus plus succi q̄ꝫ grāmatica logicaqꝫ est tributura. Ad hanc anhela (duce Alberto) solutis frenis tende/ festina: et te laboris tui non penitebit. Uale.

Et ignara Juuentus

Physicorum

Illustrissimi philosophi et theologi domini Alberti magni / compendiosum / insigne ac perutile opus Philosophie naturalis / feliciter incipit.

De acceptione horũ nominũ Natura et naturale: Capitulum. I.

Philosophia diuiditur in tres partes: videlicet in Logicã / Ethicã Physicã. Siue in Rationalẽ / Moralẽ ⁊ naturalem. Alijs duabus obmissis / ad presens de sola physica siue naturali intendimus: Prenotantes / ꝙ natura dicit multis modis. Dicitur eñ natura naturalis intelligentia: ẜm qḋ dicit Aristoteles. I. physicorũ / ꝙ vniuersalia magis sunt nota in natura ꝗ̃ particularia. s. in natura intellectiua vel naturali intelligentia. Dicit etiã natura materia. Dicitnr natura / forma: Et magis proprie dicit natura forma: quia seruat res naturales in esse. Dicit etiã natura via in naturã: sicut ge neratio. Dicitur etiã natura principiũ motus et quietis eius in quo est primo et p se / et nõ scd̃m accidens. Vñ Auicenna distinguit duplicem naturã. s. vniuersalem ⁊ particularẽ: Uniuersalem appellat virtutẽ diffusam in substantiã celorum: Particularem vo illã que est in rebus singularibus siue in indiuiduis: vt illa q̃ est in hac planta / siue in hoc grano: ẜm qḋ dicit ꝙ natura est vis insita rebus / ex similibus similia procreans. Hos quattuor vltimos modos ponit Aristo. in secũdo physicoꝝ. Naturale etiã dicit multipliciter. Uno modo dicit naturale alicui ꝙ inest ei a sua creatione / scd̃m quod scire ⁊ addiscere naturale est homini: qꝛ vtrũq; inest ei a sua creatione. Dicit etiã naturale qḋ fit scd̃m cursũ nature: scd̃m qḋ dicit / naturale est ꝙ ex hoie fiat hõ / ⁊ ex equo equus. Vñ scd̃m hec tria distinguunt opera et tria agentia. s. Opus nature / opus artificis ⁊ opus creationis. Opus nature est cuiꝰ principiũ agẽs est na-

tura. Opus artificis est/cuius principiũ agens est voluntas. Opus creationis est/cuius principiũ agens est creator. Dicitur etiã naturale illud qđ considerat scientia naturalis. Cum ergo subiectũ naturalis philosophie sit corpus mobile: Prima nostra speculatio erit de corpore mobili simpliciter siue scđm se. Secũda/de celo. Tertia/de elemẽtis. Quarta/de elementatis. Quinta/de anima.

De principiis naturalibus: Et primo de corpore mobili: Ca. II.

Corpus sic diffinitur ab antiquis: Corpus est omne id qđ habet trinã dimensionẽ. s. longũ/latũ et profundũ. Vel sic: et melius secundum Algazelẽ et Auicennã: Corpus est in quo est aptitudo intelligendi duas lineas intersecantes se ad angulos rectos: et tertiã lineã intersecãtem ambas illas ad angulos rectos. Est aũt corporũ aliud Mobile aliđ Immobile. Et dico corpus immobile/corpus stans qđ nõ mouetur: neque ad sitũ neque ad formã/vt hoc qđ dicitur celũ empyreũ. Corpus aũt mobile est/ quod subiacet motui et quieti: qđ est etiã vnũ de principiis scientie naturalis: teste Aristo. in principio primi physicorum. Teste aũt eodẽ Aristo. tria sunt principia nature. s. subiectũ siue materia et duo cõtraria. s. priuatio et forma: Quod sic patere põt: In omni eo qđ fit scđm naturã oportet aliquid subiici quod sit ad id qđ fit in potẽtia. Per hoc quod dico: aliquid subiici/tango materiã siue subiectũ. Per hoc quod dico: quod fit/ tango formã. Per hoc quod dico: fit in potẽtia/ tãgo priuationẽ. Verbi gratia: Ex hoie immusico fit homo musicus: ex semine nõ hoie fit hõ. Ergo materia est vnũ principiũ numero: et est vt duo ratione priuationis: priuatio enim accidit materie. Non enim idẽ est homini et immusico esse: quia (vt dicit Aristo.) duo sunt principia prima/ vt est dicere numero: neque tamen penitus duo propter id quod alterũ esse est ipsis/ sed tria. Quod aũt materia et forma sint principia cuiuslibet corporis/ patet per resolutionẽ: abstractis enim omnibus formis accidẽtalibus/ tandẽ venitur ad formam substantialẽ: qua adhuc abstracta per intellectũ remanet quoddã valde occultũ/ qđ est prima materia. Quod aũt hec ma

teria sit aliquid / patet ꝑ hoc ꝙ elementa miscentur adinuicē: et non scd̃m contrarias qualitates siue formas: scd̃m eñ illas repugnāt: Ergo scd̃m aliquid omnibꝰ illis aliqd est cōmune: quod est materia prima: ergo materia prima est aliquid. Et si obijcitur / ꝙ omne esse est a forma: ergo si hec materia est aliquid / habet formā: et sic nō est materia prima. Dicendum ꝙ esse actuale est a forma / sed nō potētiale: et tale esse habet materia prima. Uel potest dici / ꝙ aptitudo recipiendi omnē formam est ei pro forma. Dicit eñ Aristo. in primo physicorum: Tunc opinamur vnumquodqꝫ cognoscere: cum causas eius cognoscimus primas / et principia prima vsqꝫ ad elemta. De his ergo principijs dicendum est singillatim: Et primo de materia.

De materia: Ca. III.

Materia (vt dicit Aristo. in fine primi physicorū) est primum subiectum vnicuiqꝫ / ex quo fit aliquid: cū insit / non scd̃m accidens. Cum insit dicit: quia in oī eo quod fit scd̃m naturam / necesse est inesse materiā. Nō scd̃m accidens: ꝺ defecꝰ propter priuationē: que non inest per se sed per accidens. Et hec est diffinitio prime materie. De qua dicit Aristo. ibidem / ꝙ est ingenita et incorruptibilis. Si eñ generareť / esset generata anteqꝫ generaretur: silr / si corrūperetur: esset corrupta anteqꝫ corrumperetur. Unde Dionisius in libro ꝺ diuinis nominibus caplo quarto / dicit sic: Neqꝫ corrumpitur aliquid existentium: scd̃m quod est substantia vel natura / sed defectu ordinationis que est scd̃m naturā armonie: et cōmensurationis ratio infirmatur materie similiter inherens. Et nota / ꝙ materia dicitur materia / inqꝫtum est apta nata recipere formā. Substantia vero dicitur siue subiectum / inqꝫtum substat forme: Unde accidentia siue forma non habet esse suum nisi in materia. Dicitur autē yle / scd̃m quod nō habet comparationē ad aliquam formā: et nuda est ab omni forma. Origo autē dicitur / scd̃m quod est principium omniū rerum naturalium. Materia sic diuiditur: qꝛoniā quedam est corporalis: ⁊ quedā spiritualis. Spiritualis est illa que est

in creaturis/que nō habent situm vel locuʒ:sicut sunt angeli et anime/quibus similis creatur materia cum ipsis. Corporalis est illa que est in rebus:que habent sitū et locū. Et illarum quedam est naturalis: Quedam est artificialis. Artificialis est illa que est in rebus artificiatis:quarū principium est voluntas creata. Naturalis est illa/que est in rebus naturalibus/quarū principiū est natura. Et illarum: Quedam est vniuersalis siue prima: Quedam est particularis:siue secunda. Uniuersalis est/que nō habet respectum ad aliquā formam specialem/sed ad omnem formā. Est enim quidā appetitus naturalis in materia ad omnē formam/et hoc est per omnimodam perfectionē sui a forma. Unūquodqꝫ enim in q̄ magis deficit/id magis appetit. Unde aristote. in fine primi physicorum dicit. Quod materia appetit formam: sicut femina masculum et turpe bonum et pulcrum. Particularis vero est illa que facta est hoc aliquid/et coartatur a forma substantiali/et formis accidentalibus. Et nota ꝙ in materia artificiali est tantum potētia passiua:sicut in ere respectu statue. In materia vero naturali particulari / non solū est potentia passiua/sed etiaʒ actiua:vt patet in grano: Et hec a theologis vocatur ratio seminalis:que etiam est aliquid forme. Item particularium quedaʒ est ingenerabilis et incorruptibilis: sicut in celo/et in corporibus superioribus in quibus est virtꝰ actiua tantum respectu inferiorum. Quedam vero generabilis et corruptibilis:sicut in elementis et elementatis/in quibus est virtus actiua et passiua. Ex his que dicta sunt/potest colligi ꝙ quintuplex est materia, scilicet. Spiritualis:corporalis vniuersalis: Corporalis particularis ingenerabilis: Corporalis particularis generabilis:ꝛ artificialis. Hec autē sic se habent adinuicem/ ꝙ sicut generabilis simplicior est artificiali: ita ingenerabilis simplicior ē generabili:et sicut vniuersalis simplicior est igenerabili: ita spiritualis simplicior ē vniuersali:immo vt verius dicam in infinitum plus:quoniaʒ ad ipsam nullam habet proportionem. Quoniam omne qđ est proportionabile alicui/ aliquotiēs sumptum reddit illud:

sed materia corporalis infinities sumpta/non facit spirituale.

De priuatione. Ca. IIII.

Dicto de materia/dicendum est de priuatione: que sic notificari potest: Priuatio est absentia forme cũ aptitudine materie ad formã. Dico rem cum aptitudine materie ad formam/ propter ingenerabilia corpora in quorũ materia non est priuatio: quoniam ad nullam aliam formam est in potentia. Contingere enim ab esse non differunt in perpetuis: vt dicit Aristo. in secundo physicorum. Et nota ꝙ cum priuatio accidẽs sit materie: distinguitur duplex priuatio scilicet: naturalis et artificialis.

De forma: Capitulum. V.

Sequitur de forma: de qua prenotandum est: ꝙ est quedam forma abstracta omnino a materia et a conditionibus materie: sicut motus: situs: et locus: et hãc considerat metaphisicus. 1 Est etiã forma abstracta a materia/ sed non a conditionibus materie: et hanc considerat mathematicus. 2 Est etiam forma inabstracta a materia et conditionibus materie: et hanc considerat. physicus: que est vnum principiorũ naturalis philosophie. 3 Que forma (vt dicit Aristo. in fine primi libri physicorum.) est quoddam diuinum/et optimum: et appetibile. Diuinum dicit/quia forma dat esse: in quo omne quod est/ deo assimilatur. Optimuꝫ dicit /quia nullum trium principioruꝫ melius. Appetibile dicit: quia ipsa appetitur a materia: sed non appetit/nec materiam/nec priuationem. Ut dicit Aristo. ibidem. Et nota ꝙ forma dicitur multipliciter. Dicitur enim forma/ id ẽ perfectio: ⁊ secũdum hoc substantia potest dici forma: sicut aĩa est ꝑfectio corporis physici organici: cuiꝰ est aĩa. Dicit etiã forma informãs seu inherẽs: ⁊ talis forma diffinit in libro sexto principiorũ/ ꝙ forma ẽ cõpositiõi cõtingẽs: sĩplici ⁊ ĩuariabili essẽtia cõsistẽs.

Simplici dicit: quia omnis forma q̄tum est in se: est simplex. Preterea est inuariabilis essentie: quia si esset variabilis: posset recipere aliā formā supra se: et sic esset subiectū et nō forma: vel dicit simplex ad differentiam cōpositi. Inuariabilis dicit ad differentiā materie. Dicitur etiā forma q̄si foris manēs: et secūdum hoc dicit forma padigma. i. exemplar. Forma diuiditur vt materia. primo in spiritualē: et corporalē. Spiritualis est illa que facit spiritum: vel q̄ est in re spirituali: vel etiā corporali: ita q̄ tota sit i toto. Corporalis est illa q̄ facit corpus: siue q̄ est in re corporali: ita q̄ in maiori parte sit maior et in minori minor. Et illarum: quedam est naturalis q̄dam artificialis. Naturalis est illa q̄ est in rebus naturalibus: siue cuius principium est natura. Artificialis est illa que est in rebus artificialibus: siue cuius principiū est ars. Item formarū: quedam est vniuersalis: quedam particularis. Uniuersalis est illa que totaliter cōsideratur in sua essentia: ita q̄ non est alicui impressa materie. vt albedo. Particularis vero est illa que ē singillatim signata in hoc subiecto: vt hec albedo. Itē particularium: quedam est incorruptibilis: vt forma celi. Quedā corruptibilis vt forma elementorum et elementatorum. Item formarum. Alia substantialis: alia accidentalis. Substantialis est illa que adiunctione sui ad materiam: facit quid id est esse essentiale: vt igneitas. Accidentalis est illa que adiunctione sui ad materiam: facit quale non quid: vt albedo. Itē formaruz. Alia posita immediate in materia. Alia mediate. Immediate posita est forma substantialis formarū vero positarū mediate in materia. Quedaz ponit mediante superficie que scz: secundum extensionē sup̄ficiei extenditur: et habet sitū scz vnam partē hic. Aliam alibi: vt albedo vel color. Unde primum subiectū coloris est sup̄ficies: et superficiei corpus. Corporis autem materia prima et vlterius nō resoluitur. Quedam vero non mediante superfitie scz quādo non habent sitū vt paternitas et filiatio et huiusmodi. Et nota q̄ sicut dicit Auerroys triplex fuit opinio antiquorum philosophorum de formis naturalibus. Quidam enim opinati sunt formas esse ab extrinseco scilicet a datore formarum: et ante dationez esse

extra materiam separatas positas in corporibꝰ stellis: vt platonici. Alij autem opinati sunt formas esse intra materiã actu sed latere: et esse insensibiles nobis: vt Anaxagoras. Unde dicebat omne in omni misceri. Tertia opinio est Aristo. qui ponit formas esse in materia potentia non actu et ab extrinseco agente educuntur de potentia ad actum. Unde dicit in secundo de generatione et corruptione: ꝙ latio id est accessio solis: facit generationem. Et in secundo physicoꝝ dicit ꝙ homo generat hominẽ ex materia: et sol. Item nota ꝙ forma dicitur forma/species/ratio/endelechia siue actus. Forma dicitur inquantũ dat esse materie: siue in comparatione ad materiam: Species diciur inquantum est principiũ cognitionis: vel inquantum consideratur in se/ Ratio autẽ dicitur inquantũ est finis nature. vel inquantuz est proportionabilis materie. Endelechia siue actꝰ dicitur inquantũ opponitur priuationi. Itẽ nota ꝙ sic dicit Arist. in scdo de generatiõe et corruptione. Materie est pati ⁊ moueri. mouere et facere/est alterius potẽtie/scz forme. Unde ꝙ omnio caret materia: omnino caret possibilitate: vel passibilitate: sicut primum ens. In alijs autem secundũ diuersitatem materie diuersificatur passiones. Et hec de principijs naturalis philosophie ad presens dicta sufficiant.

De causis rerum naturaliũ que et quot sunt Ca. VI.

Consequenter cõsiderandum est de causis: que et quot sunt numero. Prenotandum differentiam inter principium: et causam. Principium igitur est causa intrinseca et essentialis rei. Causa vero extenditur ad causam intrinsecam: et extrinsecam: vt post patebit: vno igitur modo secundum Aristo. secũdo physicorum. Causa dicitur ex quo fit aliquid cum insit per se sicut es statue: cum insit dicitur ad differentiam priuationis et hec est causa materialis. Nota tamẽ ꝙ est materia ex qua: vt es statue: et materia in qua: vt subiectum accidentium: et est materia circa quam: vt obiectum potentie. Alio modo dicitur causa: forma: species: paradigma:

actus siue perfectio: et ratio ipsius quod aliquid erat esse: vt igneitas ignis: et hoc est causa formalis/ vel ratio diffinitiua. Et nota ꝙ in simplicibus: vt in angelis/ et in anima idem est forma que est actus materie: et que est actus compositionis. In compositis vero non est idem: vt in homine: anima enim est actus materie: homo vero est actus compositiōis. Tertio modo dicitur causa/ vt est principium mutationis/ aut quietis: vt deliberans propositi/ pater filij/ et omne faciens facti: et hec est causa efficiens. Et nota ꝙ duplex est efficiens secundum naturam scȝ intrinsecū: et extrinsecum. Intrinsecum/ vt virtus actiua seminis in materia que a theologis vocatur ratio seminalis. Extrinsecum est virtus celi secundum Aristo. quia latio solis facit generationem. Et nota ꝙ media que sūt ad fineȝ/ reducuntur ad causam efficientem: sicut ad sanitatē sunt maciees/ purgatio organū. Oīa eñ hec finis gratia sūt. Quarto modo dicitur causa cuius gratia aliquid fit: vt sanitas ambulandi: et hec est causa finalis: de qua dicit Aristote. que est cuius causa sit potissima est et finis aliarum esse. Circa causas nota/ quod causa finalis mouet efficientem/ efficiēs vero mouet materiam/ Materia mota introducitur forma: sicut patet de artifice/ Et propter hoc causa finalis est potissima aliarum. Item nota/ ꝙ quedam adinuicem sibi cause sūt/ sed nō eodem modo: vt laborare est causa efficiens sanitatis/ sed non sanitas est causa efficiens laboris. Item idem contingit esse causam oppositorum: vt nauta cuius presentia est causa salutis nauis eius/ vero absentia causa periculi siue euersionis. Item nota/ ꝙ cause dicuntur multipliciter: Aliquid est causa alicuius per prius/ et aliquid per posterius: vt medicus est causa sanitatis per prius/ et artifex per posterius. Item aliquid est causa alicuius per se/ et aliquid per accidens: vt statuam faciens est causa statue per se/ polidetus vero per accidens: accidit enim statuam facienti polidetum esse.

Item aliquid est causa alicuius in potentia/ et aliquid in actu: vt edificator edificandi domum. Et nota/ ꝙ sicut est in

causis/ ita et in causatis.

De forma et casu: Ca. VII.

Post hec dicendum est de forma et casu/ quid sint: et que ipsorum differentia: Multa enim a casu et fortuna contingunt. Quid enim sit casus et fortuna/ sic secundum Aristotelem inuestigari potest. Eorum que fiunt: quedam fiunt propter hoc/ id est quia intenta sunt: et quedam non propter hoc/ id est quia nō sunt intenta: vt aliquem inuenire thesaurum cum fodit sepulchrum: non enim propter hoc fodit sepulchrum/ vt inueniat thesaurum. Item eorum que fiunt propter hoc: quedam fiunt ex proposito/ id est ab vsu liberi arbitrij/ siue rationis: Quedam autem a natura. Illa fiunt a natura (vt dicit Aristoteles in secundo physicorum) quecunque a quodam in seipsis principio continue mota/ accedunt ad aliquem finem. Item eorum que sunt a natura: quedam fiunt semper: vt solem moueri in circulo obliquo: Et quedam frequenter: vt pluuiam generari ex vapore. Horum autem que fiunt a proposito propter hoc/ causa per se est propositum. Et eorum que fiunt a natura propter hoc/ causa per se est natura. Sed eorum que fiunt non propter hoc/ causa per accidens est fortuna et casus. Causa per accidens dico: quia fortuna et casus accidunt causis per se: quod patet sic: Aliquis iuit ad forum/ vt emeret carnes: et dum iret inuenit thesaurū casu: quod casus accidit cause per se/ scilicet venire ad forū. Oportet autem fortuita et casualia fieri raro: si enim frequenter fiunt/ non dicuntur fortuita vel casualia: vt si aliquem euntem ad forum/ contingat frequenter balneari. Differt autem fortuna a casu: quoniā fortuna tantum est in agentibus secundum propositū/ quibus inest bene contingere vel male. Unde neque inaīatū/ neque infās/ neque brutū aliquid facit a fortuna: quoniam nō habēt propositū/ et neque eufortuniū/ neque infortuniū est in his nisi secundum similitudinē: sicut dicit Plutarchus eufortunatos eē lapides ex quo

bus fiunt a se. Sed casus est in non habentibus propositũ: vt in brutis et inanimatis: vt equus casu venit ad domum / et saluatus est a lupis: non enĩ propter salutem venit domum / sed vt cibum quereret: Et tripoda cecidit / et casu sedes facta est: non enĩ propter hoc cecidit vt sedes fieret / sed vt quiesceret in medio: sicut omne ponderosum tendit ad centrum. Sic ergo patet / quod omnis fortuna est casus: sed non conuertitur. Et nota / quod in his que fiunt propter hoc: siue fiant a proposito / siue a natura / cõtingit fieri errorem in fiendo plus vel minus indebite. Ab errore qui fit in his que fiunt a proposito / causatur peccatum propositi: vt si grãmaticus erret in scribendo / peccat: similiter / si medicus erret in potionando. Ab errore vero qui fit in his que fiunt a natura / causatur peccatum nature. Unde Aristoteles in secundo physicorum: Monstra fiunt per peccatũ illius quod propter aliquid est: sicut propter errorem nature contingit fieri in animalibus bouiginas et viperinas / et in plantis vitiginas et oliuiperas. Sic igitur ad presens determinatum sit de causis / que et quot sunt: Quattuor enĩ sunt numero .s. materialis / formalis / efficiens et finalis. De quibus dicit Aristo. in secundo physicorum / quod eueniũt tres in vnam multociens: que quidem aliquid est / et que est cuius causa fit vna est: que vero vnde / motus est ad principium specie eadem in his.

De motu opiniones: Ca. VIII.

Quoniam autem (vt dicit Aristoteles) natura est principium motus et status et mutationis: Dicto breuiter de principijs et causis naturalis philosophie / consequens est vt dicamus de motu et quiete: tempore et loco. Primo ergo notandum / quod de motu inter philosophos diuerse fuerunt opiniones. Quidam enim ponebant motum esse: quidam vero non. Et eorum qui ponebant motum non esse: quidam ponebant motum non esse propter hoc: quia impossibile est duo corpora esse in eodem loco: vt Parmenides et Melissus. Dicebant enim sic: Aut aliquid mouetur: aut nihil: si nihil / habeo propositum: si aliquid / aut ergo per vacuum:

aut per plenũ. Si p vacuũ: ergo qua rõne esset alicubi vacuũ/ eadẽ rõne vbiq: ergo totũ vacuũ: ergo totũ nihil esset. Si per plenũ: ergo iã vnũ corpus esset in alio: ergo duo corpora essẽt in eodẽ loco/ q est impossibile. Unde dicebãt/ q tm̃ esset vnũ ens cõtinuũ et imobile. Aristo. aũt dicit/ q tales nõ sunt physici: quia physici supponũt motũ. Alij autẽ dicebãt motũ non esse propter infinitatem spacij: sicut Zeno. Dicebat em̃ sic: Si possibile est motũ esse/ ponatur: anteq ergo aliquod corpus moueatur de loco ad locũ/ oportet q ptranseat partẽ spacij pmo anteq ptranseat totũ spaciũ: et iterum partẽ partis: et sic in infinitũ: quia infinite sunt partes spacij/ sed infinitũ nõ põt ptransiri: ergo nõ est motus. Sed Aristo. soluit hoc. VI. physicorũ: Et dicit/ q dupliciter põt spaciũ considerari. s. quo ad actũ/ siue quo ad extremitates/ vel quo ad potẽtiã/ siue quo ad diuisionẽ: Et sic dicitur infinitũ ppter infinitatẽ partiũ. Inter eos aũt qui dicebant motũ esse: Quidã dicebãt motũ fieri p vacuũ: quidã p plenũ. Per vacuũ dicebãt Democrit9 et Eleutipus/ et sequaces eorum: qui ponebãt principia rerum corpora indiuisibilia/ que sũt athomi: ab a qd est sine/ et thomos diuisio. Et dicebãt/ q nõ ptingebat videre/ nec agere/ nec aliquẽ esse motũ nisi p vacuũ. Un̄ dicebãt: Si totũ esset vacuũ/ ptingeret muscã videre in celo: Aristo. aũt dicit q nec etiã bouẽ: Et dicit/ q si totũ esset vacuũ nullus esset motus: non em̃ contingit motũ fieri p vacuũ. Et hoc demõstrat in. IIII. physicorũ sic: Uelocitas et tarditas motus causatur a grauitate et leuitate eius qd mouetur/ et a subtilitate et grossitate medij p quod est motus. Ponatur ergo q corpus leuissimũ moueatur p medium subtilissimũ/ constat q iste motus est velocissimus: et motus velocissimus mẽsuratur minimo tpe: Uelox em̃ est (vt dicit Aristo.) qd in pauco tpe multũ mouetur: Tardũ autẽ qd in magno tempore parũ mouetur. Ergo si esset motus p vacuũ: cũ vacuũ in infinitũ excedat etiã mediũ subtilissimũ: est em̃ vacuũ locus carens corpore: constat q iste motus esset velocior velocissimo: et p ɔsequẽs mẽsuraretur tempore minori minimo: sed hoc est impossibile. Nullus em̃ est motus velocior velocissimo: nec aliqd tempus est minus minimo: ergo p vacuũ non

contingit motum esse. Et hec demonstratio valet ad intelligendū quomō angelus mouetur de loco ad locū: non tamen per medium: Motus eñ eius est velocior in infinitum omni motu corporis: Motus eñ angeli nō mensurat tempore/ sed nunc. Et si obijcitur/ ꝙ inter duo nūc est tempus mediū: Et si sic motus angeli mensurat nunc et nunc: ergo et tempore. Dicendū/ ꝙ est nunc fluens: et inter talia duo nūc est tempus medium: Et est nunc vicissitudinatū: et inter talia duo nunc nō est tempus medium: et tali nunc mensuratur motus angeli. Dicit ergo Aristo. motum fieri per plenū actu: et per vacuū in potentia: sicut est videre/ quando aliquis ꝑ aerem mouet vel per aquam.

De diffinitionibus motus: Ca. VIII

De motu igitur videndum est/ quid sit: et de ipsius diuisione. Motus sic diffinit ab Aristotele tertio physicorū: Motus est endelechia existentis vel entis in potentia/ ſm quod huiusmodi est: vt alterabilis inquantum alterabile alteratio. Item in eodem: Motus est actus imperfectus. Item Auicemma sic diffinit motū: Motus est exitus de potentia ad actū/ continue et non subito. Item sic diffinit motus: Motus est prima perfectio eius quod est in potētia. Que diffinitiones vt manifeste fiant/ sciendum: ꝙ rerū quedam sunt in potentia/ vt eliciatur actus earū subito: et taliū non est motus: quedam autem sunt in potentia/ vt eliciatur actus non subito: et talium est motus. Hoc autem quod sic est in potentia/ duplicem habet potentiā: vnam respectu motus/ et aliam respectu eius quod acquiritur per motū. Et sic patet qualiter motus sit prima perfectio respectu sequentis: Est eñ motus actus quo existente adhuc aliquid eius remanet: Forma autē que acquiritur per motum est perfectio qua existente/ nihil remanet ipsius: supple/ acquirendum. Et nota/ ꝙ motus non mensuratur proprie nisi tempore tanquam propria passione. Unde cum tempus sit continuū/ et motus sit continuus: Continuū autem est cuius partes ad vnum terminum communem copulantur: ergo motus et partem habet

⁊ medium. Et ex hoc est/ ꝙ quicquid mouetur proprie moue batur et mouebitur: est enim partim in termino a quo/ et partim in termino ad quē/ et partim in medio: Talis enim motus non est nisi corporum que ⁊ partem habent et medium. Et nota differentiā inter continua ⁊ consequentia. Continua sunt que copulantur ad vnum terminū cōmunem: vt partes linee ad punctum/ et partes superficiei ad lineam/ et partes corporis ad superficiem. Contigua vero sunt quorū termini sunt simul/ id est non distant: vt penna et pergamenum. Consequentia vero sunt/ que non habent inter se medium sui generis: aliud autē nihil prohibet esse medium: Et sumitur genus large: vt duo asini sunt eiusdem generis/ ⁊ due domus: et similia. Itē nota/ ꝙ ad vnum motum numero (vt dicit Aristoteles quinto physicorum) tria exiguntur .s. vt id quod mouetur sit vnū numero: et tempus mensurans motum sit vnum numero/ et continuū: ita vt non intercidat quies. Unde (vt dicit ibidem Aristo.) multi et nō vnus motus est/ quorum quies mediū est. Quare si aliquis vel vnus motus statu occupetur: neque vnus/ neque continuus. Et hoc valet ad cognoscēdum/ quando sint vnum peccatum/ et quando plura. Dicunt enim quidam ꝙ vno actu contingit committi duo peccata: vt si quis occidat virginem opprimendo eam: vel si fornicando coram aliquo prestet ei occasionem ruine. Dicendum/ ꝙ non est vnus motus: quia non est ad vnam formam vel finem/ sic enim fornicatur et scandalizat. Item nota/ ꝙ aliquid mouetur per se: et aliquid per accidens. Per se mouetur subiectum. Per accidens mouetur aliquid dupliciter. Uno modo/ sicut forma in subiecto: vt albedo mouetur motu subiecti: scd̄m quod dicitur: Mouentibus nobis/ mouentur omnia que sunt in nobis. Alio modo/ sicut pars in toto: sicut clauis mouetur motu nauis.

De diuisionibus motus: Ca. IX.

Nunc videndū ē de diuisiōe motus. Motus vno mō sic diuiditur: Motuū alius naturalis: alius violentus: alius aīalis. Natural' est ille cuius ṗncipiū intra ē ip̄a natura.

Violentus est ille cuius principiū est extra inferēte vim pas-so. Animalis est ille cuius principiū intra est aīa. Et hec di-uisio sumit̄ ex eo ꝙ dicit Aristo. in septimo physicoꝝ: Qꝫ om-ne quod mouet̄: aut a seipso mouet̄: aut ab altero. Et nota/ꝙ motus naturalis in principio est remissus/in fine intēsus: ani malis aūt in ꝑncipio ⁊ in fine est remissus/in medio intensus: violentus in principio est intensus/ ⁊ in fine remissus. Mo-tum violētū diuidit Aristo. in septimo physicoꝝ in quattuor species: In pulsionē/tractionē/vectionē ⁊ vertiginē. Pulsio-nis sunt due species. s. Impulsio et expulsio. Impulsio est qn̄ mouens ei quod mouet̄/nō deficit. Expulsio aūt est qn̄ expel lens deficit. Tractio est/ cū ad ipsū vel ad alterū velocior seu vehementior est motus trahentis/non separatus ab eo quod trahitur. Et ad hunc reducunt̄ inspiratio ⁊ exspiratio/et spe-culatio et radiatio: que sunt similes tractioni. Vectio est qn̄ aliquid: nō scd̄m se/sed scd̄m accidens mouet̄. Et hoc ꝯtingit in tribus motibus: scilicet/in pulsione/ tractione ⁊ vertigine. Vertigo est motus compositus ex tractiōe ⁊ pulsione. Alio mō diuidit Aristo. motū in postpredicamētis ꝑ sex species. s. generationē/corruptionē/ augmentationē/ diminutionē/al-terationē/et s̄m locū mutationē. Cuius sex sunt differentie. s. ante/retro/sursum/deorsum/dextrorsum/sinistrorsū. Sed ip̄e corrigit se in physicis/dicens: ꝙ generatio et corruptio nō sūt motus/sed mutatiōes. Vn̄ dicit in quinto physicoꝝ: Hec aūt mutationes quidē sunt. Motus aūt nō sunt: Motus eīn est de subiecto ad subiectū: id est de ente ad ens: generatio v̄o est de nō ente ad ens: corruptio autē de ente ad nō ens. Item mo tus non est nisi in re existente/ ⁊ fixa/et in tempore: generatio v̄o et corruptio nō sunt in re fixa: nec in tempore/ ſ; in instāti: ergo generatio et corruptio non sunt motus/sed mutationes: Omnis aūt motus est mutatio: sed nō cōuertit̄. De his autē speciebus plenius dicendum est in tractatu de elementis. Item nota/ꝙ aliquid mouetur ꝑ locū et tempus: vt corpora. Quedā ꝑ locū/sed nō ꝑ tempus: scd̄m quosdā/ vt lux ab oriē te in occidens in instanti: Alij dicūt/ꝙ ille motus est in tp̄e in-perceptibili. Quedam ꝑ tempus/ ſ; nō ꝑ locum: vt angelus.

Aliquid nec mouetur per tempus/nec p locū: vt deus qui stabilis manens dat cuncta moueri.

De quiete: Ca. XI.

Dicto de motu/dicendū est de quiete: Opposita em̄ iuxta se posita magis elucescūt. Quies sic diffinit̄: Quies est id qđ est in re/de cui⁹ aptitudine est vt moueat̄/non tñ est mota. Ex hoc patet/ꝙ sicut motus est in tempore: ita quies est in tempore. Nō aūt intēdim⁹ hic de quiete/scđm qđ est in deo vel in angelis. Itē scđm Auicennā/quies est priuatio motus/in illo de cuius aptitudine est vt moueat̄/nō tñ est motū. Ex hoc patet vt supra/ sicut motus diuidit̄ in motum naturalē/violentū ꝛ animalē: ita ꝛ quies. Quies naturalis est/qñ corpus est in loco suo ꝓprio ꝛ determinato sibi a natura: sicut terra in cētro/et ignis in alto. Quies aīalis est/ qñ aīa cessat a motu: siue cōiungat̄ suo appetibili/siue nō. Quies violenta est/ quādo corpus est in loco sibi accidentali: sicut si terra esset in alto/ et ignis in centro.

De loco: Ca. XII.

Sequit̄ de loco. Locus sic diffinit̄ a Da. Locus est corporalis finis eius qđ continet/ꝺm qđ continet id quod cōtinet̄: vtputa aer continet corpus: corpus aūt contint̄. Est aūt duplex locus.s. intelligibilis ꝛ sensibilis. Intelligibilis est locus spiritaliū creaturarū: vt angeli ꝛ aīe exute/ que licet sint in loco corporali: nō tñ corporaliter/ ꝭ intelligibiliter: vt dicit Damascenus. Est autē locus intelligibilis vbi intelligit̄: et est intellectualis ꝛ incorporea natura/ vbi nimirum est ꝛ opatur. Locus corpalis est locus corporū: qui diffinitus est supra. Et nota/ꝙ tripliciter dicit̄ aliqđ esse ī loco.s: circūscriptiue/ diffinitiue ꝛ repletiue. Circūscriptiue aūt dicit̄ aliquid esse in loco/cui pōt assignari ꝑncipiū/mediū ꝛ finis in loco: vel cuius ptes mēsurant̄ partib⁹ loci: et sic est in loco corpus. Diffinitiue aūt dicit̄ esse in loco qđ sic est hic ꝙ nō est alibi: et sic angeli sūt in loco: Angelus em̄ ibi ēst/vbi operat̄: vt dicit Damascenus: ꝛ anime exute. Exute dico/quia aīe vnite corpori in eodē loco sūt cū suo corpore. Repletiue dicit̄ aliqđ

esse in loco qd replet locū: sic deus est i omi loco/ qr de⁹ replet omnē locū. Itē quedā sunt in loco p se/ sicut subiectū: quedā p accidēs/ sic ea q̄ sūt i sbiecto. Itē nota q̄ locus cōis ꝛ locus ꝓprius. Locus cōis ē/ sicut celū: de q̄ dicit Da. q̄ celū ē cōtinētia visibiliū ꝛ iuisibiliū creaturaꝝ. Et dom⁹ est locus cōis oib⁹ q̄ sūt i domo. Loc⁹ ꝓprius ē circūscriptio corpis icludēs rē: nec maior nec minor corpe qd includit: et scdm hoc est quātitas.

De tempore: Ca. XIII.

Sequit de tpe: De quo primo dicēdū est/ quid sit: secūdo/ quid sit esse in tpe: tertio/ de differētijs tpis: quarto de distinctione tpis. Tempus sic diffinit ab Aristo. q̄rto physicorū: Tempus est numerus motus/ scdm prius ꝛ posterius. Item sic: Tps est mensura motus/ scdm pus ꝛ posterius. Que diffinitiones manifestius intelligunt ex cōparatione tpis ad motū localē: cui⁹ pmo et p se ꝓpria passio est tps. Motus igit localis est sup magnitudinē: q̄ habet ptē ante/ ꝛ ptē post: Et ille due ptes dicunt respectu alicuius medie ptis. Mobile aūt qd mouet sup ipsā est etiā diuisibile: et est in potētia ad renouationē et loci ꝛ situs: Et hec potētia diuisibilis est scdm partes magnitudinis et vbi, ꝛ loci et situs. Et cū ipsa potētia sit diuisibilis: et oīs diuisibilis sit mēsura aliq̄/ illius potētie in exitu ad actū erit mēsura aliqua: ipsū aūt qd fert vl mouet in suo motu/ est vnū et idē ens/ habēs tn̄ cōparationē ad partes magnitudinis respectu termini a q̄/ ꝛ respectu termini ad quē est motus cōtinue. Cū igit motus sit mediū inter magnitudinē ꝛ mēsurā ipsius motus: mensura potētie exeūtis in actū cōtinue in motu/ habebit tria causata ab ipsa potētia cōtinue i actū ꝓcedēte. s. prius ꝛ posterius/ causata a priori ꝛ posteriori i motu: ꝛ mediū cōtinuās illa correspōdet ei qd fert vel mouet cōtinue a termino a quo/ et in termino ad quē. Et ita patet q̄ motus est cōtinuus ex cōtinuitate magnitudinis/ siue spaciū sup qd est motus. Et in motu est pus ꝛ posterius/ et mediū: sed istud mediū nō est mouens idē/ sicut nec in magnitudine: vel in vbi et situ nō est idē mediū sp inter quācūq ptē acceptā añ et acceptā post in tota magnitudine: sicut idē est qd mouet vl fert cōtinue in tota magnitudine/ scdm substātiā qd adiacet ei

qd fert: et tn non habet idẽ esse sm qd fluit a priori in posteri⁹/ quẽ fluxũ habet ex cõtinuo pcessu mobilis ex pte priori in ptẽ vlteriorẽ magnitudinis: cũ tn idẽ maneat in substantia motũ cõtinue. Et sic patet q nũc est substãtia tpis: q: tps nihil aliud est/ q̃ nũc fluxu suo suscipiẽs esse cõtinuũ: nihil em ẽ accipe de tpe nisi nũc: qd em pterit nõ est: sic qd futurũ ẽ nõdũ est. His visis sciẽdũ est/ q duplex est numerus. s. numerus numerãs et numerus numeratus. Numerus numerãs est numerus pmanẽns/ quo pnt mlta numerari: vt denarius/ octonarius et huiusmodi quo numerãt octo asini et decẽ hoĩes. Numerus aũt numeratus est res numerata: vt canes/ asini et oues. Numer⁹ iterũ numeratus diuidit. s. sm potẽtiã et sm actũ. Scdm potẽtiã pprie dicit numerabile. Scdm actũ res numerata in actu. Itẽ numerus numerat⁹ duob⁹ modis numerat. s. a causa numeri. s. a causa q̃ facit esse numerũ: et sic tps numerat a motu/ q: pus et posterius in tpe: et nõ habet idẽ esse sm qd ẽ hic et ibi .i. ante et post: ita idẽ est nũc sm substãtiã causant vel cõnumerant a priori et posteriori in motu. Aliter numerat numerus numeratus a suis partib⁹ et a substãtia sua/ si habet eã: et sm hoc numeratur duplex tempus. s. a priori et posteriori in tpe: vt a partib⁹/ et a nunc iterato sm esse eodẽ: tn manẽte sm substãtiã numerat vt a substantia sua. Sic ergo apparet/ quõ tps est numerus motus sm prius et posterius. Item alio modo cõsideratur numerus/ qui est tẽpus. s. vt est mensura reddẽs quantitatẽ motus: et sic tẽpus est numerus numerans motũ. Certificat em pmo quãtitas tpis/ q fit ex motu vt ex sua causa/ et ex numero suaꝝ ptiũ et sue substantie: et hec certificata/ certificat quãtitatẽ motus. Et hoc est q dicit Aristo. q tps ẽ minimus numerus: minimus aũt numerus ẽ duo. Minimus numerus dico numeri numerati: minimus em numerus numeri numerãtis est binarius siue dualitas. Vñ tps numerat motũ vel mẽsurat eo mõ q̃ duo accepta mltociẽs explicãt ptes alicui⁹ quãti diuisas p parẽ numerũ: vñ tps nõ mltiplicat numerũ vltra duo. s. pus et posterius/ s illa multociẽs accipiunt sm ptes ipsi⁹ mot⁹. s. i tota qtitate mot⁹. Et sic patet quõ tps est numerus motus/ siue mensura scdm prius et posterius.

Et ex hoc patet etiã/ q motus nõ põt esse numerus tpis ẽm se/ ꝫ p accidens: licet sit causa tpis: quia nõ est causa intranea/ sed est causa efficiens. Preterea in motu nõ est idẽ iteratũ manens in substãtia/ nec manens in esse eodẽ: quia id qd est accipere de motu/ non est idẽ pmanens: tñ id quod est accipe de tpe est pmanens idẽ in substantia: et est loco vnitatis iterate ĩ numero. Et sic patet q est tempus: quia est ꝑpria passio motus: et qm̃ mensurat motũ. Sed notandũ/ q nunc duob⁹ modis accipit: vt dicit Auicenna. s. ꝑ nunc qd est substãtia tpis: de quo dictum est. Et ꝑ nũc signato: et illa acceptio ppendit ad similitudinẽ pũcti. Ponamus em̃ p impossibile/ q sit punctus fluens per lineã: punctus ille fluxu suo continue facit lineam successiuã/ que p materiã nõ habet in partib⁹: que inq̃ linea non habeat substantiã aliquã nisi substantiã puncti/ sed esse habet alteꝝ scdm qd punctus est hic ⁊ ibi in longitudine/ ante ⁊ post. Et cũ illo puncto similitudinẽ habet nunc/ qd est substantia tpis: Et hic non accipit vt terminus. Sed iteꝝ in mathematica longitudine est punctus terminãs: et cũ illo habet similitudinẽ nunc/ ẽm quod est terminus tpis: sed non est terminans actu/ sed p compationẽ ad intellectũ/ vel ad aliquẽ motũ. Et si quis velit distinguere scdm Auicennã/ diceret: q nunc qd est substantia temporis/ dicit ꝑprie instans: quasi nõ stans. Nunc aũt qd est terminus tpis/ retinet ꝑprie nomẽ ipsius nũc. Et notandũ q punctus ad lineã/ ⁊ nunc ad tempus in quibusdã similiter se habẽt: in quibusdã vͦ dissimiliter. In terminando em̃ ⁊ continuãdo similiter se habent quodãmõ: ꝫ in essẽtiãdo (vt ita dicã) siue in substãtiãdo nõ habẽt se similiter: quia punctus nõ facit lineã: neq fluens/ neq nõ fluens: ꝫ nũc fluxu suo facit tps/ vt dictũ est: et ideo pũctus nõ est substãtia linee. Dixit aũt q nũc ⁊ punctus terminãdo et cõtinuãdo quodãmõ similiter se habẽt: qꝛ in linea est accipe duo terminãtia actu. Sed Auicẽna ꝑbat q nũc nõ est terminãs actu in tpe: eo q nõ est interruptio tpis ẽm naturã suã/ ꝫ ẽm intellectũ tm̃/ vel ẽm cõpationẽ ad motũ aliquẽ determinatũ. Silr pũctus continuãs est principiũ ⁊ finis: Et ideo q̃ vtit pũcto cõtinuãte/ bis vtit eodẽ: Et ideo quiescere accidit: hoc est/ si

motus sit supra lineā: ita q mobile vtat᷑ pūcto ꝯtinuāte / vtet᷑ ipso in rōne finis ad p̄cedētē magnitudinē: ꝛ ita vtet᷑ eo in motū esse: qꝛ moueri siue motus nō est in fine alicuius magnitudinis: vt ꝓbat᷑ in sexto physicoꝝ. Si aūt vtit᷑ ipso in rōne p̄ncipij: tūc ipso vtet᷑ / vt primo post qd̄ est motus in sequēti magnitudine. Sed qñcūqꝫ vtit᷑ pūcto / vtit᷑ eo vt nunc: ꝫ bis vtit᷑ pūcto: ergo vtit᷑ eo in duobꝰ nūc: et inter q̄cūqꝫ duo nūc ē tp̄s mediū: ꝫ inter nūc in q̄ vtit᷑ puncto vt fine / et inter nūc in quo vtit᷑ eodē pūcto vt p̄ncipio / est tp̄s mediū: ꝛ in illo est quies. Et hoc est q dicit ph̄s in quarto physicoꝝ / q qñ mobile vno pūcto vt duobꝰ vtit᷑ / quiescere accidit. Est ꝫ dissimilitudo / q pūctus cōtinuās q̄ est in linea / bene accipit᷑ vt p̄ncipiū ꝛ finis ita q nihil erit mediū: ꝫ nūc nunqꝫ pōt accipi vt p̄ncipiū ꝛ vt finis / nisi cadat tp̄s mediū. Et notandū q substātia dicit᷑ vno mō aliqd esse qd̄ erat: et sic nō est substātia tpis: et īdiuisibile nō est substātia diuisibilis: Alio mō dicit᷑ substantia id qd̄ est res: et sic bene pōt accipi indiuisibile esse substātiā diuisibilis ꝫ tū esse diuisibile est ab alio: ꝛ sic nūc est substātia tpis / cuius tū esse erit a fluxu ipsius nūc de p̄terito in futurū. Nota tū / q nūc pōt ꝯsiderari dupliciter: vel vt est fluēs: ꝛ sic est tp̄s ꝛ pōt esse pars tpis: vl᷑ vt est diuidēs: ꝛ sic nō est tp̄s / nec pars tpis.

Quot modis aliquid sit in tpe: Ca. XIIII

Restat nūc dicere / q̄d sit eē in tpe. Et ad hoc sciēdū ē / q aliq̄d quattuor mōis dicit᷑ esse in tpe. Primo aliq̄d est ī tpe vt in subiecto: ꝛ sic passiones tpis sūt in tpe / sicut lōgū ꝛ breue / multū ꝛ paucū. Scd̄o mō aliq̄d dicit᷑ eē in tpe: sic id qd̄ est substātia ipsiꝰ: ꝛ sic nūc ē in tpe / qꝛ in substātia ipsiꝰ. Tertio mō dicit᷑ aliq̄d esse in tpe / sicut terminꝰ in terminato: et sic nūc signatū est in tpe. Quarto mō dicit᷑ aliq̄d esse in tpe sicut in numero: et hoc est tpe vel p̄te tpis mēsurari. Et hoc cōtingit duobꝰ mōis. s. absolute / ꝛ ꝑ cōpationē. Absolute adhuc duobꝰ modis. s. ꝑ p̄us / ꝛ posterius: Per p̄us est in tpe motus et mobile / ꝫm qd̄ est in motu: Et ꝑ posterius / quies ꝛ q̄escens ꝫm qd̄ referunt᷑ ad motū. Et ꝑ p̄us esse in tpe adhuc duobus modis. s. toto tpe mēsurari / et p̄te tpis mēsurari: Toto tpe: sicut motꝰ celi: Parte tpis: sicut alij motus. Per cōpationē ꝯo

esse in tpe dicit trib⁹ mōis: Aut em̄ id qd cōpat est immobile fm esse/posse ⁊ agere: fcōpat ad rē mutabilē vl mobilē/ scdm durationē excellentē in ante ⁊ post et cōcomitātē: Et sic dicit: deus fuit/deus est/deus erit. Sensus em̄ est (vt dicit Hiero.) Deus fuit.i.nunq̄ defuit. Deus est.i.sp est, Deus erit.i. nūq̄ deerit. Aut id qd cō pat/fm esse quidē est imobile: fm posse qd est cōiunctū motui/est mobile fm vicissitudinē: Et sic angelus est in tpe/ scdm oēs differentias tpis: q2 potētia angeli vicissitudinat p actus/ intelligēdo diuersa et volendo: et hoc q̄tū ad cognitionē vesptinā. Et fm hoc dicit Augu. Et deus mouet spiritalē creaturā p tps: creaturā vo corpalē p locū et tps. Aut ita est q᷑ esse q̄dē rei est totū sil/ habet potentiā ad motū cōtinuū: qd dicit ad differētiā motus angeli. Et hoc cō tingit duob⁹ mōis/fm duplicē motū potētie: Est em̄ potētia ad vbi tm̄/et ad vbi ⁊ ad formā. Et p̄mo mō celū est in tpe: secūdo mō generabilia ⁊ corruptibilia sūt in tpe. Tem pus diuidit p tres differētias.s. presens/p̄teritū ⁊ futurꝫ. Preteritū est qd fuit ⁊ nō est: presens est initiū quidē futuri/ et finis p̄teriti cōtinuata ad instās: futurū qd est nō est/ erit. Jā vo est ps futuri pp̄e presens nūc. Olim em̄ est qd pcul est a presenti. Repente vo est insensibili tpe/ ppter puitatē. Subito aūt (vt dicit beat⁹ Dionisius in mystica theologia) est qd est ppter spē/ et ex nō apparēte ad manifestū eductū. Ulterius notandū/ q᷑ tps multipliciter accipit: Aliter em̄ dr tps fm qd adiacet motui naturali: Et aliter fm qd adiacet cuilibet mutationi: siue illa sit naturalis/siue supra naturā: et siue sit in formis corpalibus/siue in formis spiritalib⁹: tps em̄ qd adiacet motui naturali/est pprietas mot⁹ cui adiacet: Et iō natura ipsius ⁊ p̄ncipia dependēt a principijs motus: Motus aūt pprietas est mobilis/fm qd mobile: et idcirco principiat ab ipso. Uñ cū mobile in natura sit diuibile: et sit ptim in termino a quo/⁊ ptim i termino ad quē/fm etiā qd mediū p qd mouet habet rationē finis ⁊ p̄ncipij: Ideo motus ipsius est impfectus actus: et habet q᷑ sit impfectus a termino ad quē: q᷑ aūt sit actus/habet a termino a quo. Et silr tps qd adiacet ei/ est cū p̄ori ⁊ posteriori: quoꝝ vnū habet terminū a q̄.s.p̄us: alteꝝ/a termino

ad quē .s.posterius: Et qđ de ipso est accipe/ est nūc fluēs cō-iūctū p̄ori et posteriori: Et istud est tp̄s in quo nō cōtingunt se nūc/ nec consequnť se adinuicē. Et hoc tp̄e mēsuranť motus p̄mi mobilis: et p̄ ꝯsequēs oēs mot⁹/ q̄ sūt sub motu celi: Oēs eñ motus (sicut dicit ph̄s) mensuranť p̄ motū celi/ tanq̄ p̄ simplicissimū sui generis: et silr̄ mensurāť p̄ numerū motus celi/ tanq̄ p̄ extrinsecū adiacēs qđ nō est in eodē genere: q2 esse in tp̄e ē esse in nūero/ sic̄ dicit ph̄s: ⁊ in eodē nūero numerāte pn̄t esse plura numerata: Plures eñ res pn̄t referri ad vnū numerū. Est et aliud tp̄s qđ adiacet mutationi supra naturā/ sicut creationi: q̄ licet nō dicat mutationē in creatore/ tñ mutationē q̄ndā dicit in creatura: Que mutatio creature nihil aliud est q̄ existētia creature post nihil. Et in hac mutatione nō est accipe subiectā materiā/ supra quā fit mutatio: neq̄ eñ est accipere p̄uationē vt terminū a quo nisi s̄m rationē/ ⁊ nō s̄m esse. Cū eñ dicić: hoc fit ex nihil: nihil/ nō ponit naturā siue materiā/ s̄ tñ noiať ordo s̄m rationē entis ad pure non ens: s̄m rē eñ nō est ordo entis ad nō ens: et istud est tp̄s indiuisibile/ sicut ipsa trāsmutatio: nō eñ est in ipsa accipe rationē p̄fecti et imp̄fecti s̄m q̄d/ sicut in alio motu. Est et tertiū tp̄s qđ adiacet motui aīe: cuius motus est (vt dicit Auerrois) actus p̄fectus: et hoc maxime est/ qñ moueť ad gratiā: in quo motu nihil est de interceptiōe medij a quo causať fluxus tp̄is: Aīa eñ sp̄ est sub gratia/ vel sub pctō: et nunq̄ est s̄m q̄d sub gratia/ et s̄m q̄d sub pctō: sicut est in alteratione de albo ad nigrū/ vbi ē īterceptio medij coloris. Et silr̄ hoc tp̄s adiacet motui angeli scđm quod dicimus/ q̄ angeli mouentur in tempore: et intelligunt in tp̄e/ scđm discursum intelligentie angelice/ sup̄ res intelligibiles in cognitione vespertina. Dico aūt/ in cognitione vespertina: quia scđm cognitionē matutinā attingunt eternitatem: Et istum motum tam anime q̄ angeli mensurat nunc vicissitudinatum/ scđm quod angelus mouetur de vno intellecto ad aliud: et quilibet actus est perfectus. Et hoc est q̄ dicit Augustinus/ q̄ deus mouet creaturā corporalē per tp̄s et locū: creaturā autē spiritalem per tempus tñ: In hoc eñ tp̄e nō est incōueniens/ q̄ nō sit consequens ad nunc sine medio.

Et notãdũ ꝙ tp̃s est plus causa corruptionis q̃ȝ generatiõis/ ꝓpter mutationẽ quã mensurat/ q̃ facit distare a p̃ncipio: qđ em̃ antiquaꝛ ⁊ senescit/ ꝓpe interitũ ẽ. Et hec de tpe sufficiãt.

De eternitate: Ca. XV.

Quia dictũ est de tpe/ qđ est mensura reꝝ tpaliũ: Dicẽdũ est de eternitate/ q̃ est mensura eternoꝝ: et de euo/ qđ est mẽsura euiternorũ. Quedã em̃ sunt (vt dicitꝛ in libro de causis) quoꝝ substãtia ⁊ actio sunt in tpe: sicut natura infirma. s. cui⁹ esse est ꝑ generationẽ. Quedã aũt sũt quoꝝ substãtia ⁊ actio sunt supra tp̃s: sicut natura sup̃ma. s. deus pater/ filius ⁊ sp̃ũsſctũs. Quedã ṽo sunt quoꝝ substantia supra tp̃s est/ ꝫ actio in tpe: sicut natura media/ cuius esse est ꝑ creationẽ. Quartũ mẽbrũ stare non põt: sic em̃ actio alicui⁹ esset p̃us q̃ȝ substãtia ipsius/ qđ est impossibile. Itẽ iste tres mensure accipiunꝛ in cõꝑatione ad durationẽ. Est em̃ quedã duratio habẽs p̃ncipiũ ⁊ finẽ/ sicut tp̃s: ⁊ est quedã nõ habẽs p̃ncipiũ neqȝ finẽ/ sicut eternitas: et est q̃dã habẽs principiũ ⁊ nõ finẽ/ sicut euũ. Quartũ mẽbrũ iteꝝ stare nõ põt: Om̃e em̃ qđ habet finẽ/ habet p̃ncipiũ. Eternitatẽ sic diffinit Boeti⁹ in li. de conso. circa finẽ: Eternitas est interminabilis vite tota siꝛ ⁊ ꝑfecta possessio. Que diffinitio sic potest explanari: Possessio cõis est oĩ mẽsure: oĩs em̃ mẽsura possideꝛ ab eo cuius est mẽsura ꝑ se tanq̃ȝ ꝓpria passio ipsius. Per hoc ꝙ dicit/ iterminabilis vite: tangit subiectũ ipsius eternitatis. s. deũ eternũ/ nõ habentẽ p̃ncipiũ neqȝ finẽ: qđ tñ subiectũ nõ est aliud ab eternitate nisi ꝫm rationẽ. Et potius dicit/ vite q̃ȝ esse: ꝑ hoc innuens differentiã ad ea q̃ sunt in eternitate/ que est in penis que sunt nõ habẽtia vitã beatã neqȝ iocũdã: Uita em̃ licet sumaꝛ absolute ꝓ q̃cunqȝ vita: tñ hic ꝑ appropriationẽ sumiꝛ ꝓ vita iocunda atqȝ beata. Tota siꝛ dicit ad differẽtiã tpis/ qđ nõ est totũ siꝛ/ ꝫ pars p̃terijt parsqȝ futura est. Et nõ ponit ibi siꝛ pro simultate partiũ: ꝫ diciꝛ siꝛ. i. nõ distãs. Perfectã dicit ad differẽtiã eui/ qđ nõ oĩno simplex est sicut nec id cuius mẽsura est: ꝑfectũ em̃ ꝓ simplici poniꝛ. Et nota ꝙ eternitas analogice siue ꝑ prius ⁊ posterius diciꝛ de creatura ⁊ creaturis. Tres em̃ sunt cõditiões eternitatis ꝓprie dicte. s. simplex/ inuariabile

et interminabile: ꝼm qꝺ interminabile ꝺicit nō solū ꝓuationē finis/ꝫ etiā ꝑncipij: Et sic soli creatori cōuenit: ille eñ vere solus simplex est et inuariabilis ⁊ interminabilis. Sꝫ creature q̄dā ꝑticipāt nomē interminabilitatis/suo mō: sicut angeli et aīe beate: ⁊ etiā corpa post resurrectionē ꝑticipāt nomē interminabilitatꝭ ꝓpter finis carētiā/ꝫ nō principij. Et ob hoc angeli aīeq̄ꝫ beate et corpa post resurrectionē ꝺicunꝭ eterna et in eternitate. Eterna ꝺicunꝭ/ ꝓpter iterminabilitatē. In eternitate/ ꝓpter inuariationē vł inuarietatē. Itē quedā creature ꝑticipāt eternitatē rōne interminabilitatis ꝓpter carētiā finis: sicut pene ꝺicunꝭ eterne: ꝫ nō ꝺicunꝭ ī eternitate/ q̄ꝛ nō ꝑticipāt rationē inuarietatis: Inuarietas eñ vel iuariabilitas ꝺicit bene esse: ꝫ hec cōditio q̄ est simplicitatis/ in nulla creatura simpliciter inuenit̄. Itē eternitas ꝺicit mēsurā excellentē q̄tū ad vtrumq̄ꝫ terminū: Et sic q̄dā creature vt generabilia ⁊ corruptibilia/claudunꝭ ab eternitate: ꝫ neq̄ꝫ sunt eterna/ neq̄ꝫ in eternitate. Quedā igiꝭ sūt eterna/ ⁊ in eternitate ꝓprie: q̄dā ꝟo nō ꝓprie: Et istoꝝ quedā sunt eterna/⁊ in eternitate ꝑ ꝑticipationē: quedā eterna ꝑ ꝑticipationē/ꝫ nō ī eternitate: q̄dā neq̄ꝫ eterna/nec ī eternitate: ꝫ claudunꝭ ab eternitate. Quartū mēbrū stare nō pōt. s. ꝙ aliq̄ sint ī eternitate ꝑ ꝑticipationē ꝫ nō eterna: Oīe eñ inuariabile caret fine/sed nō cōuertiꝭ.

De nunc eternitatis: Ca. XVI.

Sequiꝭ ꝺe nūc eternitatis: De quo ꝺicit Boetius in li. ꝺe trinitate/ ꝙ nūc stans ⁊ nō mouēs se/ sꝑ eternitatē facit: Qꝺ melius intelligiꝭ/ facta cōpatione ad nūc tpis. Imaginemur itaq̄ꝫ lineā/a/c/ ⁊ sit/b/pūctus: ⁊ moueaꝭ in ista linea ab/a in/c/ꝺistinguēs ꝓus a posteriore: Primā aūt ꝑtē ꝺicim⁹ ꝑtrāsitā: posteriorē ꝟo ꝑtrāseundā. Silꝛ intellige ꝑ/a/c/ totū tp̄s: ꝑ/b/ aūt intellige ipsū nūc tpis: qꝺ ꝯtinue moueꝭ ab a/in/c: et qꝺ ꝑtrāsitū est/ꝺicim⁹ p̄teritū: qꝺ ꝟo ꝑtrāseundū est ꝺicimus futurū. Et sicut ī linea ipsū/b mouēs se/ sꝑ subtrahit a suꝑiori ⁊ addit ꝓori: sic eñ nūc sꝑ subtrahit futuro et addit p̄terito. Et etiā si/b/pūctus staret in a/⁊ nō moueret: nō esset prius neq̄ꝫ posterius: sic nūc tpis si stetisset in principio tpis/ non fuisset neq̄ꝫ preteritū neq̄ꝫ futurū. Cū hoc aūt nūc tēporis

imaginemur nunc aliquod quod stetisset ab eterno: Jam omnino in ista eternitate non esset preteritū vel futurum/sed totum presens et totum simul: ita ꝙ est in eternitate/sed non in tempore: Tota eñ eternitas est quoddam nunc indiuisibile. Sed iam videtur quoddam mirabile/ ꝙ ipsum nunc eternitatis: cum sit quoddam indiuisibile/extendit se per totū tempus/capiens etiā infinitum tempus. Item totum tempus capitur: et tamen totum stat cum quolibet instanti temporis. Exemplum autē huius est bonum ꝙ anima est tota in toto/ et tota in qualibet parte corporis. Item licet anima simplex sit non habens partem et partem/sicut corpus: tamen per totum corpus se extēdit. Adhuc aūt est hic quoddam mirabile ꝙ in nūc eternitatis: quod est indiuisibile/ cōtinetur tempus quod diuisibile est in infinitū: et habet partes priores ⁊ posteriores. Exemplum ad hoc intelligendū/tale est: Dicit Augustinus/ꝙ in eodem instanti temporis est radius solis in oriente et occidente/ subito totum nostrū hemisperiū illuminans: Hic igitur contingit reperiri/ ꝙ in vno nunc temporis est prius et posterius in infinitum: quoniā naturaliter/et si non ₚm tempus/ primo illuminaꝛ siue immutatur pars propinquior id est: propinquissima aeris/ ꝙ̄ illa que remotior est: et prius illa remotior/ ꝙ̄ illa que adhuc est magis remota: Et sic contingit partes in infinitum inuenire. Ex predictis patet quid sit dicere: deus est/ deus fuit/ deus erit. Est eñ sensus: Deus est in nūc eternitatis/ cui coexistit tempus presens/ preteritū ⁊ futurum. Patet etiā solutio cuiusdam articuli: quo probaꝛ/ ꝙ deus quicquid scit/ nunꝙ̄ sciat eius cōtradictorie oppositū: In eodem eñ nūc temporis impossibile est scire aliqua cōtradictorie opposita: sicut sortem sedere et non sedere: Sed nunc eternitatis in infinitū simplicius est/nunc temporis: Ergo cū deus sciat in nunc eternitatis: quicquid scit/ nunꝙ̄ sciet duo contradictorie opposita: quod falsum est: scit eñ me esse/ dum sum: et scit me non esse/ dum non sum: patet solutio/ qm̄ nunc est cum qualibet parte temporis.

De euo et euiternis: Ca. XVII.

SEquit̄ de euo/ qd sic diffiniri pōt: Euū est mensura habentiū principiū et nō finē. Et notandū est/ ꝙ quidaz dicūt ꝙ sicut tp̄s in vno. s. in motu primi mobilis: quo motu mensurant̄ oēs motus inferiores/ tanꝙ sui generis minimo ꝛ simplicissimo: et ꝑ cōsequēs est mensura motus primi mobilis: sic euū est in vno euiterno ꝙ simplicissimo/ q̄ oia alia euiterna mēsurant̄. Alij aūt dicūt ꝙ nō: ſ quodlibet euiternū suū habet euū: Nullū eñ euiternū causa est aliorū: sicut motus primi mobilis causa est aliorū motuū. Ex supradictis colligi pōt/ ꝙ angelus q̄tū ad substātiā/ est in euo: q̄tū ad agere simpliciter: sicut est in cognitione vesptina/ est in tp̄e: q̄tū vō ad bene et beate agere: sicut est contemplari et frui/ est in eternitate. Et hec de parte prima dicta sufficiant.

Incipit secūda pars de celo ⁊ mūdo: Ca. I

Quia dictū est de corpore mobili scdm se in libro physicoꝝ: Dicendū est consequenter de corpore mobili contracto. Et primo de ingenerabili et incorruptibili/ qd est celum. Ut em̄ dicit Aristo. in principio physicoꝝ: Ex vniuersalibus in singularia oportet ꝑuenire. Unde pueri appellant omnes viros patres/ ⁊ feminas matres posterius aūt determinant horū vnūquodqꝫ. Primo ergo ostendendū est/ ꝙ vnꝰ est mūdus corꝑalis: ⁊ nō plures. Secūdo/ ꝙ celū est finitū. Tertio/ ꝙ oīa corꝑalia sint ī celo. Quarto ꝙ celū nō est elementū/ nec elemētatū. Quinto/ dicēdū est de nobilitate celi/ respectu rerū corporaliū inferiorū. Sexto/ de motu.

Q vnus est mundus: Ca. II.

Quod tm̄ vnus mundus corporalis sit/ et non plures: Aristo. sic ꝓbat: Ponamus/ ꝙ duo sint mūdi: aut ille alius mūdus erit huic similis ī rebus/ aut in noīe tm̄. Si erit similis in rebus/ ista terra erit similis illi terre: et econtrario: et illa aqua similis isti aque: et sic de alijs: Sed que sūt eiusdē nature tendūt ad eundē locū: ergo ista terra et illa/ tendunt ad eundē locū: et ista aqua: ⁊ sic de alijs: Sed quecūqꝫ tēdūt ad eundē locū sunt eiusdē mundi: ergo oēs res sūt vnius mūdi: ergo tm̄ est vnus mūdus corꝑalis/ ⁊ nō alius. Si dicat ꝙ ille alius mundus est sīlis huic in noīe tm̄: ꝗ cū nō sint alie res ꝙ̄ res huiꝰ mūdi: nō erit ille mūdus realis vl' corꝑal'/ ꝫ tm̄ intellectualis/ siue architipus: de quo nō est dubiū quin sit.

Q celum est finitum: Ca. III.

Anteqꝫ ꝓbemus celū esse finitū: Primo notandū est/ ꝙ sicut dicit Aristo. in tertio physicorū: Infinitū multis mōis dicit. Uno mō dr īfinitū ꝙ impossibile ē trāsire/ ex eo ꝙ nō est aptū natū trāsiri: vt est vox īuisibilis: ⁊ sic dicit infinitū negatiue/ quasi non finitum siue non terminatū: ⁊ sic deus dicit infinitus. Alio modo dicitur infinitū transitum habens/ sed imperfectū: ꝙ̄uis em̄ sit aptū habere transitū/ nō tn̄ habet: sicut qn̄ aliqs transit aliqd spaciū/ ꝫ nō ꝑuenit ad finē: ⁊ sic dr īfinitū ꝑuatiue: ⁊ his duobꝰ mōis aliqd ē īfinitū actu.

Tertio modo dicitur infinitũ scdm appositionẽ: sicut in quantitate discreta. Quarto modo dicitur infinitum scdm diuisionem: sicut in quantitate continua. Quinto modo dicitur vtroqȝ modo: sicut tempus. Et his tribus modis non dicitur infinitum actu / sed tm̄ potentia. Et scdm hoc diffinitur infinitũ sic in eodem: Infinitum est cuius quãtitatẽ accipientibus semp̄ est aliquid accipere extra. Restat probare / q̄ celũ non est infinitũ actu: Et primo generaliter / q̄ nullũ corpus ẽ infinitũ actu / sic: Omñe corpꝰ habet supficiẽ: ꝛ oĩs supficies est terminus: ḡ omñe corpꝰ est terminatũ: ꝫ omñe terminatũ est finitum: ergo omne corpus est finitũ. Et exinde potest inferri sic: sed celum est corpus: ergo celum est finitum. Item specialiter probemus celum esse finitũ. Supponamus igitur: quod inferius probat̄ / q̄ omne corpus est in celo et nullum extra: inde sic: Inter omnia corpora nobilius est celum: est em̄ ingenerabile ꝛ incorruptibile / virtutem habens actiuam respectu inferiorum: omne autẽ agens nobilius est patiẽte: sicut dicit philosophus: sed corpori nobiliori debet̄ forma nobilior: sed forma spherica nobilior est omnibus alijs formis siue figuris corporalibus / propter sui capacitatẽ ꝛ interminabilitatẽ: qꝛ non habet p̄ncipiũ neqȝ finẽ / et nõ est vna supficie contẽta. Est em̄ sphera figura plana / vnica supficie cõtenta: ḡ spherica forma debet̄ celo: ergo celũ est sphericũ siue rotundũ. Preterea nos videmus q̄ qñ luna est semiplena / est arcualis: illa autẽ figura non est nisi in circulo vel a circulo. Circulus em̄ solummõ est in corpore rotũdo: ergo luna est rotunda. Eadem ratione sol / ꝛ omnia alia corpora celestia sunt rotunda: ergo celum est rotundũ. Exinde procedatur vlterius sic: Sed corpus sphericum est in cuius medio intelligitur punctus: a quo omnes linee ducte ad circumferentiaȝ / sunt equales: ergo celum habet medium: et omne mediũ habet extrema: sed quod habet extrema est terminatũ siue finitum: ergo celum est finitum. Itẽ celum ꝓbatur esse finitũ in comparatione ad motum / et mensuram ipsius motus que est tempus. Omne em̄ quod mouet̄ totaliter / in tẽpore certo siue finito / est finitũ: sed celuȝ mouet̄ totaliter in tempore certo siue finito: quia ĩ vno die naturali:

ergo celū est finitū. Q aūt motus infinitus non possit mensurari tpe finito/sic demōstratur: Sit illud tempus/a b: et diuidatur per quattuor partes: vna pars tpis mensurabit vnam partē motus: et alia aliā: et sic de reliquis: Motus autē cū sit infinitus nondū totaliter mensuratus est a tēpore finito: ergo motus infinitus non mensuratur tempore finito. Eodem mō demonstrat/ q motus finitus non mensuratur tempore infinito/diuidendo motum per quattuor partes: Proportionabilia eñ debent esse motus et tempus: sicut subiectū et propria passio ipsius/ita q neutrū excedat reliquū: Et sic si tempus mensurans motum est finitum/ et motus est finitus: et si motus est finitus/et corpus qd mouetur est finitū. Restat ergo/ q celum est finitum.

Q oīa sint in celo: et nihil extra: Ca. IIII

Modo ergo probare debemus/ q omnia corpora sint in celo/ et nullum extra. Et primo probabimus/ q nullum corpus est extra celum naturaliter: Secūdo nec accidētaliter/ nec violēter. Q nullū corpus sit extra celū naturaliter/sic probat: Tria sunt genera corporū. s. celum/elementum et elementatū. Q celum non sit extra celum/patet: quia nihil est extra seipsum: ergo celum non est extra celum. Similiter q extra celum non sit elementum/patet: quia inter omnia elementa terra est inferior: supra quā/aqua: supra quā aer: ergo eadem proportione ignis est super aera: Cum ergo omnia elementa sint sub igne/ et ignis sub celo: cōsequens est/ q nullū elementū est naturaliter extra celū. Itē grauia naturaliter tendūt deorsū ad centrū: Leuia sursum ad circūferentiam/qd est celum: non vltra: ergo nullum elementum est extra celum naturaliter. Similiter patet/ q nullum elementatū est extra celum: Omne eñ elementatum constat ex elemētis: sed nullū elemētum est extra celum/vt supra probatū est: ergo nullum elementatum est extra celum. Et sic patet/ q nullum corpus est extra celū naturaliter. Eodem modo patet/ q nullum corpus est extra celum accidentaliter siue violenter: In quocūq eñ loco est aliquod corpus naturaliter/ in eodē possibile est esse aliquod corpus accidentaliter siue violenter: vt

terra naturaliter est deorsū: ignis violenter. Similiter ignis naturaliter est sursum: terra violenter: sed extra celuȝ nullum corpus est naturaliter/ vt probatū est: ergo nulluȝ corpus est ibi violenter. Et sic patet/ ꝙ nullū corpus est extra celum. Et hoc est qđ dicit Dama. ꝙ celum est continentia visibilium et inuisibilium creaturarum.

Q; celū nō ē elemētū: nec elemētatū: Ca. V

Iam debemus ostēdere/ ꝙ celū nō est elementū/ nec elementatū. Q; non sit elementū/ patet: qm̄ de ꝓprietate omnis elementi est habere in se contrarietatē/ et agere in suū contrariū: si coniungit̄ ei corrūpēdo ip̄m/ si vincit: et generando in materia speciē suā. Si ergo celum esset elementū/ cū omnia elementa se habeant ad celū/ sicut punctus ad totā terrā: iam omnia dudū corrupisset/ et oīa essent celum: qđ nō videmus. Eodem mō patet/ ꝙ celū nō est elementatū: Om̄e eñ elementatū minus est elemētis ex quibus componit̄: sed celum maius est omnibus elementis: ergo nō est elemētatū. Item simul patet/ ꝙ celum nō est elementatū/ nec elementū: Omne eñ tale habet motū rectū/ hoc est deorsum in medium vel sursum a medio: sed celum nō habet motū rectū/ sed circularem: ergo non est elementatum/ nec elemētum. Si dicatur/ ꝙ motus rectus est ei naturalis/ sed circularis est accidentalis. Contra: Motus accidentalis intendit̄ et remittitur: si ergo motus circularis esset ei accidentalis/ intenderet̄ ⁊ remitteretur: hoc aūt nō videmus esse in celo: quia motus celi semꝑ est vniformis. Ex predictis iam patet/ ꝙ celum non est generatū: Om̄e eñ qđ generat̄/ generat̄ a principio ꝯtrario/ vel a principijs contrarijs: vt dicit Aristoteles in primo de celo et mundo. Plato tamē dicit in thimeo/ ꝙ celum est generatum: sed intellexit/ ꝙ est generatū .i. quo ad habens principiū vel causam sui. Ex predictis etiaȝ patet/ ꝙ celum nec calescit/ nec frigescit: quia non est elementū/ nec elementatū: Iste aūt sunt ꝓprie q̄litates elementoꝝ .s. calidū ⁊ frigidū/ humidū ⁊ siccū: et cū nō accipiat hm̄oi imp̄ssiones/ cōstat ꝙ nō est magis vetꝰ/ q̄ȝ fuerit a p̄ncipio sue creatiōis. Et etiā patet/ ꝙ q̄uis ex aggregatiōe lumīs qđ a sole ꝓuenit/ nos sētiamꝰ calorē: tū corpa

celestia non sunt calida/ꝫ tn̄ dicunt calida/ vt sol: vel frigida/ vt saturnus: vel humida/ vt luna ꝑ effectū. Agūt em̄ corpora supiora in inferiorib⁹: et nō econtrario/ vt patet. Uidemus em̄ ꝙ qn̄ luna habet plenitudinē sui luminis/ mare crescit: et in decremēto lune mare decrescit. Un̄ patet/ ꝙ luna est causa ꝛ mater humiditatis: Propterea dicit Aristoteles in libro de ꝓprietatib⁹ elemētoꝝ/ ꝙ qn̄ omnes planete fuerūt adunati ī signo pisciū/factū est diluuiū: quando aūt adunati fuerūt in signo geminoꝝ/ facta est magna mortalitas: tn̄ semꝑ ibi intelligas iudiciū dei: ordināte hoc diuina voluntate. Itē patet ex predictꝭ/ ꝙ celum nō est coloratū: quia color causatur ex qualitatibus elementorum.

De nobilitate celestiū corporū: Ca. VI.

Nobilitas celi/ siue corporū supiorū manifesta est ex eleuatione sui supꝰ oīa corpꝰa inferiora: Quanto em̄ corp⁹ est nobilius/tanto debet ei altior locus. Itē nobilitas corporū supiorū patet ex figura siue forma ipsoꝝ: que est rotūditas: Rotunditas em̄ nobilior est omnib⁹ alijs figuris: sicut dicit Aristo. in libro de celo ꝛ mundo: ꝙ patet ex eo ꝙ oēs alie figure habēt terminos: rotūda aūt figura habet formā circularē: et circulus nō habet principiū/neqꝫ finē: ꝫ in se terminatus est. Q aūt oīa corpa supiora sint rotūda/ ostēsū est supra. Et ob hoc qꝛ celū est rotūdū/ oīa corpꝰa inferiora sunt rotūda: et ob hoc finita: Omne em̄ rotūdū habet mediū: ꝛ om̄e mediū habet extrema: et qđ habet extremū/finitū est. Q aūt oīa corpora inferiora rotunda sint manifestū est: Ignis em̄ cū contineat a celo: qđ est rotundū/ habet formā rotundā: sicut dicit Aristo. in libro celi ꝛ mūdi: et ob hoc finitus est: et sic de alijs. Nota tn̄ ꝙ terra discooperta est: quia deus voluit hoīes habitare in ea. Itē nobilitas corporū supioꝝ patet ex impassibilitate eoꝝ: sunt em̄ ingenerabilia ꝛ impassibilia ꝛ incorruptibilia/virtutē tamē actiuā respectu inferioꝝ habentia.

De motu celi: Ca. VII.

Et quia celū est nobilius om̄ib⁹ inferioribus corpib⁹/ ꝓpter hoc debet ei motus nobilior.s. circularis scđm

naturā perpetuus/ ab omni pena et fatigatione alienus. Quod aūt motus celi sit perpetuus/ manifestū est ex eo quod principiū mouens ipsum/non pōt separi ab eo: Illud eñ principiū aut est intra/ aut extra: Si extra/tunc motus celi esset accidentalis siue violētus: sed omne violentū siue accidentale faciliter transit: sicut dicit Aristo. in libro de celo et mūdo: Si ergo motus celi esset violentus/ iā dudū transisset. Restat ergo quod illud principiū est intra: sed omne quod est intra/ aliud ab eo non potest separi siue remoueri nisi per passionē vel aliquā contrarietatem: Sed celum est impassibile non habens contrarietatē aliquā: ergo illud principiū non remouetur ab ipso: ergo motus celi est perpetuus. Item quod motus circularis siue celestis sit perpetuus scdm naturā/ patet ex eo quod non habet aliquā intēsionem vel remissionē: sed semper est vniformis/ nec magis tendit ad acquirendū istud vbi quam illud: Preterea motus celi nō tendit ad aliquē finē acquirendum: ergo perpetuus est scdm naturam. Ex predictis patet quod motus celi nec est naturalis/ nec violentus/nec animalis. Quod motus celi nō sit naturalis/ nec violētus/patet ex eo quod omnis talis motus est motus rectus. Ponamus ergo quod aliquod corpus/siue naturaliter/siue accidentaliter/ vel violenter moueatur per aliquā lineā siue spacium finitum: Omne eñ spacium finitū est: Illud ergo corpus pertransit aliquando spaciū illud/cū sit finitū: aut ergo stabit ibi aut non: si stabit: ergo quiescit in presenti: ergo motus ille nō est perpetuus: si non stabit: ergo redibit: quia nō est vltra procedere: Aut ergo redibit in eodem tēpore/ aut in alio: si in eodem: ergo similis in eodem tpe ibit et redibit: ergo iā duo opposita erunt in eodem/ quod est impossibile: Si in alio: ergo quies fuit in medio illorū temporum: ergo cessauerat ille motus ergo non fuit perpetuus: Sed probatū est/ quod motus celi sit perpetuus scdm naturā: ergo non est naturalis/ nec violentus. Itē motus naturalis intenditur vel remittitur: motus celi nō: ergo non est naturalis. Item Auicenna probat/ quod motus celi nō est naturalis: quia motus naturalis est ab aliquo in aliquid: et semper tendit aliqd acquirere: quo acquisito/ quiescit illud mobile: Motus aūt celi non acquirit aliquid in quo quiescat: ergo nō

est naturalis. Jtē hoc idē ꝓbat alia rōne: qꝛ ea q̄ mouent̄ naturaliter/et sunt eiusdē speciei et nature: mouent̄ versus eādē ptē: sicut oīa grauia descēdūt ad cētrū/ꝛ oīa leuia supius: ꝙ cū celū sit eiusdē speciei ꝛ nature: si eius motꝰ esset naturalis/ moueret̄ versus eādē ptē: et nulla esset ibi diuersificatio: sicut ꝓbatū est in astronomia: Et Aristo. dicit in lib. de celo ꝛ mūdo ꝙ octaua sphera mouet̄ ab oriēte in occidēs: et alie septē sphere mouent̄ contra incessū ṗmi mobilis: ergo nō mouet̄ versus eādē ptē: ergo motus celi nō est naturalis. Jdē ꝓbat̄ sic: Motus celi est principiū nature ꝛ reꝝ naturaliū: qꝛ mediāte illo motu/oēs ille res naturales generāt̄ et corrūpunt̄ ꝛ alterant̄: Jllud aūt qd̄ est causa alicuiꝰ/ fortiꝰ ꝛ nobilius est eo cuiꝰ est causa: et ita cū motꝰ ille sit ṗncipiū naturaliū/ nō est subiectꝰ nature: ergo nō est naturalis/ ꝫ supnaturalis. Qꝛ aūt motus celi nō sit violētus/probatū est supra: Omne eñ violentū velociter trāsit. Silr̄ ostēdit̄ ꝙ nō sit aīalis: Quia dicit Aristo. ꝙ motus aīalis nō est sine pena ꝛ labore/nec sine terminatiōe: motus aūt celi est sine pena ꝛ labore/et sine terminatiōe: ergo motus celi nō est aīalis. Jtē motus aīalis intendit̄ in medio: motus celi nō intēdit̄: ergo nō est aīalis. Preter hos ergo motus oportet ponere aliū motū celi. s. circularē: vt dicit Aristo. in lib. de celo ꝛ mūdo. De quo dicit silr̄ Auicēna/ ꝙ nō est simpliciter aīalis/ ꝫ p silitudinē: qꝛ sicut aīa humana mouet corpus humanū/ et corpꝰ obedit ei: ita angeli ex eo ꝙ cognoscūt et vident suū creatorē leticia ꝛ desiderio mouēt illas spheras: ita ꝙ ṗma sphera q̄ est maxima spheraꝝ/ex tali desiderio mouet̄ a ṗmo ordine: Vñ appellat sp illū motū/ motū desiderij siue desideriū. Et secūda sphera mouet̄ a secūdo ordine: ꝛ sic de singulis p ordinē. Vñ ipse dicit ꝙ angeli sunt q̄si aīe: nō tñ sūt simpliciter aīe: et iō ille motus celestis dicit̄ q̄si aīalis: nō tñ dicit̄ simpliciter animalis.

De numero celorum: Ca. VIII.

Et nota ꝙ octo distinguūt̄ sphere celestes: Quarū prima est in qua stelle fixe sunt/ q̄ sunt innumerabiles: sic dicit Aristo. Secūda sphera est saturni/ in qua solūmō est saturnꝰ. Tertia iouis. Quarta martis. Quinta solis. Sex

ta veneris. Septima mercurij. Octaua lune. Unde versus: Octo sunt sphere/ quas sic poteris retinere: Celum stellatũ/ saturnus/iupiter/et mars/ Sol/venus/ has sequitur mercurius/vltima lune. Sub luna vero nõ sunt nisi res corruptibiles sicut ignis ꝛ aqua: et alia corruptibilia: sicut dicit Macrobiꝰ. Tholomeus autẽ assignat aliam spheram super istas/ in qua sunt angeli et res spiritales ꝛ incorruptibiles: et illa est immobilis. Theologi aũt distinguũt septẽ celos. s. aereũ/ethereũ/igneũ/sydereũ/cristallinũ/empyreũ/celũ trinitatꝭ. Quoꝝ numerus sic põt accipi: Quia celũ vel noĩat rẽ creatã/vel increatã: Si increatã/sic est celũ trinitatis: Si creataꝫ/vel noĩat rẽ corruptibilẽ/vel ĩcorruptibilẽ: Si corruptibilẽ/vel q̈tũ ad extrema/vl' q̈tũ ad mediũ: Si q̈tũ ad extrema/sic est celũ aereũ et igneum: Si q̈tum ad mediũ/sic est celum ethereum: Si vero mominat rem creatam incorruptibilem/ tunc iterum vel q̈tum ad extrema/vel q̈tum ad medium: Si q̈tum ad extrema/sic est celum sydereum et celum empyreum: Si q̈tum ad medium/ sic est celum cristallinum. Et nota q̄ motus octaue sphere dicitur vniformis: Motus autẽ planetarum et aliarũ spherarum inferiorũ dicitur esse duplex: sicut motus solis est duplex. s. tropicus siue diurnus/ et reuolutio ĩmobilis in contrarium primi mobilis siue motus proprius. Motus tropicus dicitur conuersiuus vel consensiuus: Unde omnes planete in astronomia dicunt̃ tropici: quia retrogradantur a motu primi mobilis: Qui motus cum tanto desiderio est/ q̄ omnes alias spheras secum reuoluit. Motus autẽ qui dicitur reuolutio ĩmobilis/est proprius et naturalis planetarũ. Quare aũt sphere planetarũ moueant̃ (vt dictũ est)contra incessũ p̃mi mobilis/ diuerse a diuersis assignant̃ rõnes. Quidã eñ dicũt q̄ hoc fit ad retardandũ motũ p̃mi mobilis: nisi eñ (vt dicũt) motus ille tetardaret̃ ꝑpter nimiã velocitatẽ sui totuꝫ frangeret̃/vel iã diu factũ esset. Alij aũt dicũt q̄ hoc est ꝑpter hoïes/et alia q̃ sũt suꝑ terrã: qꝛ si motus p̃mi mobilis/q̃ est cũ tanto desiderio: non hab'eret aliquã retardationẽ/ nunq̈ȝ aliquid posset crescere suꝑ terram: neq̈ȝ homines possent viuere. Et hec de celo dicta sufficiant.

Incipit tertia pars. s. de elementis: Ca. I.

Postq̃ dictũ est de corpore mobili ingenerabili et incorruptibili: Dicendũ est de corpore mobili generabili et corruptibili. Et primo de simplici: postea de composito: Corpora aũt generabilia ⁊ corruptibilia simplicia sunt elementa. Unde nunc de elemẽtis dicendũ est: que distincta sũt sub celo in suis sitibus: ita q̃ illud quod est subtilius alijs/ ꝓpinquius est celo: sicut ignis: quia subtilior est aere/ propinquior est celo q̃ aer: et aer q̃ aqua: et aqua q̃ terra. Primo ergo ponamus opiniones philosophoꝝ antiquorũ de elemẽtis. Secundo dicemus de primis qualitatibꝰ elementoꝝ. Tertio de generatione et corruptione elementorũ adinuicẽ: Gratia cuius etiam dicemus de alteratione/ et alijs speciebus motus ipsorũ. Anteq̃ ponamus opiniones de elementis/ notandũ q̃ elemẽtũ multis modis dicit̃. Dicitur eñ vno mõ principiũ artis complexũ: vt illud: Omne totũ est maius sua pte. Et illud: De quolibet dicit̃ affirmatio vel negatio: et de nullo ambo simul: et similia. Unde dicit Aristo. in lib. physicoꝝ: Dispositio veritatis et scientie est in his omnibus/ que sunt principia vel elementa: vbi appellat elemẽta/ principia. Dicit̃ etiã elementũ (vt dicit philosophus in quinto methaphysice) cõe omnibus rebus: quod est principiũ cuiuslibet/ et in quolibet primũ: sicut littere dicunt̃ elemẽta vocis significatiue ad placitũ: ⁊ similiter in alijs. Dicitur etiã elemẽtũ scđm specialiorẽ intellectũ/ cuiuslbet corporis sensibilis mixti principium. Et ꝫm hoc diffinit̃ elementũ in quinto methaphysice: Elementũ est illud ex quo componit̃ res primo: et est in eo: et non diuiditur scđm formã. i. speciẽ ĩ aliã formã. Uerbi gratia: In mixto est aqua/ cuius quelibet pars est aqua: et siľr in alijs elemẽtis. Et scđm hoc distinguunt̃ quattuor elementa. s. ignis/ aer aqua/ terra: que oĩa in materia cõmunicãt/ sed nõ ꝫm formas . s. calidũ/ frigidũ/ humidũ/ ⁊ siccũ. Et ideo dicunt̃ contraria/ ratione suarũ formarũ: Unde subiecto nihil est contrariũ ꝫm materiã/ ꝫ scđm formã substãtie aliquid est contrarium.

Opiniones antiquorũ de elemẽtis: Ca. II

De elementis

De elemētis diuersoꝝ diuerse sunt opiniones. Quidā enī ponebāt plura esse elementa: Quidā / vnū. Et inter eos qui ponebāt plura elemēta / adhuc fuit diuersitas. Empedocles ⁊ Aristo. ponebāt quattuor esse elemēta: q̄ dicta sunt: Attamē Empedocles nihil dicit certū de hoc: ponebat enī quattuor elemēta esse principia materialia oīm corporū: et ponebat duo formalia ꝑncipia. s. litē ⁊ amicitiā: Et dicebat ꝙ qn̄ qualitates ille siue differētie. s. calidū / frigidū / humidū ⁊ siccū sepabant̄ ab eis / cōglutinabant̄ in vnā massā ꝓpter amicitiā: postea illis differētijs siue qualitatibꝰ aduenietibꝰ / sepabant̄ propter litē: Et hoc ꝯtingebat post magnū annū. s. post decē milia annoꝝ. Ex dicto ergo Empedoclis nesciebat̄ vtrū illa elementa essent ꝑncipia illius masse / vel massa esset principiū elementorū. Democritus et Leutippus ponebant corpa indiuisibilia esse principiū oīm corporū: vnde ⁊ ea athomos appellabāt / que et infinita dicebāt. Et suā positionē sic ꝓbabant: Possibile est corpus diuidi in infinitū: ponat̄ ġ aliqđ corpus diuidi in infinitū: aut ergo remanet aliqđ / aut nihil: Si nihil / ergo aliqđ corpus cōstaret ex nihilo: quod est impossibile: Si aliqđ remanet: aut est corpus / aut nō corpus: Si nō corpus / ergo aliqđ cōstaret ex nō corpe: hoc iteruz est impossibile: Si autē est corpus: aut est diuisibile / aut indiuisibile: Si est diuisibile / hoc est cōtra positū: Positū enī est qđ diuideret̄ in infinitū / et vsq̄ dū diuidi nō posset: Si aūt indiuisibile / habeo ꝓpositū. s. ꝙ corpa indiuisibilia sunt principia oīm corporū. Huic aūt probationi Aristo. respōdens / dicit: ꝙ corpus est diuisibile in infinitū potētia / nō tn̄ actu: Ipsi aūt intellexerūt corpus esse diuisibile in infinitū actu. i. diuisibile vsq̄ ad vltimū / vt vlterius diuidi non posset. Anaxagoras autē infinita ponebat elemēta: et dicebat cōtrariū Aristo. et Empedoclis. Dicebat enī ꝙ illa quattuor elementa: ignis / aer / aqua / terra / essent elemētata: et oīa alia essent elemēta. s. lignū / lapis / caro ⁊c̄. Et ꝙ ita esset / probabat ꝑ hūc modū: Tu dicis / ꝙ illa sunt quattuor elemēta: et ex illis constat caro / ⁊ ꝯsimilia: Aut igit̄ illa caro que constat ex eis / est in eis: aut non: Si nō est in eis / ergo ex nō entibus cōstaret ens: qđ falsuz est: Si vͦo in eis est

caro: ergo eadē rōne ꝛ ossa ꝛ medulla ꝛc. ergo illa q̄ sūt intus/ sūt elemēta: et illa q̄ttuoꝛ. s. ignis/ aer/ aq̄/ terra/ sūt elemētata. Itē Anaxagoras dicebat/ ꝙ q̄dlibet eēt in q̄libet: Dixit eīm ꝙ in carne erat os/ ꝛ iteꝝ ī illo osse caro/ ꝛ iteꝝ ī illa carne nerui: et iteꝝ aliq̄d aliud ī neruis: et ita vsq̄ ad īfinita. Arist. aūt ip̄robat eiꝰ opinionē in p̄ncipio phy. dicens: Aliq̄ caro est minima caro: ita ꝙ si diuideret̄ illa caro/ iā non esset caro: vt dicis. In illa ḡ carne minima est os/ ꝛ in illo osse alia caro: ergo illa caro q̄ est in osse est minoꝛ caro alia: q2 oē q̄d cōtinet̄ est minꝰ eo q̄d cōtinet: ergo illa caro est minoꝛ minima: ergo aliq̄d est minus minimo: q̄d est impossibile. Relinquit̄ ergo opinionē esse fasā. s. Anaxagore. Eoꝝ v̄o q̄ dicebāt vnū esse elemētū/ quidā dicebāt illud esse mobile: quidā/ ꝙ esset immobile: sicut Parmenides et Melissus/ qui dicebant vnū tm̄ esse principiū. s. vnū ens cōtinuū ꝛ immobile. Et ꝓbāt in hūc modū ꝙ esset immobile/ dicētes: Aut aliq̄d mouet̄/ aut nō ꝛc. vt supra in p̄ma p̄te de motu est dictū. Eraclitus autē dicebat ꝙ esset vnū solū elemētatū materiale ꝛ mobile. s. ignis: Et ꝙ essent duo principia formalia. s. rarū et densū. Et ꝓbabat in hūc modū: Omne coꝛpus est mobile: et oīs motꝰ est ab igne: q2 nullū est coꝛpꝰ adeo mobile: ergo ignis est elemētatū oīm corpū inferioꝝ: et scd̄m q̄d cōdensat̄/ fit aer: et q̄n plus condensat̄/ fit aqua: et q̄n iterū fit magis spissū/ vocat̄ terra: quare solūmō ignis est elemētū.

De primis qualitatibus: Ca. III.

Restat nūc dicere de primis q̄litatibus cōtrarijs elementoꝛū: q̄ sunt calidū ꝛ frigidū/ humidū ꝛ siccū/ quibꝰ determinata sunt elemēta: Ignis eīm ē calidus ꝛ siccꝰ: aer humidus ꝛ calidus: aq̄ frigida ꝛ humida: terra sicca ꝛ frigida. Quattuoꝛ eīm q̄litates p̄dicte sex faciūt cōbinationes: q̄rū q̄ttuoꝛ p̄dicte sūt possibiles: due v̄o ipossibiles. s. calidū et frigidū/ humidū ꝛ siccū: q̄re illis duabꝰ cōbinationibꝰ nullū elemētū determinatū est: Cōtraria eīm sit̄ in eodē esse ē impossibile. Dicunt̄ aūt iste q̄ttuoꝛ q̄litates p̄me: q2 nō fluūt ab alijs/ s̄ oēs alie q̄litates siue cōtrarietates ꝓueniūt ex istis: Vn̄ caliditas nō ꝓuenit nec depēdet a siccitate: nec econuerso: et sic de alijs. Et ꝙ hoc sit verū/ sic ꝓbat̄: Quia si caliditas depēderet a sic-

citate: ergo quicquid esset sūme calidū/ esset sūme siccū: et sic ignis: q̄ est sūme calidus/ esset sūme siccus: qđ falsū est: sicut ꝓbabit̃ inferius p diffinitionē siccitatis: q2 terra est sūme sicca. Eadez rō est in alijs. Et sic patet ꝙ vna cōtrarietas nō depēdet a reli qua: q̄re (vt p̄dictū est) q̄litates p̄me dicunt̃. Secūdarie autē sunt que causant̃ ab istis. s. durū ꝛ molle/ dulce ꝛ amarū/ albū et nigrū: et consimilia. Reuertamur ergo ad ꝓprietates et dif finitiones istarū qualitatū. s. calidū/ frigidū/ humidū et siccū. Calidū sic diffinit̃ ab Aristo. in lib. de generatione et corrupti one: Calidū est congregatiuū homogeneorū/ et disgregatiuū etherogeneoꝝ: aggregat eñ aurū cū auro/ et argētū cū argen to: et sepat aurū a ferro/ et plūbū ab argēto. Et dicunt̃ homo genea ab homos/ qđ est vnū/ ꝛ genus: inde homogenea dicū tur q̄ sunt eiusdē generis vel speciei. Etherogenea dicunt̃ ab etheros/ qđ est diuersū/ et genus: inde etherogenea dicunt̃ q̄ sunt diuersorū geneꝝ vł specierū. Obijcit̃ tñ cōtra diffinitionē p̄dictā: Quia videmus ꝙ adueniēte calore solis/ ꝯgregat pa leā cū luto/ q̄ sunt etherogenea: nō ergo disgregat illa. Ad qđ r̄ndet̃/ ꝙ p̄ncipalis actus calidi est calefacere: secūdarij sūt cō dēsare/ disgregare/ subtiliare: et huiusmōi: Et isti actus secū darij nō sunt diuersi ex diuersitate agētis/ ſ ex diuersitate ma terierū: In quibusdā eñ materijs habet subtiliare/ sicut in ce ra: ꝛ in quibusdā cōdēsare/ sicut in luto. Diffinitio ergo p̄dicta da ta est in cōpatiōe ad actū secundariū/ q̄ ad q̄ndā materiā: non q̄ ad omnē. Frigidū aūt est cōgregatiuū homogeneoꝝ ꝛ ethe rogeneoꝝ: Vñ ꝯgregat aurū cū auro/ ꝛ auꝝ cū argēto: qđ nō facit calidū: immo videm⁹ in estate ꝙ caro rarefit/ et aperiunt̃ pori/ et humiditas naturał exit et sudor: in hyeme aūt cōstrin git̃ caro/ ita ꝙ humiditas naturalis nō exit: et inde est ꝙ cele bratior est digestio in hyeme q̄ꝫ in estate. Nota tñ ꝙ principał actus frigidi est frigefacere: secundarij aūt sunt cōgregare ho mogenea et etherogenea/ et alij q̄ꝫ plures: vnius eñ rei vnus est actus principalis (sicut dicit Auicēna) plures vo secunda rij. Vñ Aristo. octauo physicoꝝ dicit ꝙ calidū pōt frigefacere et frigidū calefacere. Verbi gratia: Adueniēte calore/ apiunt̃ pori: ꝛ humores naturales exalāt/ ita ꝙ corp⁹ interi⁹ frigescit.

Similiter frigus cōstringit corpus/et retinet humores intus ita q corpus efficit calidū: Isti aūt effectus sunt p accidēs. Humidū est qd est male terminabile termino pprio: bene aūt terminabile termino alieno: Unde patet q aer humidior est q̄ aqua: qr magis est fluxibilis q̄ aqua. Ex hoc aūt patet error eorū qui dicūt/q oīe corpus est porosū: qr si aer esset porosus/haberet foramina z cōcauitates ad q̄s terminaret: et sic esset bene terminabilis termino pprio/qd falsū est. Siccū autē est qd est bene terminabile termino pprio/male aūt termino alieno: sicut est terra/lapis: z similia. Et nota q (sicut dicit Aristo) humiditas est causa grossiciei: qr inducit grossitudinē humorū: Siccitas autē est causa subtilitatis: qr ex siccitate puenit subtilitas. Itē nota q (vt dicit Aristo.) predictarū qualitatū due sūt actiue. s. calidū et frigidū: et due sūt passiue. s. humidum et siccū: Que due dicunt passiue: qr non sunt adeo vehemētis actionis/sicut alie due: alioquin nō cōtingeret ex terra generari aquā: nec ecōuerso: Illa eñ elementa conueniunt in frigiditate. Nisi ergo inter siccū terre z humidū aque esset passio et actio/nō cōtingeret ipsa generari adinuicē: Generatio eñ nō fit nisi in habētibus cōtrarietatē actionis et passionis: Eodē mō intelligēdū est de aere z igne. Similiter z alie due .s. calidū et frigidū dicunt actiue: nō q oīno nō sint passiue/s quia minus sunt passiue q̄ humidum et siccum: alioquin ex aqua nō fieret aer/qr cōueniūt in humido: nec ex terra ignis/quia conueniunt in sicco.

De generatione elementorū: Ca. IIII.

Et quia oīa elementa generant adinuicē: Ex vno eñ pugillo terre fiūt decē aque: et ex vno aque/decē aeris: et ex vno aeris/decē ignis: Dicēdū est nūc de generatione ipsorū: pscrutādo pmo/an fuerint generata/vel creata. Super quo Aristo. in lib. de celo z mundo ponit opinionē: que dicitur fuisse Ptolomei/q elemēta primo fuerūt facta p motuz celi. Cōtra qd sic obijcit: Aut ille motus fuit in aliqd corpus/aut in materiā nudā: Si in materiā nudā: hoc est impossibile: qr materia nūq̄ est nuda: quod sic ostēdit: Sit ita/q aer agat in ignē corrūpēdo ipsum: Aut igit materia erit nuda/aut nō:

Si nō/habeo ꝓpositū: Si sic/ergo nō appropriata alicui loco: qꝛ si esset in loco/esset sub corporeitate: ergo nō est ratio quare ignis vel igneitas detˀ ei in loco illo magis ꝙ̄ in alio: Sed nos videmus ꝙ vbi est actio illa/ibi est positio igneitatis: ergo iā appropriatˀ alicui loco: et sic est sub corporeitate: ergo materia nunꝙ̄ est nuda. Si vo agat in corpus aliud preter elementū/ ergo illud corpus fuit ante elementa: ergo elemēta nō fuerūt prima: et sic nō essent elemēta/qđ falsū est. Relinquitˀ ergo/ꝙ elemēta nō sunt generata/ꝫ creata: Qđ concordat cū Augu. qui dicit/ꝙ oīa.i.oēs maiores ptes mūdi/simul creata sunt in materia ꝛ forma. Post hoc sciēdū est/ꝙ duplex est generatio.s generatio simplex/ꝛ generatio quedā nō simplex. Generatio simplex est generatio substantialis. Generatio quedam non simplex est quelibet transmutatio siue alteratio. Unde generari simpliciter pōt sic diffiniri: Generari est expoliari materiā a forma substātiali/et induere aliā formā substātialē. Cū ꝫ oīs expoliatio sit a cōtrario/ oportet generationē ꝛ corruptionē fieri mediantibꝰ ꝓprietatibus primaꝝ qualitatū. Unde etiā patet ꝙ materia prima est ingenita ꝛ incorruptibilis: qꝛ si esset generata/hoc esset ex alia materia: ergo materia haberet aliā materiā: et sic esset ꝓcedere in infinitū: hoc aūt est impossibile: ergo p̄ma materia nō ē generata/ꝫ creata. Et nota differētiā inter generare/creare/ et facere. Generare est facere siue ꝓducere aliq̄d ex aliq̄: Creare est ex nihilo aliq̄d facere: Facere vo ē cōe ad vtrūq̄ꝫ. Ex p̄dictis patet/ꝙ illa elemēta facilíꝰ trāsmutantˀ adinuicē/ q̄ ꝯueniūt in aliq̄ q̄litate ꝙ̄ illa q̄ in nl̄la cōueniūt: Facilꝰ est em̄ vincere vnā ꝯtrarietatē ꝙ̄ duas. Un̄ terra facilius trāsmutatˀ in aquā ꝙ̄ in aerē: cōuenit em̄ cū aqua in vna q̄litate: cū aere vo in nulla: et sic de aliis. Et hoc est qđ dicit Aristo. in primo de generatione ꝛ corruptione/ ꝙ quecūq̄ꝫ habēt simbolū.i. cōueniētiā adinuicē/velox est eorū transmutatio: q̄cūq̄ꝫ aūt nō habēt/tarda: qꝛ facilius est vnū ꝙ̄ multa trāsmutare. Et nota ꝙ generatio vnius elemēti est corruptio alterius: ꝛ ecōuerso: Un̄ quidā dicūt ꝙ generatio ꝛ corruptio sunt idē in subiecto vel substātia: diuersificantˀ tm̄ scđm terminos: sicut eadē est via de thebis ad athenas: ꝛ ecōuerso:

dicunt tñ ꝑm terminos. Alij dicũt ꝙ nõ sunt idẽ: Et predictũ vbũ glosãt sic: Generatio vni⁹ est corruptio alteri⁹: ⁊ ẽuerso i. ad generatiõez vni⁹ elemẽti seqͥt corruptio alteri⁹ ⁊ ẽuerso.

De motibus elementorum: Ca. V.

SEquit de alteratiõe. Alteratio est mot⁹ de vna q̃litate ad aliã q̃litatẽ. Et ꝑ hoc ꝙ dico / q̃litatẽ: tãgo qualitatẽ accidẽtalẽ: sicut sunt sanitas ⁊ egritudo / rotunditas ⁊ angularitas / dulcedo et amaritudo / calidũ et frigidũ: et silia. Differt autẽ alteratio a generatiõe: qm̃ alteratio est mutatio de qualitate accidẽtali ad q̃litatẽ accidẽtalẽ: In generatione vo est mutatio de forma substãtiali ad formã substãtialẽ. Itẽ in alteratiõe necesse est manere idẽ subiectũ sensibile: in generatione vo nõ / ꝫ scd̃m totũ fit trãsmutatio. Subiectũ sensibile dico ꝓpter materiã primã: q̃ licet maneat eadẽ in generatiõe / tñ ꝑm qd̾ talis est / nõ est sensibile. Sequit de augmẽto ⁊ diminutione. Augmẽtũ sic solet diffiniri: Augmentũ est motus de minori q̃titate ad maiorẽ q̃titatẽ: Et ẽuerso: diminutio est motus de maiori quãtitate ad minorẽ. Et nota ꝙ augmẽtãs et augmẽtatũ necesse est esse silia et diuersa: Similia quidẽ in materia: diuersa vo siue ꝯtraria in formis. Cui⁹ rõ est: qm̃ agẽtia ⁊ patiẽtia necesse est esse similia / ⁊ diuersa: augmẽtãs aũt ⁊ augmẽtatũ adinuicẽ agũt et patiunt. Qꝫ autẽ augmẽtum sit motus / manifestũ est: Oportet eñ ꝙ alimẽtũ siue cibus transmutet et subintret formã carnis. s. carneitatẽ / vl' ossis. s. osseitatẽ: et ꝓpter illã subintrationẽ dilatat caro / siue os elõgat siue inspissat: et tales actus. s. dilatatio: et ceteri / sũt motus: q̃re patet ꝙ augmẽtũ est motus: Et ẽuerso patet diminutionẽ motũ esse. Differũt aũt augmẽtũ ⁊ diminutio ab alteratione: qm̃ alteratio attẽdit i q̃litate: augmẽtũ vo ⁊ diminutio i q̃titate.

De loci mutatione.

SEquit de loci mutatione. Mutatio loci est motus ab vno loco ad aliũ. Et talis motus est triplex. s. naturalis violẽt⁹ ⁊ aialis: De quib⁹ qꝛ dictũ est supra / trãseũdũ ẽ ad dicẽdũ de mixtione: Et qꝛ mixtionẽ ꝓcedit cõtactus: iõ primo vidẽdũ est de cõtactu. Tãgere siue cõtactus (sicut diffinit

Aristo. de generatiõe ⁊ corruptiõe) dicit͛ multipliciter. Uno em̄ mō dr̄ cōtact⁹/ qn̄ aliq̄d tāgit aliud sine medio: sicut i cōtiguis quoꝝ vltima sūt sil': sicut supficies tāgit supficiē: ⁊ ꝑm hoc quicq̄d tāgit/ tāgit͛. Scd̄o mō dicit͛ tact⁹ p silitudinē: ꝑm qđ dicim⁹ ꝙ res tristabilis tāgit nos/ ꝟ nos nō tāgimus eā: et scd̄m hoc nō quicq̄d tāgit/ tāgit͛. Tertio mō dr̄ tactus i ꝯtinuis/ q̄ꝝ ptes copulant͛ ad vnū terminū cōmunē: sic ptes linee tangūt se i pūcto ꝯtinuāte: ꝑm qđ dicit Ari. in physicis ꝙ inest pūcto vt tāgat. Tact⁹ p̄mo mō/ q̄ est applicatio duaꝝ supficierū sine medio/ necessarius ē ad actionē ⁊ passionē. Un̄ optet vt q̄cūq₃ agūt ⁊ patiunt͛/ tāgāt se: sicut ignis agit i aerē/ ⁊ calefacit ip̄m et aer calefacit digitū/ ⁊ agit in ipsū: et hoc mō est p contactū. Un̄ dicit͛ ꝙ cōtact⁹ ē causa material' adaptās actiões ⁊ passiones: sic luciditas ē causa material' adaptās imutatiões colorꝫ.

De mixtione

Sequit͛ de mixtione. De q̄ p̄mo notādū est/ ꝙ duplex ē mixtio: Quedā em̄ ē ad sensū: sicut qn̄ ponit͛ ordeū cū frumēto: et ista quidē videt͛ esse mixtio/ ⁊ nō est. Est ⁊ alia ꝑm veritatē. Et illā sic diffinit Aristo. in. j. de gene. et cor. Mixtio est miscibiliū alteratoꝝ vnio. Et nota ꝙ oīa q̄ sūt miscibilia/ optet vt sint agētia et patientia: agētia in eo qđ diuidunt: patiētia in eo qđ diuidunt͛. Un̄ patet ꝙ illa q̄ nō habēt cōtrarietatē/ nō sūt mixtibilia: Patet etiā ꝙ elemēta pn̄t misceri/ et facere ex se vnū aliq̄d: qm̄ qđlibet elemētū est ꝯtrariū alteri. Diuidunt͛ aūt elemēta i mixto nō vsq₃ ad indiuisibilia: om̄e em̄ corpus est diuisibile/ ꝟ vsq₃ ad q̄sdā ptes minutas vel pticulas minimas a natura determinatas. i. vsq₃ ad minima ꝑm speciē. Itē nota ꝙ ꝓprietas mixti est/ ꝙ q̄libet pars mixti debet esse hōgenea. i. eiusdē speciei cū suo toto: ⁊ si aliter esset/ mixtio ꝑm ꝟitatē nō esset. Et nota differētiā inter cōpositionē cōfusionē ⁊ mixtionē. Cōpositio est qn̄ vtrūq₃ cōpositoꝝ manet in sua ꝟtute: et ponit͛ pars iuxta ptē: sicut qn̄ cōponit͛ ordeū cū frumēto. Confusio ꝟo est qn̄ nō ꝓportionant͛ virtutes partiū: nec trahunt͛ ad speciē. Mixtio em̄ est qn̄ ꝓportionant͛ virtutes/ et trahuntur ad speciem. Et hec de elementis ad presens dicta sufficiant.

Incipit liber methaurorum Ca. I.

Dicto de corpe mobili generabili simplici: Dicēdū nūc est de corpe mobili composito/ siue de elemētatis. De quibus pmo notādū est/ q quedā elementata sunt prime compositiōis: sicut vapor resolutus ex aqua ꝛ terra a calore solis: siue maneat clausus in visceribus terre/ siue eleuetur in aerē scōm plus et minus iuxta triplex intersticiū aeris: Fm etiā qđ causantur de ipso diuerse passiones/ siue impressiones aeris: Qui em̄ eleuaꝝ sup terrā/ est principiū eoꝝ qui fiunt in aere scōm diuersa intersticia: sicut sūt comete Assub. Anaysel. .i. impressio generalis/ tonitrua/ fulgura/ corruscationes/ nubes/ pluuia/ grando/ nix/ pruina/ ros: Qui vo manet in visceribus terre/ ipse calefacit fontes in hyeme: Ipse est etiā principiū terremotus: et ex eo generanꝝ corpora mineralia: sicut sulphur: ex cui⁹ cōbustiōe calefiūt therme. i. balnea: lapis/ argētumuiuū: qđ est principiū oīm metalloꝝ: Que sūt septē. s. plūbum/ stagnū/ es/ auricalcū/ cuprū/ argētū/ aurū: Electrū autē nō est simplex metallū: qđ quidē fit ab arte ꝛ a natura: ꝫ qđ a natura melius. Et ista sunt quattuor elemētata secūde cōpositionis. Sunt quedā elemētata media: que nec sunt sup terrā nec sub terra: Et hoꝝ quedā sunt infixa terre: sicut terre nascētia/ vt plāte arboꝝ ꝛ herbarū: ꝛ quedā nō: sicut aīalia. Ponūt tñ quidā media esse inter aīalia ꝛ plantas: vt spongia marina que radicib⁹ nutriꝝ/ vt plante: et tactu sentit/ vt aīalia. Sed horū principiū vapores sunt/ vł p se cōgeneranꝝ primo: vt plāte ex seminib⁹/ vel mediāte pluuia/ siue nutrimēto: Nutriunꝝ em̄ terre nascētia ex mixtura terre et aque. Et ista sunt tertie cōpositionis: in qua cōpositione iā est aliquo mō cōfracta cōtrarietas: que prohibebat elementa prime cōpositionis et secunde habere animā: Unde plante habēt animā vegetabilē: Et qꝛ vapores sūt pncipia terre nascētiū/ ꝛ ex terre nascentib⁹ generanꝝ humores alituū: ex quib⁹ cōposita aīalia nutriunꝝ/ et semen vel oua formanꝝ/ de quib⁹ aīalia generanꝝ: manifestū est q vapores sunt pncipia aīaliū irrationabiliū/ q̄ sūt q̄rte cōpositiōis: et rōnabiliū. i. hoīm/ q̄ sunt quinte cōpositionis.

Et quia in animalibus irrationalibus magis est cōfracta cō·trarietas ꝙ in terre nascentibus: Ideo recipiūt nobilorē animā .s.sensibilē: In hoīe aūt: qꝛ maioꝛ est temperātia / et minus de cōtrarietate scdm actū: ideo dispositionē habet corpus humanū ad nobilioꝛē ⁊ digniorē animā / ꝙ alia: et iō recipit animā nobilissimā .s. rationalē. Et inter hoīes Christus habuit nobiliorē ⁊ digniorē: qui ab instanti conceptionis sue habuit omnes thesauros sapiētie et scientie dei: nō ad mensurā / ꝫ ad plenitudinē: de cuius plenitudine nos oēs accepimus. Quia igit̃ homo inter alias creaturas summā tempantiā tenet: ⁊ ob hoc recipit animaꝫ nobiliorē: recte dicit̃ homo finis oīm creaturaꝝ: Vñ Aristo. secūdo physicoꝝ: Sumus eñ ⁊ nos quodā modo finis oīm. Hominū aūt oīm finis est Christus. Et quia homo est finis oīm aliarū creaturaꝝ: Christus aūt finis hoīm: recte dicit̃ in psalmis: Christus finis omnis cōsūmationis: in vnione eñ diuine ⁊ humane nature / ordo vniuersitatis cōpletus est. Fuit eñ ab eterno vnio triū psonarū in vna natura .s. patris ⁊ filij ⁊ spūsctī: Et in principio creationis angelice nature / fuit vna natura in vna psona: vt patet in angelo: postea duaꝝ naturarū in vna psona: vt in hoīe est videre: Et vt principiū respōdeat vltimo / oportuit de ratione cōpletionis vniuersi: vt sicut primo fuit vnio triū psonarū in vna natura: ita vltimo esset triū naturarū in vna psona: quod cōpletū est in christo. Et cū ipse sit vnitus diuinitati / vnit nos deo p fidē et charitatē: vt sic reducat hominē ad principiū a quo factus est. Et sicut diuina natura est vbiqꝫ essētialiter: quod appropriat̃ essentie diuine patris: sic et in sanctis p gratiā / qd appropriat̃ spūisctō: et ī hoīe Christo p vnionē / qd appropriat̃ filio: est eñ vnita diuina natura humane p filiū. Sic natura Christi in celo localiter existēs / correspōdet ei qd est esse vbiqꝫ: et in pluribus altaribꝰ sacramētaliter / corrūdet ei qd ē esse ī sctis p grāꝫ: ⁊ in diuina natura essētialiter / correspōdet tertio modo p vnionē. Nec tñ dicēdū est ꝙ Christus sit sexte cōpositionis: sicut puri hoīes sunt quinte cōpositionis: quia talis vnio nō dat ei aliquā nouā cōpositionē / que opponat̃ simplicitati: Et quia ex duabus naturis nō fit vna natura. Nō ideo est ibi mixtio: nec

cōfusio: nec cōpositio / sed vnio. Et (vt supra dictū est) Cōposi/tio est qñ ex pluribus fit vnū / remanētibus ptibus pncipalibus et secūdarijs: vt ex pariete / tecto et fundamēto fit domus. Cōfusio est qñ ex pluribus fit vnū: remanentibus ptibus secundarijs / et nō principalibus: vt ex modio frumēti et ordei fit vnū. Mixtio vero qñ ex pluribus fit vnū: non remanentibus ptibus pncipalibus / nec secūdarijs: vt ex aqua et melle fit mixtio: et vocatur ydromel. Unio est qñ plura in sua natura cōueniūt in aliquo: sic oēs hoīes vniuntur ad faciendū vnā speciē humanā: vel plures hoīes vniuntur in tractione nauis: Et due nature in vna psona. Sic compositio elemētorum quedā sūt prime cōpositionis: vt vapor qui virtute solis resoluitur &c. vt supra dictū ē. Et nota q hec quintuplex diuisio elemētorum pōt reduci ad bimēbrē diuisionē sic: Quia elemētorum quedā sūt inaīata / et qdaz sunt aīata. Itē inaīatorum quedā sunt causata īmediate ab ele/mētis / sicut vapores: et qdā mediate / sicut corpa mineralia &c. Ite aīatorum quedā nō mutant locū / motu dico pgressiuo: sicut plāte arborum et herbarū: et qdā mutāt. Et illorum quedā aguntur a natura / sicut irrationabilia: quedā vero volūtate mouentur / sicut rationabilia. De elemētis ergo inaīatis prius dicēdū est.

Incipit de vapore causa materialis: Ca. II

Redeamus igitur ad vaporē ex quo causantur elemētata: tā generata in sublimi / q̄ ī viscerib⁹ terre. Sciēdū igitur oēm vaporē eē ab aq vel a terra: Aer enim vaporabilis nō est. Aut enim rarificatur vltra id q est sue nature: et tūc statim ē ignis: Aut inspissatur amplius: et tūc nō est vapor / quia vapor generatur p subtiliationē et rarefactionē / sed aer nō efficitur aq vel terra. Hic igitur duplex vapor ē causa materialis oīm eorum q ī alto vel in imo generātur. Loca aūt generatiōis sūt qttuor. s. superior regio / q ex vicinitate ad ignē ppriō noīe a phis estus appellatur. Et media zona siue regio / q vocatur locus frigoris. Et īferior ps aeris / q ē sup trā hñs aliqd caloris et aliqd frigoris: quartus locus vēter terre vocatur: superior aūt ps aeris pura et rara ppter vicinū ignē calida ē vehemēter: et ppter radios stellarum atq lumē ipsarum / q sibi sūt viciniora ē luminosa et magis trāqlla et subtilis: Habet aūt vicinū lumē nō ab igne vicino / sed a vicinitate stellarū: Et quia vmbra terre ita

contrahit/minoratur: propter quod radij solis diutius cōmorantur in eo: Et ideo illa pars est locus inflāmationis p se: inferior em̄ cū sit circa terrā/et sup eā habens frigus ex se ꝓpter aquā ⁊ terrā. Calidū aūt ex repcussione siue reflexiōe aut etiā refractione radioꝝ ad solidū planū terre ⁊ aque/ efficit illa ps non inflāmans/ sed quasi spirans vaporē sui: natura quidem prohibens ne comburatur vel incendat: ex reflexione aūt radioꝝ euocata expirans ex se vaporē. Ultima siue inferior ps que est circa nos/tangit elementū solidū: quod est circa politū planū ⁊ supficiē/sicut aqua: et ideo fit hec reflexio radioꝝ magna: vnde etiā maior lux generat: Regio autē aeris per equidistantiā ab his quidē duabus sumpta/ frigida est valde propter causam oppositā: quia nec habet calorē ex vicino igne nec ex radioꝝ reflexione: eo ꝙ radij nō reflectunt ad transparens siue peruiū siue diaphanum/sed ad solidū tm̄ ⁊ planū/ et plus si fuerit tersum: sicut aque supficies vel speculū/vel aliqd aliō politū et planū. Et hec regio est magis tenebrosa et obscura: quia caret causa vtriusq illuminationis: ⁊ ideo est tempestuosa: et ibi generant tempestates/ niues et grandines: Et hec est habitatio demonū et aerearū potestatū/ quibus ille locus caliginosus deputatus est. Un̄ dicunt sancti ꝙ cōmouent vētos ⁊ tonitrua: et huiusmodi/ ad terrendos homines. Regio aūt que media est inter istam que dicta est/ et locū habitationis. i. terre: q̄tum est de se/temperate est frigida et calida/suscipiens ab vtroq distinctionē: per accidens tñ est intempate calida: quia vicinatur vt vincit ab inferiori regione in quibusdam temporibus: et intemperate frigida/scōm quod vicinat supiori in quibusdā alijs tpibus. Sic igit determinatū sit de materia in cōmuni vaporum: et de loco ipsoꝝ. Causa aūt efficiens impressionū in speciali est multiplex: sed in cōmuni non nisi duplex. s. calor et frigus. Calidū aūt duplex est. s. solis eleuando omnē vaporē: et calidum loci disgredando vel inflammādo eleuatū. Calidum aūt solis/ꝓut sufficit ad presens/est duplex. s. adurens ⁊ eleuans. Adurens aūt est duabus de causis: vna est directa suppositio: alia fere directa: sole existente in signis estiuis precipue circa tropicū estiuale: vt sunt gemini/

cancer/leo/virgo: Tunc em̄ radij solis indirecte suppositis regionibus/incidunt in terrā ad modū ppendiculi cadentes de centro solis: ⁊ refraguntur in seipsos/et efficiunt̄ infiniti: ⁊ cōcludūt in terrā calorē adurentē: Et ideo tunc nihil expirat in illis locis de terra/sed totū adurit̄ anteq̄ eleuet̄: In locis aūt vicinis/que p latitudinē magis accedūt ad aquilonē: quanto plus recedunt a via solis/ tanto plus oblique respiciunt̄ et anguli radiorum magis amplianī: et minor proinde fit calor/q̄ minus adurens: et magis euocans spiramen euaporationis: Et sic scd̄m latitudinē climatū a via solis facile est accipe proportionē caloris plus vel minus adurentis. Frigus etiā determinatur duplex: Est em̄ frigus constringens et plus potens cōstringere q̄ sol eleuare vl' euocare: Et huiusmōi impedit omnem vaporationē/ constringendo poros terre et superficiem aque/ne radius incidēs in ea possit attrahere. Est etiā frigus temperatū continens quidē solē ne incendat/ ꝫ non prohibēs ne euocet: Et huiusmōi in terra causa est latitudo regionū a via solis/ scd̄m latitudinē ab equinoctiali in meridionalē plagam. Tūc em̄ sol/existente circa tropicū hiemalē siue in sagittario/ capricorno/ aquario: valde remouet̄ a climatib⁹ septentrionalibus: Et ideo radij solis non nisi valde oblique respiciunt habitationē illorum climatū: Quapropter vincit in illis frigus: et abscindit̄ euaporatio ex contractione superficierū terre ⁊ aque. Hoc igit̄ iterū dictū sic proportionabiliter intelligendū in locis de causis efficientib⁹ vapores. Ex istis diuisionibus vaporū/locorum ⁊ causarum determinat̄ omne qd̄ in alto vel i imo habet generari: Facta tū pri⁹ tali diuisiōe: Om̄e em̄ quod in imo vel in alto generat̄: aut generat̄ ex vapore sicco tm̄: aut humido tm̄: aut ex vtroq̄. Si ex sicco tm̄: tūc materia omnis talis impressionis erit vapor terre: Cum aūt terra sit elemētū solidū frigidū p naturā siccū/ingressuꝫ in se calorē cōtinet fortius/q2 solidū: ⁊ incēdit̄ facilius/ q2 siccū efficit̄ acuti⁹ penetratiuū: q2 siccū nō retūdit̄ de facili: Et iō isto vapore diuiso p tria loca scd̄m calidius ⁊ minus calidū causant̄ ex eo impressiones ad minus vndecim apparentes in aere: Et de alijs si que alie apparebunt/ erit simile iudicium.

De generatis a vapore sicco tm̄: Ca. III.

Si em̄ est vehementer calidus et siccus/ pertransit per duas regiones aeris .s. inferiorē et mediā: eo ꝙ frigus illarū nō potest cōuertere ipsū: et transilit ad illā regionē/ que dicit᷑ estus: Et ibi facit impressiōes quinqȝ: Aut igit᷑ in omnibus suis ꝑtibus equaliter est subtilis siue tenuis/ aptus inflāmatiōi ex calore loci: aut inequaliter: Si inequaliter aut habet inferius multas ꝑtes terrestres dilatabiles: aut nō sed paucas. Si multa habet terrestria inferius/ tunc ibi de necessitate dilatabit᷑: Terrestre aūt habundans repugnat eleuationi ad equalitatē aliarū partium/ et calidū iterū igneū rarificando dilatat: et ꝑtes plus calide continue plus intendunt in acumen: et efficit᷑ ipsum: sicut colūna piramidalis: Et propter longinquitatē videbitur de suꝑiori esse diuisum: sicut ꝑpendiculum qđ inferius habet massā/ et continue in sublime cordā: Hoc igit᷑ sic incensum ab estu loci et ignis/ dicitur a philosophis ignis ꝑpendicularis. Si aūt inequaliter subtilis est et calidus/ sed subitus nō habens multa terrestria/ que dilatari queant ꝑ causam predictā: tunc totū iterū eadem de causa inflāmabit᷑: et vocat᷑ lancea propter longū subtile/ qđ pretenditur in figura et stat erectū acumē habēs supra: sicut ignis ꝑpendicularis. Si aūt est equaliter subtilis bene cōtinuus eqꝫliter aptus inflāmationi: tunc etiā equaliter accendit᷑ in om̄ibus ꝑtibus. Aut igitur est equaliter disgregabilis a calore in oēm partē dimensionis: et efficitur latum quasi rotundū natans in suꝑficie aeris: Et illud est qđ a vulgo vocatur candela accensa: Licet em̄ latum sit in suꝑficie: tn̄ videt᷑ rotundum et sphericū propter longinquitatē nostri visus. Aut est equaliter subtilis: sed non est equaliter extensibilis nisi in partem vnā propter materie paruitatē: sicut cornu quod cū extendit᷑ ad partē vnā/ contrahit᷑ ad partē aliā: ꝙ tunc vapor ille succēsus dicitur assub ascendens. Aut est equaliter quasi subtilis/ ꝫ nō bene cōtinuus nec adherens sibi: sed vna pars eius aliqꝫtulum distans ab alia: et videtur assub ascendens post assub: sicut si euolarent scintille de fornace. Et he quinqȝ impressiones cōueniūt in hoc/ ꝙ omnia sursum euolant in ignē: et nihil

eorum descendit deorsum. Si aũt vapor non est vehementer calidus ⁊ siccus: tunc non põt penetrare mediã regionẽ aeris que frigidissima est: Et tũc iterũ causant quinqꝫ impressiones de illo vapore: Aut eñ vapor ille est calidus et siccus et bene continuus/cuius ptes fortiter cõiacent: Aut est disgregatus. Si disgregatus: tunc propter calorẽ quẽ habet/ qñ in aere inferiori occurrit ei frigida nubes: frigiditas aũt cõfricat partẽ ad partẽ: et ex confricatione inflãmat: Et qr disgregate sunt partes/videt ignis diuisus: Et qr fugit nubẽ frigidã tangentem/ ideo videt disgregatim egredi: sicut si stuppa accensa sufflaretur de canna. Si vo est vapor bene continuus et expellit a frigida nube tangente: tunc aut est compactus vapor ⁊ conglobatus et fortis: aut est modicus nõ multũ compactus. Si nõ multũ compactus nec multus: tunc cadit continue/ sed nõ diuiditur propter continuũ casum: et videt sicut stella cadens longa que relinquit vestigiũ casus post se: Et vocat a philosophis candela accendens aliã candelã continue p descensũ. Si vo est multa materia conglobata: tunc accipit tres diuersitates a diuersis que sibi occurrunt in aere. Si eñ nihil tunc obuiat: accendit confricatione suipsius/et stabit aliqñdiu in aere et hoc est qꝫ dicunt discurrentes in nocte esse lumen precedens eos. Si aũt occurrerit ei aliqd in aere: aut hoc est desup expellens ipsum inferius: Et hoc vocat a vulgo stella cadẽs: a philosophis assub descẽdens: Aut frigida nubes est ad latus vnũ et calida ad aliud: et tunc propter conuenientiã ad calidũ attrahitur ad illud et ibi incendit: post primã autẽ partẽ fumat anteqꝫ incendat: et dilatatur in medio et incuruat propter incensionẽ partis vnius et alterius excessionẽ versus humidũ ⁊ frigidũ: Et hoc efficit velut draco volans: qr anterior pars accensa videt spiramẽ draconis: Media aũt incuruata: propter hoc qđ attrahit a prima incuruat se vt serpens: et volat semp ad illud latus vbi circũstat ipsum latus calidũ: eo qꝫ simile attrahit simile/ et contrariũ expellit cõtrariũ. Si etiã est vapor siccus/tenuis/inflãmabilis medio mõ: tunc ptingit ad regionẽ mediã/et nõ penetrat ipsam: et tunc generat tertius assub. Quia tñ ille ex frigore loci expellitur/ quia multe nubes sub

eo sunt: ideo incidens in nubē occultat/ et penetrans nubem apparet iterū: Et vocatur illud a philosophis assub qñqꝫ apparens/ qñqꝫ non. Et hec sunt dicta de generatione vaporū siccorum/ habentiū impressiones in tribus locis sublimibus. Sic igit patet numerus vndecim impressionū aeris/ que omnes in sublimi generant a vapore sicco.

De generatiõ a vapore humido tm̄: Ca. IIII

Nunc aūt transeundū est ad eas que generant a vapore humido tm̄: sicut ros/ pruina/ nix/ pluuia/ grando/ stille seu gutte magne que cadūt qñdoqꝫ in estate. Sciendū autē/ ꝙ vapor humidus cū sit aqueus/ non est inflāmamabilis: propter hoc ꝙ in duabus qualitatibus igni cōtariat .s. in frigida potētia et humida potentia: licet actu sit calidus et siccus tempate. Ad huiusmodi igit scientiā pexigit vt sciat quid est conuertens/ et conuertere potens vaporē in aquā: et quid constringens/ ⁊ quid constringere potens vaporē in glaciem. Conuertere igitur vaporē est ipsum inspissando a dnaturā aque redigere. Cū autē frigoris sit inspissare/ sic calidi disgregare: patet ꝙ omnis conuersio vaporis fit p frigus: Congelatio aūt fit p idē frigus magis confortatū: et ideo cōstringens aquā que cōuersa est. Itē nota/ ꝙ aliqua nubes est conuersa in ptib⁹ suis/ q̄.s. est aqua facta: ⁊ aliqua est in via cōuersionis/ q̄.s. est in aquā fieri. Dicēdū ḡ ꝙ nihil eoꝝ que generantur ex vapore humido est inflāmabile. Itē qꝛ aqua est elemētū magis tenue qꝫ terra: ꝓpter hoc calor solis attrahens tales nō multū retinet ab ipsis vaporib⁹/ ꝫ est exalabilis p frigus cōstringens ipsū vaporē: ⁊ iō nullus taliū vapoꝝ ptingit p regionē frigoris ad regionē estus/ ꝫ eleuat plus ⁊ plus in regionē frigoris excellentis vel tempati: ꝫm qḋ sunt calidiores vel minus calidi. Si igit sit vapor humidus calidus valde/ erit vapor ille valde rarus/ ascēdēs vsqꝫ ad regionē frigoris: Cū aūt sit rarus/ frigus circūstās in illo loco penetrabit in ꝓfūdū ei⁹ vndiqꝫ: eo ꝙ rarū in oib⁹ ptib⁹ dat ingressū frigori: Cū ḡ ingredit frigus/ et sil' egredit calor: frigus incipit cōuertere/ coartare ⁊ inspissare cōuersas ptes vaporis: Et qꝛ fortis est frigus/ incipit velociter ꝓs fluere ad ptē: ⁊ qꝛ frig⁹ ē valde dominās/

constringit aquā cōuersam: et generat inde grandinē magnā vel paruā: scōm qd est frigus magis vel minus potens super ipsum vaporem. Huiusmodi signa sunt duo: Quorū vnū est quod grando non cadit nisi in tempibus calidis/ et precipue in vere et tpe fructuū.i.in autūno: Et rarius quam in vere: quia tūc incipit calor adurens et adurans/ et exiccans multū/ accendens vaporem/ et alte eleuans ipsum in mediū frigus: et ex hoc vapor rarus vndique circūseptus frigore/ dat ingressum frigori/ et fortissime constringit: Sicut aqua calefacta exposita sub diuo in hyeme plus cōgelatur quam frigida in eodē loco posita: eo quod aqua calida magis rara/ magis dat ingressum frigori. Aliud signū est/ quod grando non est directe rotunda siue spherica/ ed quasi in forma lentis circumposita vel circumsepta guttis congelatis: Hoc eñ accidit: quia cū vapor esset expansus in latum/ frigus contrahens magis contraxit de materia a lateribus quam a supiori vel inferiori pte: Et cū esset magnū/ congelauit partē antequam flueret alia ad ipsam: et ideo alia couuersa cōfluens ad ipsam/ adhesit ei: sicut gutta cōgelata. Si aūt qñ quod grando inuenitur rotunda: hoc est p accidens. Et eadem de causa semp est liquescens et nō sicca. s. quia cadens a regione frigoris/ transit p inferiorē aerē: qui ex reuerberatione radiorum a terra et aqua et pmixttone/ est temperate calidus: et idō ex motu et istius aeris caliditate/ liquescit extrinsecus: et inuenitur cadens liquida. Nix autē quo ad tempus/ ecōtrario se habet grandini: et in quibusdā: quo ad materiā/ cōuenienter se habet: Generatur eñ ex vapore calido/ non tñ sicut grādo. Et huius signum est prenosticatio rusticorum: qui in hyeme qñ remittitur frigus/ expectant niuem: nisi sint nubes obscure. Aliud signum verius est/ quod vapor niuis future lucidus est: et pallens videtur multis: et hoc est signū raritatis ipsius. Item stat diu in aere/ quādoque p octo dies: et hoc est signū caloris: sed nō eleuatur nisi tpe hyemis: et hoc quia sol tūc debilis est: et ideo adiutorio lune vel alterius stelle vel pluriū/ tunc sufficit eleuare: et non sufficit adeo intendere et calefacere/ sicut in estate fit. Hic ergo accidit quod vapor niuis nō ptingit vsque ad regionē frigoris/ sed remanet circa in regione tempate frigida:

frigide tñ regioni magis vicina q̄ terre. Et ideo q: frigus nō est adeo forte sup ipsum/ nec adeo rarus est vapor/ vt det vndiq; ingressum frigori: cōtingit q vapor niuis simul cōuertit et postea congelat: et in cōuersione est diffusus vaporaliter/ sicut lana carminata: Ideo nix cadit lata et rara: sicut si essent ptes lane sparse. Quia vo frigus non fuit forte super ipsū: ideo in ipso egressu caloris ex ipso congelat: q: ipse calor egrediens aliq̄tulū resoluit id qd debiliter congelatū est: Ideo nix cadit mollis facile comprehensibilis: quod nō esset/ si esset oīno glacies sicut grando. Hoc autē locus inferior ideo in estate facere non pōt: quia reflexu radiorū nimis calidus est congelationi: sed nix sufficit cōuersioni/ sicut accidit in pluuijs: vt postea dicet. Ex his duabus causis concludit causa granulorū/ que cadere cōsueuerūt in martio et aprili in nostris climatibus .s. in sexta ⁊ septima/ et vltra in pte accidentali: que plus distant a via solis q̄ alia. Videmus igit granula rotunda/ rara/ et frequenter habētia formā ciceris: Et hec generant ex causa mixta ex vtroq; istoꝝ .s. ex vapore magis calido et magis eleuato q̄ nix/ ꝫ minus q̄ grando: et quasi in termino duoꝝ locorū nominatorū: et ideo ista interius habēt raritatē niuis/ ꝫ nō molliciē: eo q frigus magis vincit sup ea: Exterius aūt tendunt in grandinis compationē. Cū aūt conuertit vapor ille aliq̄tulum ex grauitate subitus dilatat: et supius attrahit de magis calido subtili: et ideo ibi efficit actū. Et huius signū est/ q vt frequenter hec in medijs tpib⁹ generant .s. in vere et in principio veris: magis q̄ post mediū ipsius/ sole existente in piscibus et in principio arietis. Itē vapor aqueus: vt frequenter/ non est rarus subtilis ⁊ calidus: ꝫ potius spissus/ frigidus/ humidus ⁊ grossus: Et ideo alte nō ascendit ad regionē magni frigoris/ sed remanet in inferiori: cuius frigus sufficit conuersioni/ sed nō congelationi/ nisi p accidens: Et ideo talis vapor reddit aquā pluens. Dico aūt/ p accidens: quia ex frigore accidentali existente in aere ipse gutte pluuie anteq̄ veniant ad terrā/ congelant: et cadunt glacies. De pluuijs dicit Isidorus in lib. ethimologiaꝝ: Pluuie dicte sunt/ eo q fluent quasi fluuie: Nascunt enī de terre ⁊ maris alitu: que cū altius eleuate

fuerint/aut solis calore resolute/ aut vi ventoꝝ depresse stillāt in terris. Nimbus est depressitas nubis in tēpestate obscura: et inde a nube nimbus. In estate ꝟo: qꝛ tunc calor fortior est/ impetuose eleuat vaporē spissū nō cōglutinatū: qui diuisus in partes grossas eleuaṫ parū: Sed ꝑtes frigide inuente in aere diuiduntur a calore diuisim eleuante vaporē/ siue ꝑtes vaporis spissi: Stante autē nube aliqua/ aliqd frigoris est ibi/ et aliqd alibi: et ideo frigus illud sic fugiens tāgit ꝑtes vaporis grossi stantis in aere: et subito cōuertit eas: et iō fiunt gutte magne cadentes in estate sine vento: Et videnṫ ꝑ lumē solis trāsire: sicut parue candele: et sunt calide multū humectātes. Qꝛ aūt hec sit generatio pluuie et guttarū/ signū est: qꝛ in aquis pluuialibus: eo ꝙ calidū vaporatū nō est ab eis remotū/ in toto manet vis constipatiua ventris: Aqua eni pluuialis cōstipat ventrē: et valet dissenterijs. Consequēter dicendū est de rore/ q̄ habet aliqd simile cū pluuia: et de pruina/ q̄ habet alqd simile cum niue. Generatio eni roris est ex vapore grossiori ꝙ̄ pluuia et minus calido: eo ꝙ habet aliqd terrestre admixtū: Et ideo nō eleuaṫ nisi parū: et nō fit in tꝑe magni caumatis/ nec ī tꝑe magni frigoris: Et fit eius cōuersio iuxta terrā: qn̄qꝫ ad latitudinē vnius cubiti vł palmi vel turris/ vł huiusmodi. Fit eni cōuersio istius vaporis dupliciter .s. ꝑ se ⁊ ꝑ accidens: per se fit frigore aeris in nocte/ qn̄ non est reflexio luminis in ipso aere a sole: et ideo etiā qꝛ parui humoris est/ cito cōsumiṫ a sole. Alia est conuersio ipsius ex reuolutione multi vaporis in seipsū ad aliqd reflectens ipsū: sicut in olla coopta reflexus fumus generat aquā: et sicut fit in instrumēto quo fit aqua rosacea: vñ cū causeṫ in gramine in sero/ in crepusculo vesptino fit roratio sub mensa ad reflexionē vaporis ad mensā. Pruina aūt fit ex vapore eiusdē nature: ꝫ frigus densū in aere terre vicino congelat ipm conuertendo: sicut dictū est de niue. Quia ꝟo frigus magis densaṫ in corꝑibus solidis/ sicut sunt ligna ⁊ lapides: iō egrediēs frigus ab illis/ et tangens vaporē circūstantē cōuertēdo: cōstringit ipm circa se stare. Qꝛ aūt hoc verū sit/ signū satis familiare habeṫ a spirātibꝰ in hyeme ad vestē ⁊ ad pilos: qꝺ spiramen in hyeme humidius fit ꝙ̄ in estate

propter generationem fleumatis/cuius propria generatio est in hyeme: Grossus enim vapor spiratus conuertendo congelatur: et circumstat pilis et vestibus/ vt pruina. Duritie autẽ et rigoris pruine super niuem causa est: quia densum frigus circa terram ex condensatione ipsius in corporibus terrestribus expellit versaliter calidum a vapore. Et ideo licet in ipsa conuersione congeletur: fit tamen rigidus eo ꝙ nihil de calore eleuante ipsum manet/ qđ resoluendo mollificet ipsum. Fit etiam quedam roris generatio plus a pastoribus ꝙ̄ a philosophis inuenta. Est autem vapor valde spissus quasi olei fumus/vel sepi/vel adipis generatus ex commixtione trium elementorum.s.terre/aque et aeris: et calidum ignis est in eo digerens: et efficitur humiditas victuosa et dulcis valde ad modum mellis: et quando cadit super vegetabilia/ primum efficiuntur quasi melle perfusa: postea autẽ euaporante humido subtili aereo/remanet grossum terrestre: et quia bene permixtum et digestum est/ videtur sicut farina molendini volatilis respersa super folijs arborum oleorum et herbarũ: Et ex siccitate quandoꝗ incuruat et contrahit ea/ et inducit sterilitatem in ipsis: quandoꝗ etiam euaporante calido ex ipso ad superficiẽ/ trahit secum humidũ: Et quia ex frigore aeris generat̄ pellicula exterius: ideo inclusus aer cõuertit̄ in spiritũ sensibilem animalẽ: et generãtur inde vermes ⁊ musce parue. Et prenosticant̄ pastores in his duo accidentia frequenter.s. vel mortẽ pecorum vł ouium/sed precipue ouium. Et ad hoc due cause possunt assignari: Quarum vna est: quia ex dulcedine tm̄ inde comedunt animalia/ ꝙ fel eorũ ex multa colera augmentatur: mel em̄ calidum ⁊ siccum nutrit coleram: ita ꝙ kistis felis scinditur/ et fel per intestina diffunditur et scindit ea: et exinde animalia moriunt̄. Et huiusmodi experimentũ visum est occisis pecoribus. Alia causa est: quia nimis auide sumendo dulce/ epilatur epar: ⁊ multum nutrimẽtum attractum ab ipso epate/nõ potest vlterius dirigi ad membra propter repletionẽ venarũ: putrescit iđ in epate: et generant̄ exinde saguisuge/ ⁊ replẽt totũ epar: Et hoc sepe visũ ẽ ĩ ouib⁹. Hec igit̄ dicta sũt de generatis ex vapore humido in sublimi.

In vtrisq3 autē prehabitis.s.generatis ex vapore humido: et generatis ex vapore sicco inflāmabili/ est vnū accidēs: qđ nō est ptereundū.s.q qñq3 subito et tēpestuose descendūt: et qñq3 suauiter cadūt. Et est duplex causa huius: Quarū vna est frigus expellens calidū sibi cōtrariū: sicut accidit in assub descēdente: et dracone qui mouet ad latus et non directe inferius: Est eñ vapor nō equaliter leuis τ grauis/ curuans se ppter dubium motū: et inflāmat cōfricatioue/ quē ad vnū latus pellit frigus obuiās/ τ ad alterū attrahit calidū consimile. Assub autē cadit ex impulsione sui contrarij: eo q inclinat se ad vnā plagā mūdi. Dicūt marinarij/ q vētus subtilis flat vel stillat ad illā partē: et puto verū esse. Alia aūt causa est fortissima expulsio ex duplici expellente: Vnū est frigus loci/ vt dictū est: Et huius signū est/ q qñ extinguit ignis in aquā rarā/ fit ibi expulsio subita et impetuosa vnius ab alio. Aliud est/ vapor siccus expellēs humidū vel econuerso: et iō tempestuosa pluuia semp est in vento pcedente τ inuoluēte et inspissante nimbum. Et hec dicta sufficiant de generatis in alto ex vapore sicco inflammato/ et de vapore humido.

De ventis: et causa ipsorū in cōi: Ca. V.

Dicendū est nūc de ventis: et de causa ventorū materiali et efficiente: et de loco generationis eorū. Ventus igit fit ex vapore sicco/ grosso/ terrestri naturaliter: efficienter aūt a calore solis hūc vaporē eleuāte/ et nō consumēte: Et huius signū est q venti fortes pcipue fiūt in autūno: sole existente circa equinoctiū hyemale: qz tūc sol cōburēdo exiccauit elemēta: et iō vapor tūc eleuatus magis est siccus τ terreus: et iō autūno dat cōplexio terre.s.frigida τ sicca. Locus aūt generationis eius est circa mediā regionē/ que est maximi frigoris: Ascēdit aūt illuc vapor terreus: et cū sit p naturā grauis et calidus/ obuiat ei frigus loci et inspissat et grauat ipsū et facit ipsū descēdere aliqtulū. Calor aūt solis in ipso etiā nō est de facili sepabilis ab ipso: qz magis cōfortat i sicco terrestri q in vapore humido: et iō iterū releuat ipsū/ et inde fit inuoluta impulsio aeris: qui flatus venti vocat. Sic ergo determinata de causa materiali τ efficiente: et de loco in cōi: optet ma-

gis ad speciē ventorū transire/vt sciat: Quare ventus nō venit de sublimi/quēadmodū pluuia: ſ semp a lateribus. Ratio est: quia locus generationis venti: ſm qd flare incipit/ est in extremis terre et nō sup ipsā. Causa aūt huius est: q2 reflexio radiorū in extremis terre est debilis/ et in medio est fortis: et hoc ppter angulū radij/qui in extremis est cōtingentie: Angulus aūt in medio est rectus vel acutus/obtussus. Cū igitur causa efficiens venti sit calor debilis euocās: tū ideo confortat a materia venti in extremis terre nostre habitabilis: et nō directe sup ipsū flat. Causa aūt quare ventus flat discōtinue/ et facit flatū vnū et cessat ad horā: vel flat debiliter/est: q2 in vapore illo frigus loci/ et nō vaporis supiorē ptē ipsius deprimit valde vehementer: Et cū latissimus vapor sit inspissatus a frigore/multū agitat aerē: et dat flatū donec descendat cōuersio supioris extremitatis ipsius sup inferiorē terre extremitatē: deinde resurgit calor ex radio circa terram calido suo eleuāte ipsū et subministrāte ei materiā ex eleuatione pluris vaporis in ipsuz: et iō confortatus iterū dat aliū flatū fortē ascendere. Sciendū est eni: qm vapor terreus nunq̄ ascēdit equaliter in omnibus: q2 sunt in eo opposite virtutes .s. valde leuis et grauis: et nō equaliter est subtilis vel subtiliabilis ppter duritiā sicci vaporis: et iō ascendit sicut pellis extensa ab inferiori ad supius: cuius latitudo versa est ad nos. His visis/facile est videre: quare vnus flatus fortior est alio: et quis eoꝝ. Cū eni supior extremitas inspissata frigore loci descēdat/et spissū fortius impellat aerē tā rarū: fortior erit flat⁹ descēsionis q̄ ascēsionis: Istā aūt ascensionē et descensionē vaporis vocāt philosophi/motū tortuosū terrestris vaporis: sicut etiā vocāt ipsuz vaporē magis fumū ppter sui terrestritatē: et vaporē aqueū magis proprie dicunt vocari pprio noīe vaporē. Sic etiā hoc necessariū est scire/q aer est elementū obediēs oi pulsioni faciliter: cuius motus fit faciliter ad omnē ptē p naturā sui. Et signū hui⁹ est/proiectio sagittarū in aquā leui impulsu vel violento fortissime impellit aer vel aqua: et inundat pars impellens partē vsq3 quo cessat vis violentie. Si ergo tā puū impellens adeo fortē dat sibi motū: nō est mirandū si fumus latissi-

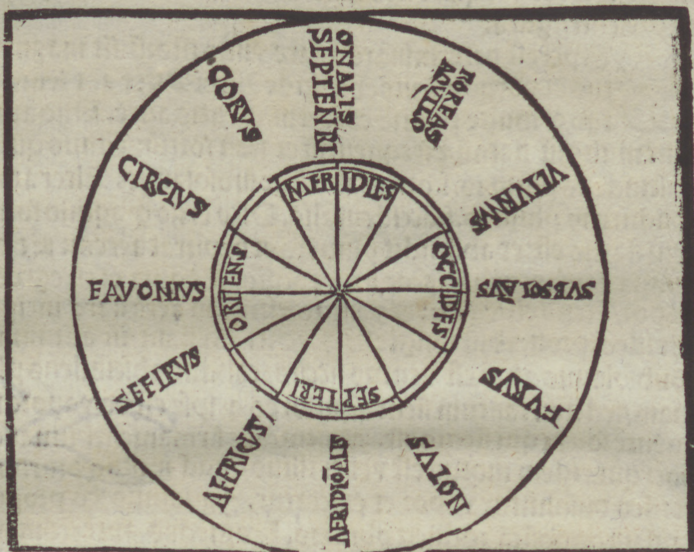
mus dat flatum huiusmōi. Hec est etiā causa soni venti ad modum vndarū consingentiū sese: eo q̄ vna inundatio preuenit aliam/et effundit se super eam. Ex his de plano patere potest triplex causa abscissionis ventorū. s. intēsum frigus/ intensus calor: et hec abscindūt simpliciter: Sequens pluuia: et hoc abscindit scd̄m quid. Frigus quippe intensum nō pmittit apiri foramina terre/ vt eleuetur fumus: Calor autē intensus cōburit fumū: Sed pluuia: eo q̄ infrigidat aerem/ grauat vaporē: ita q̄ tm̄ descendit/ vt subito nō potest eleuari a debili calido: Et superhumifacit terrā: et superficiei poros per quos exiuit fumus/ obstruit: et ideo prescinditur materia adaugens ventum: Et quia quicquid non generat cōtinue/ cito deficit: ideo cessat vētus post magnas pluuias: Sed quia cessante pluuia/ iterū resurgit calidum in aere et in terra/ exiccando et eleuando vaporem ꝛ fumum: ideo vt frequentius/ post aliquā horā vel aliquos dies resurgit iterum ventus: nisi sit pluuia valde longa/ que per multam frigiditatem facit victoriam in fumo venti. Ex his dictis etiam liquet: quare vapor ventorum nō conuertitur/ vt cadat super nos terra pluens: sicut conuertit vapor aque/ et cadit super nos aqua pluens. Huiusmodi em̄ scd̄m dicta due sunt cause: Quarum vna principalior est materia venti: que est sicca ꝛ nō bene cōtinuabilis/ sed tm̄ habēs aliquid nature humidi quod est cōtinuū vt fumus: et ideo resoluta non per frigus apparet sensibiliter/ sed disparet ad modum athomorum. Alia causa est: quia vapor venti non natat super nos/ sed dirigitur ad extrema habitabilis terre nostre vel conuexi arcus vnius terre: ꝛ nō cadit super nos. Dico aūt conuexi arcus vnius terre: quia terra rotunda est/ et ventus q̄n̄ doq̄ʒ in terra vna est et non in alia: et tunc vapor licet non sit simpliciter in extremo: est tamen in cōuexo arcus/ respectu terre insuflat.

De ventis in particulari: Ca. VI.

Sequitur de ventis in particulari: et loco generationis eorum: et de impressione singulorū: et de hoc quod efficiunt in nostra habitabili terra.

De quattuor ventis principalibus simplicibus: et de alijs intermedijs.

Circius et aquilo boream stipare feruntur:
Affricus atq nothus sunt austro collaterales:
Et circius/corus/fauonius inde sequuntur.

SUnt igitur quattuor simplices/ qui nascuntur vel generantur versus quattuor angulos solis super nostrū orizontem distinctos. Sunt autem scd̄m Aristotelem: Septentrio/meridies/subsolanus .i. orientalis/ et fauonius. Inter quoslibet autē duos sunt duo alij: et sic octo sunt medij. Inter septentrionalem et subsolanū est boreas propinquior septentrionali: ⁊ vulturnus propinquior subsolano. Item inter subsolanum et meridiem eurus propinquior subsolano: et nothus ꝓpinqor meridionali siue austro. Itē inter austrū ⁊ fauoniū affricus ꝓpinquior austro: et zephirus ꝓpinquior fauonio. Itē inter fauoniū et septētrionē circius vicinior fauonio:

et chorus ppinquior septētrionali. Et notādū q nōia ventoꝝ collateraliū nō noiant ab Aristo. s̄ sm vsualē septentrionalē. Duos etiā preter hos incertos flatus et vagos posuūt quidā: Qui si sunt: nō deriuant ab istis/sed potius ex eisdē locis generantur: ita videlicet q eleuatio vaporis in giro modo hic/ modo ibi. Et hec que dicta sunt de duodecim ventis patent in presenti figura.

Superest determinare quare vnus istorū sit magni flatus et parue pluuie et frigide aure: Alter aūt leuis flatus et multe pluuie et corrumpentis aure. Duo autez sunt multorū flatuū ⁊ frequentiū et non fortiū: Unus quidē abscindens pluuias. s. orientalis siue subsolanus: Alter autez conducens pluuias. s. occidentalis. Dico ergo q aquilo fortissimi flatus est: et abscindit pluuias et depurat aerem: Et hec omnia causantur a frigore sui vaporis. Et quia et cū egredit vapor/siccus est valde: et ventus altius in aere flare incipit. Et ideo prouerbiū vulgi est/ q venti alti flant in autumno. Subsolanus autē est ventus siccus/ calidus abscindens pluuiam/sed non tantum sicut aquilo: eo q ipse est de vapore sequente solem qui siccus est. Motus aūt firmamenti iuuat ad hoc: quia idem motus est venti illius quod motus diurnus: et ideo dissoluitur vapor et exiccatur. Fauonius vo propter causam oppositā adducit pluuias. De medijs autē scd̄m naturam istorū mixtam intelligendū est. Est aūt notandum/ q in mane: vt frequenter/ante diluculū est ventus: et quandoqꝫ de die et cessat de nocte: quādoqꝫ econuerso. Huius causa est: quia in mane immittunt radij solis vapore frigiditate noctis compresso in oriente: et ideo eleuant ipsum/ et ipse iterū a frigiditate loci descendit: et ideo facit ventū. Quandoqꝫ cessat sole lucente: quandoqꝫ confortatur. s. quando sol non sufficit vincere/ sed sufficit eleuando depressioni cōtinue repugnare. Vapor iterū frigidus deprimitur nocte et eleuat die et ventat: Et econuerso vapor validior eleuatur de die/et aliqꝫtulū frigore noctis deprimitur: et proprio calore iterū eleuatur: et ideo vētat nocte. Et hec determinata sint de generatis ex vapore simplici: humido vel sicco/et in alto loco.

De causis impressionum compositi vaporis: Capitulum. VII.

DEinde dicendum est de causis impressionũ compositi vaporis sicci et humidi/ vel sicci cũ sicco/ vel humidi cum lumine solis ⁊ stellarũ/ vł sicci cũ lumine stellarꝝ. Et sic habemus oĩa que in alto generant̄ ex vapore. Prima compositio est vaporis humidi cũ sicco: non cõmixtis vaporibus/ sed distinctis: que compositio causat tonitrua ⁊ choruscationes. Secundo assignabimus causam sup terremotum: qui causat̄ ex vapore sicco non cõmixto/ sed concluso in elemento solido ⁊ sicco/ qđ est terra. Tertio dabimus causam de vento turbinis/ qui causatur a vento sicco obuianti vento opposito. Quarto dicemus causam yridis et coloris nubiũ ⁊ nebularꝝ: Et de cometa/ et galasia. Dicendũ est igitur de materia tonitrui. Alia materia est/ et alius locus vel vas generatiõis eiꝰ. Materia aũt eius est vapor siccus valde et calidus: Jlle eñ de facili totus incẽdit̄. Cuiꝰ signũ licet turpe sit/ tñ cõueniens est in ventositatibus ventris: Que qꝛ sicce sunt et terrestres/ ideo emisse: si modicum tangitur ab igne/ statim inflammant̄ et crepitãt: Et si ꝑ pannũ subtilẽ emittant̄/ ⁊ candela adhibeatur: tote inflãmantur/ flãma lata ⁊ spersa. Locus autẽ vł vas generationis est nubes aquosa ⁊ cõcaua: Eleuant̄ eñ forti calore solis ambo simul vapores. Cum autẽ vapor terrestris nõ sit adeo dilatabilis: vt aqueus/ constringit̄ in medio sui quasi in ventre: et alius expandit̄ circa ipsum/ quasi tẽtoriũ: et quia exterior est humidus/ interior autẽ siccus: interior fugit contrariũ in profundũ nubis exterioris: Exterior aũt loci frigiditate etiã contrahitur/ et amplius interiorẽ exagitat: et interior agitatus cõfricat partẽ ad partẽ et ad latera exterioris: Et ex ipso motu et confricatione contingit ipsum igniri/ et ignis expellitur a contrario: et in vi ignis scindit nubem aquosam: et in scissura illa accidit choruscatio et sonus: que sił sunt tpe/ sed nõ simul deprehẽdunt̄: eo q visus celerior est q̃ auditus. Exemplum de muliere lauante pannos. Et hec est sententia Aristote. Obseruadũ tñ est q tribus modis fit sonus et toni-

truū: et tribus modis egressio vaporis vnius ab alio: sicut ꝓbari poterit suo loco: Et ideo sex hic notanda sunt. Fit em̄ primo modo quandoqꝫ egressio violenta ꝑ expulsionē vnius ab altero: vt dicit Aristo. Quandoqꝫ aūt nō sic tm̄/ꝫ vapor scindens paulatim qn̄qꝫ nubē suā in qua est euolans inuenit nubem aliā constrictā/siccā ꝛ spissam/et inpingit in illā: et ex collisione facit sonū: quandoqꝫ cū choruscatione: qn̄.s. ex hoc inflāmatur: et quandoqꝫ sine choruscatione: qn̄.s. solū colliduntur. Tertio aūt modo egredit̄ vapor ꝑuus/rarus/inflāmatus ex nube tenui non multū aquosa: Et tunc videt̄ ille ignis/sicut alba flāma ꝑ multū fumū: Et tunc nō facit sonū in propria nube/sed obuiat ei alia nubes valde aquosa ꝛ spissa: et qꝛ debilis est flāma/extinguit̄ ab illa nube aquosa: susurrando et fumādo poti⁹ q̄ꝫ sonādo: sicut susurrat ꝛ fumat ferrū cādens in aq̄. Tripliciter etiā vapor egredit̄ ex propria nube.s. ante inflammationē: quia qn̄qꝫ incipit cōprimi in profundū acumen sui: Et ex cōmotione: eo ꝙ siccus est penetrat nubē et egredit̄ ad aerem: et cōmouet ipsū fortiter vel debiliter/scd̄m diuersitatē sue virtutis: Et hec est causa/quare ante tonitrua sunt venti calidi et fortes. In ipsa aūt inflāmatione quandoqꝫ vterqꝫ est rarus ꝛ debilis: Et tunc quia non inuenit resistens/egredit̄ sine sono vl̄ vento/qui ꝑueniat ad auditū nostrū: sicut in estate accidit in serotinis paruis chorusca tionibus. Postq̄ꝫ aūt inflāmatus est/qn̄qꝫ est paruus: Et tunc pulsando latera nubis facit sonū: sed anteq̄ꝫ ꝑtranseat/extinguit̄: et tūc audit̄ sonus.s. sibilans: sicut qn̄ ventus vehemens flat ꝑ foramina sibilando sine chorusca tione. Et iste diuersitates a paucis considerate sunt: sed omnes inueniunt̄ ꝑ experimentū/si quis obseruauerit nocte auras in estate. Dicendū est nūc de diuersitate vaporis/ꝭm calorem vel colorē ignis in ipsa nube: Sed prius de diuersitate nubis cōtinētis tonitrua: tandē de diuersitate descēsus eius ad nos. Est aūt nubes: vt frequenter/quadruplicis dispositionis: que continent forte tonitrua.s. nigra/rubra/viridis/aliq̄ꝫtulū alba. Nigra quidē est nubes spissa proprio frigore: et ideo nō dat locū radijs/vt penetrando dilatent ipsam et faciant ipsam albā: Et ideo spissa fortiter cōprimit vaporē/

⁊ ignit ⁊ dat forte tonitruũ: si vapor intrinsecus fuerit multus et spissus. Nubes aũt rubescens ex nigro est et de se valde spissa: sed vapor ignitus iã resultat p ipsã: et ideo illa frequenter dat fortiorẽ ictũ q̃ nigra. Virens autẽ cũ nigredine et rubore paruo est pessima oĩm nubiũ/et timenda: si directe sit sup ciuitatẽ aliquã: quia illa multũ habet igneũ vaporẽ propter rubedinẽ/et multã materiã vaporis propter nigredinẽ/ ⁊ propter virorẽ multã habet aquã: Et ideo fit ibi pugna fortissima calidi cũ frigido/et humidi cũ sicco: in tãtũ/ vt illa freq̃uẽter emittat fulmina magnorũ lapidũ qui deijciunt turres ⁊ edificia/ incendunt etiã homines. Albã xo nõ oportet timere: quia parũ habet de vtraq; materia: Et ideo flãma eius cadit sup edificia/ statim extinguit̃ anteq̃ incendat ea: nisi sint valde sicca vel cremabilia. Valde eñ sunt obseruãdi colores choruscationis: qui multiplices sunt .s. rubeus/clarus/ albus/flãmeus et ruffus quasi vinosus. Color dicit̃ rubicũdus: sicut vinũ rubeũ in vitro/sole plustratũ. Primus aũt causat̃ a vapore non multũ sicco: humidũ eñ dat ei colorẽ rubeũ: sicut est flãma lignorum viridiũ. Et iste color timendus est: quia humidã cõtinet materiã/que non spargit̃: et ideo facilius et fortius incendit. Color aũt flãmeus albi coloris est vaporis valde sicci: sicut est flãma lignorũ siccorũ: et ideo spargitur cito: Et non ledit nisi facile cremabilia: sicut est stuppa/vel huiusmodi. Ruffus autẽ color vinosus pnotabilis est: eo q̃ ille color est vaporis valde conglutinati terrestris: et frequenter simul scindit ⁊ incendit. Casus autem ipsius de nube super inferiora est quintuplex vel fere: Quorum primus modus est/ q̃ cadit vapor inflammatus/ ruffus de nube viridi profunda: Et hic generat lapidem qui vocatur telũ tonitrui. Hoc modo vaporabilis cõmixtio terrestris vaporis incendit̃: Et cũ tangit viridem nubem q̃ iã est in ɔuersione ad aquã/ cõglutinat̃: sicut farina ĩ pastũ: Fortissima aũt incẽsio obuiat ei: ita q̃ humor nubis nõ extinguit̃: Et iõ cõglutinatꝰ vapor fortissime humido calido decoquit̃: Et qꝛ calidũ festinat fugere humidũ: ideo in supiori pte acuitur lapis: vbi primo incipit distillare vapor: et est grossus in parte alia. Et hic lapis scindit et incẽdit quicquid inuenit.

Secundus modus eiusdem vaporis/ qn̄ minus est conglutinatus et in nube minus aquosa: Et tunc non conglutinatur/ s incensus egreditur cum impetu: et iterū scindit ꝛ incendit/ s non scindit nisi ligna: et non lapides nisi raro: Scindit aūt ex impulsu: et incendit ex inflammatione. Tertius aūt modus est vaporis rubri clari: qui nunꝙ facit lapidē/ sed tn̄ sua flāma nō separatur a vapore: Et hec nunꝙ scindit nisi valde cōpacta corpa/ que non sunt magne ꝙtitatis: Si eni essent magne ꝙtitatis/ resisterent ei. Et hic interficit homines: et apparet in eis odor combustionis/ et nō videtur vulnus: quia cum sit subtilis/ subintrat sine vulnere. Et si inueniat aurū in bursa/ comminuit aurū: et nō ledit bursam: quia bursa cū sit quid rarū/ dat introitum de facili: aurum vo compactum resistit: et ideo cōminutū est quādoꝙ in partes/ qn̄ꝙ in puluerē. Et hoc mō accidit etiā ꝙ pforat gladiū/ ꝛ nō ledit vaginā. Alius autē modus eiusdē vaporis magis rari ꝛ ex minus aquea nube egredientis. Et ille subintrat/ et non ledit diuidendo nec apte incendendo: sed est choruscatio rubea valde nociua: Et illa nocet vineis (sicut dicunt viniatores) ꝛ precipue botris illis qui multis folijs sunt coopti: Et tn̄ p aliquod foramē proijcit choruscatio illuc vaporē cū radio suo: eo ꝙ ille vue lese non possūt euaporare. Et hec choruscatio non solū est nociua corporibꝰ sup que directe cadit/ s etiā suus radius nociuus est ei quē tāgit ꝛ corrumpit: eo ꝙ sit de natura vaporis. Vn̄ hac de causa quidam aspicientes inflati sunt in facie: quidā excecati sunt in oculis. Quartus aūt modus est vaporis albi/ qui egreditur in flāma sicca non coadunata: Et ideo spargitur in aere: s tamē egreditur cum magno impetu propter pfundam nubē in qua est/ que est aquosa multū. Et iste scindit ꝛ scindēdo extinguitur ita ꝙ ea q̄ scindit videntur alba/ et nō apparet in eis signū cōbustionis. Et quādoꝙ interficit/ et quandoꝙ non: Et hoc qn̄ bene fortis est eius impulsus. Et quādoꝙ propter sui disgregationē percutit vnū in loco vno: et non ledit socium suū iuxta eum stantem/ ꝛ pcutit eum qui stat remote. Quādoꝙ etiā reflexus a pariete aliquo progreditur ad aliū/ et pcutit illū: Et quandoꝙ est debilior: Et quādoꝙ consumit vestē vel calcem

sine lesione pedũ et extinguit: et cessat violentia: et non ledit hominem. Quintus modus egressionis eiusdem vaporis est ex nube debilitata: Et ille nihil omnino nocet: quia statim ad tactũ aeris extinguit ꝛ retundit: ita ꝙ statim cessat simul incẽdiũ eius et violẽtia impulsus. Sed hic adijciẽdũ est / ꝙ ꝓpriũ tempus tonitrui est: aliud in frigidis regionibus .s. in climate quinto ꝛ sexto / et vltra: aliud in calidis. s. in quarto ꝛ tertio et secundo ꝛ primo. In regionibꝰ frigidis raro fortiter tonat / nisi sole existẽte in tropico estiuali: qui est in capite cancri / vel accedẽte ꝓpe vł recedẽte: eo ꝙ tunc fortis existẽs simul eleuat vaporẽ aque ꝛ terre: ex quibus iunctis causatur tonitruũ. In alijs autẽ. s. calidis regionibus / causantur toni rua in equinoctijs: hoc est / sole existẽte in capite arietis ꝛ libre: Quãdo eñ est in cancro / tunc potius incẽdit vaporẽ ꝙ̃ eleuet ipsum. Nec hoc est cõtrariũ qđ supra diximus. s. sol in estate abscindit cõburẽdo vapores: Hoc eñ verũ est de vaporibus debilibus: ꝫ cũ fortis est calor: non potest consumere vaporẽ grossum / sed eleuat ipsum: sicut magnus ignis eleuat magna ligna incensa et facit ea volare ꝑ aerẽ. Vñ et rustici oseruauerũt / qđ nõ parue considerationis esse videt. s. ꝙ qñ in hyemalibus signis: sicut in capricorno vł aquario / audiunt tonitru ꝫ: ꝙ tunc initio veris / ꝛ forte ꝑ totum annũ plus ventabit ꝙ̃ in alio anno. Et huius causa est: quia significat multã materiã ventoruꝫ esse in aere / que nõ de facili abscindit etiã ꝑ totũ annũ. De tonitruo dicit Isidorus in lib. ethimologiaꝝ: Tonitruũ dictũ est / eo ꝙ sonus eius terrat: Nam totus sonus dicit: qui ideo interdũ tã grauiter cõcutit omnia / vt celũ discidisse videat: Quia cum procella vehemẽtissimi venti nubibus se repẽte immiserit turbinẽ inualescẽte exitũqꝫ querẽte / nubẽ quã exintrauit impetu magno ꝑscindit: ac siccũ horrido fragore defert ad aures. Qđ mirari quis non debet: cũ vescicula ꝙ̃uis parua sit / magnum tamen sonũ displosa emittat: Cũ tonitruo aũt simul et fulgur exprimit: Sed illud celerius videtur / quia clarum est: hoc autem ad aure tardius peruenit. Hec igitur dicta ad presens de tonitruo sufficiant.

De tempore impressionum tonitrui ꝛ cho-

ruscationis: Capitulum. VIII.

TEmpus autē impressionū: que sunt tonitruū ꝛ chorușcatio/est ꝑcipue in estate: et quando etiam est magnū cauma: et tempore magni estus. Cuius causa est: quia impressiones fiunt de vaporibus grossis spissis ꝛ humidis/ex quibus fiunt nubes nigre spisse vel sicce: quia sunt ex vapore terrestri inflāmato: Uapor autē huiusmodi eleuatus in supficie terre: vbi terra subtilis est/ aqua subtilis est que per pluuias descēdit ad terram: Sed vapor iste emittit de profundo terre: vbi aqua est impura/ terrestris/ spissa et grossa/ et glutinosa materia de terminis vicinis terre: quia ex his proprie fit vapor harum impressionuz: Unde non potest fieri/ nisi sit calor valde magnus: et ideo non potest fieri nisi tempore estiuo. Adhuc etiā non fit tonitruū nisi de vapore adusto/ qui in sui inflāmatione vel adustiōe incipit inflammari: sicut antea diximus: Calidum autē adurens nō est nisi tempore estatis: et ideo vapor tonitrui et chorușcationis non est nisi in frigore fortissime impellente nubē aquosam/ et comprimēte vaporē: tale autē frigus non est in aere nisi ꝑ expulsum vndiqꝫ ꝑ locū vicini aeris. Hec autē impressio nō est fortis nisi tempore caumatis: vt patet ꝑ iam dicta: Generatio autē tonitrui ꝛ chorușcationis ꝑ se non est tempore estatis. Ex hoc aūt scitur/ ꝙ generatio istoꝝ est post serenitatē: licet in ipsa opatione celū obnubilet: quia tempore nebuloso calidum dispsum est in aere: et non facit fortē opationē in loco vno: sed tamē quia ista non sunt nisi in nubibus/necessariū est vt celū obnubilet et in ipso descensu ipsorū: Licet autē aliquādo videant non esse nubes/ tamē micant fulgura: sicut in estate in sero videt chorușcatio celo sereno/precipue in crepusculo: tamē ibi nubes sunt vnde emicat chorușcatio: et ad nos venit alteratio splendoris tm̄: Ex dictis etiaz scitur facile locus duplex harū impressionū .s. locus vbi generant ꝫm formas suas: et locus vnde extrahitur materia sua. Necesse est eñ ꝙ generentur in loco suo et altiori ꝙ̄ alie impressiones humide: quia ille locus frigidior eo ꝙ ad ipsum frigus impellit ab inferiori calido. Et huius signū est/ multū spaciū: quod est inter auditū nostrū et chorușcationē/

et precipue quando sunt magna tonitrua: quia maius est tūc illud spaciū q̄ cum parua sunt tonitrua. Locus aūt vnde extrahitur materia est humidus grossus/humorē aqueū habēs terrestre conglutinosū non de facile sepabile: quia p ignē adurētē magis cōprimit᷑ ⁊ inspissat᷑ in nube. Qr aūt Jupiter q̄ est vnus de septē planetis/ habeat virtutē ⁊ proprietatē tonādi: nō alia causa est nisi quia habet virtutē ⁊ proprietatē eleuare fortē materiā siccorū ventorū: et p̄cipue quando coniunctus fuerit in virtute aliqua cum Marte tempore estiuo et signis aquilonaribus: quia tunc certissime predici possunt/ q̄ multe scintillationes fient in aere: ita etiā q̄ piculū sit futurū hominibus propter pestilentiā ex nimia corruptione futura ꝓpter incensos vapores pestiferos immixtos aeri: quia iupiter cum sole eleuat eos/et incendēdo corrumpit aerem: et ita fit aer venenosus. Et hec de tempore ⁊ de loco dicta sufficiant.

De terremotu: Ca. IX.

Terremotus autē causam materialē habet vaporē siccum/grossum valde terrestrē: Efficientem autē habet calorē solis penetrantē in profundum in ventre terre: Locum autē habet terram opilatam in superficie. Locus aūt opilatur tribus de causis. s. Aut quia est nō arenosus/mari tñ vicinus: ita q̄ fluxus et refluxus maris sunt apud terminos ipsius: Et sic opilatur locus humido maris: et concludit᷑ vapor/ qui non potest exalare: quia humidum est repletiuū pororum. Aut opilantur pori cōtinuis pluuijs replentibus poros: Aut quia terra est solida saxosa saxo continuo: Jn his em̄ exiccatur vel excitatur vapor a calore solis subtus: et non pōt exire propter opilatos poros in superficie: et ideo multiplicātur ibi vapores in ventre terre. Materia autē cū sit terrestris vapor/diuiditur per mulum ⁊ paucum/ ⁊ grossum et subtile/ et calidum adustiuū ⁊ frigidū temperatū. Ex his igitur duobus. s. ex loco et materia concluditur tempus egressionis et effectus. Tempus igitur egressionis vt frequēter/est tempus equinoctij: quia tunc multiplicat᷑ materia ventorū et in terra et extra: et multiplicata materia scindit᷑ terra ⁊ extēdit᷑ ⁊ egredit᷑. Visus ē tñ magn⁹ terremot⁹ durās multo tp̄e i lōbardia:

qui fuit circa tempus tropici hyemalis: Et hoc accidit ex eo ꝙ materia fuit multa ꝛ ꝓfunda in terra: et pori illo tempore valde opilati in terra: ita ꝙ nō potuit euaporare paulatim: ꝛ iō mouit sepe. Erat aūt vapor ille calidus valde/ et diffusus ꝑ latitudinē illiꝰ ꝓuincie: Et qꝛ erat calidus valde vt freq̄nter quieuit in die: quia tunc subtiliabaẜ a sole/ ita ꝙ mouere non poterat terrā: de nocte aūt frigore noctis inspissabaẜ/ ita ꝙ tūc mouere valuit: Et ideo p̄cipue medijs noctibꝰ veniebat ꝛ durauit sic fere ꝑ triginta dies. Tempus etiā diurnū est magis in mane ꝛ meridie q̄ꝫ in alio tp̄e: et magis in nocte q̄ꝫ in die/ nisi aliter veniat ꝑ accidēs. Quādo eñ vapor est calidus: sicut frequēter est/ tunc nimis subtiliaẜ in die: et inspissatus mouet terrā in nocte. Si aūt est frigidus paucus/ tunc stat de nocte: et quia paucus est/ primo respectu solis in mane subtiliaẜ et mouet. Si v̄o est frigidus ꝛ multus et spissus: tunc non subtiliatur ad mouēdū/ nisi sole confortato sup ipsuꝫ in meridie: egressus aūt eius quādo est paucus subtilis: et pori terre laxi/ est sine sono: et nō inducit nisi paruū terremotū siue tremorē. Si autē est subtilis paucus/ et terre pori cōstricti: tunc inducit cū paruo tremore sibilū quendā. Si v̄o est multus spissus et terre pori constricti: tūc aut est frigidus nō adurēs/ aut calidus adurēs. Item aut est vapor vnius venti principalis: aut duoꝝ oppositorū: sicut aquilonis ꝛ austri/ siue subsolani ꝛ fauonij. Itē aut est in loco vbi sunt aque: aut vbi nō sunt aque. Si est vapor nimis frigidus in loco non aquoso ꝛ multus/ ꝛ terre pori opilati eleuabit terrā: ita ꝙ videbiẜ mons vł collis: Et si proijcitur ad alium locū ex impetu tunc iterū residet/ egresso vapore vel in toto vł in parte. Si autē est frigidus multus in in loco opilato vbi sunt aque: tunc si aque sunt in sup̱ficie eleuationis/ absorbebit eas ꝑ tempus donec resideat qđ eleuatū est. Et ex hac causa accidit hoc qđ pro miraculo habitū est in partibus nostris in necayo/ in loco qui dicitur loysen: Ibi eñ absorptus fuit necayus fere ꝑ totā leucā vno die: et non sentiebatur minutio aque supra vł infra illā leucā: eo ꝙ in loco terre motus absorbebaẜ et egrediebaẜ post/ et iterū residēte fundo manauit vt prius. Si autē aqua fuerit in ꝓfundo: tunc q̄si ꝙ

proijcit terrã: et facit eam aperiri. Si aũt est vapor siccus adustiuus et in loco opilato nõ aquoso: tunc egrediens exufflat multum cineris combuste terre: ita q̈ quandoq̈ aperit ciuitates vicinas ꝛ destruit eas. Quãdoq̈ etiam tam iste q̃ precedens proijciunt terrã vel cinerem in fluuiũ/et operiunt: ita q̈ videntur absorbere eum: et quandoq̈ etiam obstruẽdo fluuios in vna parte/ cogunt apparere vel aperire in alia. Si aũt est vapor qui opponitur alij: hoc est valde incautum: quia tũc facit profundas voragines: et quandoq̈ vnus mouet aquam a parte vna/et alius veniente a parte alia: et inducunt ex concursu diluuiũ particulare: et precipue quando obstruunt hostia fluuiorũ ad fluxũ consuetũ. Exemplũ autẽ de terremotu ponitur in castanea ꝛ ouo: que si ponantur in igne non fractis corticibus/ vapor qui est interius excitatus a calore exteriori incipit subtiliari: ꝛ volens exire cum inueniat resistentiã/ impetu magno frangit testam: ita q̈ frequenter proijcit ouũ vel castaneam de igne. Signa autẽ precedentia terremotũ sunt: frigus ex vapore frigido/ et sonus ex motu subterraneo. Sequentia autẽ sunt/ caligo ꝛ tenebre circa solem vel stellas propter dispositionẽ nubiũ. Et hec de terremotu dicta sufficiant.

De vento turbinis: Ca. X.

Sequitur nunc videre de vento turbinis. Et de illo determinare facile est s̄m predicta: quia non causatur nisi a ventis ex opposito cõtra se venientibus/quorũ vterq̈ equipotens est alij. Effectus autẽ eius est quandoq̈ eleuatio pulueris: et quãdoq̈ eradicatio arborũ/ scd̃m quod fortiores sunt ꝛ debiliores. Quãdoq̈ autẽ vnus est debilior altero/ cũ resistentia tamẽ aliqua: et tunc cedit: et per totã viã vnius flatus semꝑ eleuatur puluis inuolutus scd̃m circulũ. Fit etiam quandoq̈ turbo ꝑ accidens a vento vno tm̄/ quando repercutitur ad parietem aliquam versus flatum suum.

De generatis ex vapore: Et primo de yride: Capitulum. XI.

Restat dicere de generatis ex vapore/ qui coniungitur cũ lumine solis ꝛ lune ꝛ stellarũ: sicut est yris ꝛ circulus

solis ꝛ lune et comete/et colores nubiū ꝛ nebularū / et galasia. Sciendū igit̄/ ꝙ yris scd̄m Aristo. causatur ex radio solis redeunte ad vaporē contrariū nubi .s. stantē ante nubem: sicut quādo radius refulgens ad aquā relucet ad parietē: et hoc qn̄ rorando incipit descendere tempore pluuie. Oportet aūt nubem esse tersam ꝛ quietē: Ex quiete em̄ partes confluūt/ cum sint similes: et sic exterior superficies plana fit ad recipiēdum radiorū impressionem: et sic radius relucet ad vaporem: sicut speculū luminosū relucet ad speculū simile sibi contra faciē positū. Huiusmodi signū ponit Aristo. in libro methaurorū/ dicens ꝙ viro cuidā debilitatus fuit visus: et dū iret/ vidit ante faciē suā lumen: qr multo humore grosso ꝛ turbido in pupilla oculorū defluente imago eius confusa ꝛ precipue oculorū/ imprimebat̄ in humore tanq̄ in speculo: ita ꝙ putabat aliū similem cōtra faciē suā ambulare. Et licet sol (cui⁹ imago est yris) sit rotundus: quia tamen longe altior est nubibus supiorem partē nubis tangens/ imprimit ei formā arculeā: Unde q̄to sol est ortui vel occasui propinquior: tāto in parte opposita apparet arcus maior. Colores aūt yridis causant̄ ex eo ꝙ nubes irradiata a sole partes quasdā habet altiores/ et alias demissiores: Item aliquas habet grossiores q̄ȝ vt solē transmittant: ꝛ alias subtiliores q̄ȝ vt solē excludant: Hec inequalitas alteraturā faciens/ lucē vmbramq̄ꝫ p̄miscet: et illā mirabilem arcus speciē representat. Sunt autē colores arcus scd̄m Aristo. tres aut quattuor .s. vinosus siue rubeus extrinsecus sup globositatē arcus: post quē sequit̄ viridis/ qui est interior ꝛ exterior: Sed medius color inter hos est ceruleus: quare in supiori variatus inter albū ꝛ rubeū est quasi pallens color: ꝟ in inferiori parte variatus inter albū et viride est quasi citrinus. Et non possunt pictores facere colorē similē yridi: et precipue colore compositū mediū inter intrinsecū ꝛ extrinsecū. Quidā tamē dicunt yridem habere quattuor colores principales ex quattuor elementis: ex quibus etiā nubē esse compositā dicūt: Ab igne/ rubeū: ab aere/ purpureū: ab aqua/ glaucū: a terra/ propter herbas virides viridē. Arcus iste in diuersis temporib⁹ diuersa significat: In meridie em̄ ortus/ magnā vim aquarū

esse in aere que in meridie possunt dominari: Si vo circa occasum fuerit/tonabit ꝛ leuiter pluet: Sed si ab ortu vel circa surrexerit/serenitatē promittet. De arcu Aristo. dicit/post autūnale equinoctiū qualibet hora diei arcū posse fieri: Estate vo non nisi incipiente vel inclinato iam die. Cuius rei istā reddit causaz: In estate sol circa meridiē calidissimus nubes exurit: ita ꝙ suā in eis imaginē inprimere nō pōt: Sed matutino tpe aut vergens in occasum: quia minus calet/ a nubibꝰ sustineri pōt: et suā imaginē in eis imprimere pōt. Itē cū sol nō soleat facere arcū nisi oppositus his nubibus in quibus facit: Cū vo dies breuiores sunt/ et sup nubes est sol oblique oppositus: et ideo in qualibet parte diei etiā cū sol est altissimus/ nubibus suā potest imprimere imaginē: Temporibus vo estiuis sup verticē nostrū ferꝛ: et tūc media die directe respicit nubes/nec eis suā imaginē imprimit. De yride dicit Isidorus in lib ethimologiarū: Arcus celestis dictꝰ est ad similitudinē incuruati arcus: yris huic ꝓpriū nomē est. Et dicitꝛ yris q̄si aeris: ꝙ ad aerē de t̄ra ascēdit: vl' qꝛ p aerē descēdit ad terrā. Hic aūt a sole resplēdet/ dū caue nubes ex aduerso radiū solis accipiūt ꝛ arcꝰ speciē fingūt: Cui varios colores illa dat res: qꝛ aq̄ tenuis/aer lucidꝰ/ꝛ nubes caligātes irradiata ista varios causāt colores.

De circulo qui apparet circa solem et lunam: Capitulum. XII.

Circulꝰ aūt q̄ videtꝛ q̄nq; ī circuitu solis siue corona causatꝛ ex vapore humido ascēdēte ꝛ multiplicato in aere: sup quē cū illuminatꝛ sol/relucet splēdor eiꝰ ī aere vltra ipsū vaporē aut in ipso: deinde reflectitꝛ illud lumē ab aere rediēs sup ipsū vaporē ascēdētē: et sic videtꝛ circulus siue corona in circuitu solis. Et licet circulus iste videatꝛ solē tāgere: nō tn̄ lōge a terra fit ista effigies: ꝫ visus noster ībecillitate deceptꝰ/ putat ipm esse circa solē. Et silr accidit in luna/ ꝛ ī alijs stellis hn̄tibꝰ lumē. Hij circuli ī nocte circa lunā ꝛ stellas freq̄ntiꝰ apparent: circa solem vo in die rarius/propter fortitudinem caloris illius vaporem resoluens. Circuli isti si delapsi equaliter in semetipsos euanuerint/ significāt aeris tranquillitatē:

Si autẽ in vnam partẽ quasi rupti cessauerint/ ventum apte flare illa significant: Si vo pluribus locis rupti fuerint/tem/pestatẽ naute in mari expectant. Uidetur etiam quãdoq3/ q calor solis sit parue aut vehementioris rubedinis: quod contingit ex fumo multo a vapore ascendẽte ad ipsum: sicut contingit ex fumo ascendente ex lignis viridibus coniuncto cum lumine ignis.

De cometa: Ca: XIII.

COmete autẽ stelle sunt habentes comas: quod fit propter aerẽ inflãmantẽ/ contentum a stellis siue a planetis quinq3.s. Saturno/ Joue/ Marte/ Mercurio ꝛ Venere. Isti eñi planete propter velocẽ motum ipsorum igniunt aerẽ /qui est in circuitu ipsorum: Et sic propter acrẽ inflãmatum contentum a stellis ꝑdictis/ coniuncto lumine earum cũ eo/ vidẽtur comete ille stelle. Dico aũt q cometa nihil aliud ẽ q̃ꝫ vapor grossus terreus/cuius partes multum sibi coniacẽt: paulatim ascendentẽ ab inferiori parte estus vsq3 ad supiorẽ eiusdẽ/vbi concauitatẽ ignis contingat: et ibi sit diffusus ꝛ inflammatus: Et ideo videtur longus frequenter et diffusus. Dico aũt q est vapor terreus/ vt habeatur materia vaporis. Et dico/grossus: quia si esset subtilis/ necessario haberet euaporari ꝛ dissiparetur. Et dico/cuius partes coniacẽt: quia est bene mixtus/viscosus. Hic ascẽdit ad regionẽ q̃ dicitur estus: Et quia multam conformitatẽ habet in partibus suis: primo ꝑ calorẽ ignis diffunditur/ꝛ postea inflammatur: et in medio remanet semꝑ spissus vbi nutritur thesauro suo qui est sub eo: Et ideo est flamma alta valde ꝛ spissa. Illud aũt quod distat ab imo diffusum ad latera /tenue est: et habet flammam tenuẽ ad modum nubis albe/videtur huius coma. Durat aũt ꝑ totum tẽpus/ quo sic euaporat ad ipsum suus thesaurus. Ego aũt cum multis alijs/anno dominice resurrectionis millesimo ducẽtesimo quadragesimo in saxonia vidi trabẽ/ quasi iuxta polum septẽtionalẽ: et proiecit radios inter meridiem ꝛ occidentem/ magis dirigens conus ad orientem: et constat q ibi non sunt alicuius planete,

Quō causant colores nubiū: Ca. XIIII.

Colores vō nubium siue nebularum causantur ex adiunctione luminis cū ipsis: scđm quod magis ꝛ minus sunt dyaphane. Unde dicit Auerrois: Necesse ē vt color fiat ex adiunctione corporis lucidi cum dyahano. Color igit albus in nube causatur ex adiunctione luminis clari cuz ea: si fuerit ipsa nubes multe dyaphaneitatis. Color vō niger in nube causatur ex adiunctione luminis cum ea: si fuerit minime dyaphaneitatis. Mediū aūt coloris nubes inter album et nigrū diuersificatur scđm diuersitatem istorum duorum .s. corporis lucidi et corporis dyaphani/ scđm magis et minus. Et ideo dicit Auerrois: Color albus ꝛ niger sunt elementa colorum. Rubedo vō serotina in nube causatur ex spissitudine ipsius propter adustionem caloris solis: et ob hoc magis ꝛ minus dyaphanum: Cui dum coniungitur lumen solis/ efficit in ea rubeum colorē: Unde etiam est signum future serenitatis. Matutina aūt rubedo in nube causatur ex spissitudine ipsius propter vapores humidos aquosos ascendentes: quibus duz coniungitur lumē solis/ efficit calorem rubeum siue vinosum: sicut contingit in fumo resoluto de lignis viridibus cōiuncto cum lumine ignis: Unde etiam est signum future pluuie.

De galasia: Ca. XV.

De galasia dicit Aristoteles/ ꝙ est ignis purus propinquus orbi/ inflammatus et lucidus. Et in locis galasie sunt parue stelle multe. s. spisse ꝛ magne/ ꝓpinque: luminose ex cōiunctione luminis stellarum sibi inuicem/ suscipientium etiam splendorem a sole: Insuper adiuncto lumine ignis puri et inflāmati/ videtur lumen ob longum: quod philosophi galasiam dixerunt. Et quia predicte stelle fixe sunt in celo: propter hoc videt galasia in vno loco orbis non recedēs ab eo. Et hec dicta sufficiant ad presens de generatis ex vapore/ qui coniungitur cū lumine solis et lune et stellarū.

Incipit tertia pars, s, de anima: Capi. I.

De anima

HIc ꝑm ordinē tractat⁹ dicto de elemētatis inaīatis/ dicēdū est de elemētatis aīatis. Sed qꝛ elemētatoꝝ aīatorū principiū est aīa: cognitis autē principijs facilius cognoſcunt̄ ꝓncipiata: iō tractare de aīa ꝓponimus: Primo ponētes aliquas diffinitiones ipſius aīe: Secūdo/ diuiſiones potētiarū ipſius aīe ſubnectentes. Nota ꝙ aīa diffinit̄ qñqꝫ prout eſt ſpiritus: qñqꝫ ꝓut eſt motoꝛ ⁊ rectoꝛ corpis: qñqꝫ vͦo prout eſt actus et ꝑfectio corpis. Aīa ꝓut eſt ſpūs ſic diffinit̄ a quodā ſapiēte in libro de motu cordis: Aīa eſt ſubſtantia incorporea/ intellectualis/ illuminationū q̄ ſunt a ꝓncipio/ vltia reuelatione ꝑceptiua. In hac diffinitione/ ſubſtantia ponitur pro genere: Incorporea/ ponit̄ ad differētiā corporū: Intellectualis/ ponit̄ ad differentiā aīe vegetabilis ⁊ ſenſibilis: Illuminationū q̄ ſunt a ꝓncipio/ ponit̄ ad differentiā illuminationū q̄ ſunt a creaturis: Ultima reuelatione ꝑceptiua/ ponit̄ ad differentiā angeloꝝ: qꝛ ꝓma reuelatione recipiūt reuelatiōes a principio. i. a deo. Ad qꝺ intelligēdū nota/ ꝙ ſicut in iſto ſole materiali (teſtante Auguſtino in libro ſoliloquioꝝ) aduertimus tria. ſ. ꝙ eſt/ ꝙ lucet/ ꝙ illuminat: ſic ⁊ in deo hec cōſideramus. ſ. ꝙ eſt/ ꝙ intelligit/ ꝙ cetera intelligere ſua illuminatione facit: quā illuminationē angelus ꝓma reuelatione: aīa vͦo vltima reuelatione ꝑcipit: ſicut patere pōt ꝑ ſimile. Ignis et aer a quinta eſſentia lumen ꝑcipiūt/ ſ; differēter: Ignis eñ lumen recipit/ vt cōnaturale ſibi ⁊ coequatū ſiue coeuū ⁊ quo ad eſſe ſuū: Aer vͦo recipit lumē nō vt naturale nec coeuū ſibi nec quo ad eſſe ſuū/ ſ; quo ad bene eſſe ſuū. Eodē mō angelus illuminationē a deo ſtatim in ſua creatione recipit: Et hoc nō intelligit̄ de illuminatione gratie vl̄ glorie/ ſ; de illuminatiōe cōnaturali. Aīa vͦo etſi in ſui creatiōe illuminationē ſuſcipit/ nō tñ ꝑcipit: qꝛ nō cōprehēdit vidēdo. Sicut catulus ante nouē dies aliqꝺ lumē ſuſcipit in pupilla/ ꝑm qꝺ eſt aptus natus videre tpe determinato: nō tñ lumen ꝑcipit ante nonū diē/ eo ꝙ nō comphēdit vidēdo. Sic igit̄ pōt intelligi/ ꝙ aīa illuminationū q̄ ſunt a ꝓncipio/ vltima reuelatione ſit ꝑceptiua: angelus vͦo prima. Itē aīa ꝓut eſt mouēs ⁊ regēs corp⁹: vt motoꝛ mobilis ⁊ nauta nauis/ ſic a Remigio diffinit̄: Aīa ē ſubſtātia

incorporea reges corpus. Circa quã diffinitionẽ est primo notandũ / q incorporeũ dicit duobus modis. Uno mõ / q nõ est extensione siue dimensione ꝓtensũ / nec loco circũscriptũ: quis sit circũscriptũ ꝟtute / et sit in loco diffinitiue: Et hoc mõ aĩa ẽ incorporea. Alio mõ est aliqd incorporeũ / qd nec est dimẽsiõe vel extẽsione ꝓtensũ / nec loco nec ꝟtute circũscriptũ vl diffinitũ: Et sicut dicit Augu. solus deus incorporeus est: qz oĩno incircũscriptus est: Primo ḡ mõ aĩa est incorporea: nõ secundo. Itẽ nota / q licet angelus cũ assumit corpus vniat ei vt motor nõ tñ vt rector: habet eñ se ad corpus qd assumit angelus / vt motor volũtarius: vñ etiã deponit illud: Spũs ꝟo humanus habet se ad corp⁹ cui vnit⁹ est: vt motor naturalis ꝛ q̃dã necessitate naturalis inclinatiõis alligatus: Et ꝓpter hoc se habet vt rex et rector / q̃dã necessitate amoris ꝛ gubernatiõis ipsius regimini alligatus: Et ob hoc p̃dicta diffinitio soli aĩe ꝯuenit: nõ angelo. Itẽ aĩa ꝓut est act⁹ et ꝑfectio corpis / sic diffinit ab Ari. in li. de aĩa: Aĩa est actus p̃mus corpis physici / organici / potẽtia vitã hñtis. Hec diffinitio est cõis aĩe vegetabili ꝛ sensibili / ꝛ rõnabili inq̃tũ aĩa rõnalis est corpi vnibilis. Ad explanationẽ igit istius diffinitiõis sciẽdũ est / q act⁹ ibi dr ꝑfectio. Perfectio aũt est duplex. s. ꝑfectio ꝰm habitũ: sicut dicim⁹ puerũ ꝑfectũ rõnabilitate: Et ꝑfectio ꝰm vsũ: sicut dicimus virũ ꝑfectũ rõnabilitate: qz põt rõne vti. Et ꝑfectio ꝰm habitũ est act⁹ p̃mus: ꝑfectio ꝰm vsũ est act⁹ secũdus. Cũ ḡ aĩa sit ꝑfectio et forma: et actus corporis est actus primus / nõ secũdus. De hac duplici ꝑfectione dicit Aristo. secundo de aĩa: Hoc quoq sicut scientia: illud autẽ sicut considerare. Corporis physici. i. naturalis / ponit ad differentiã corporis artificialis: vt statua / domus: et huiusmodi / quorũ ꝑfectio nõ est aĩa. Organici / ponitur ad differẽtiã seminis / vel partus nõdũ formati: qui etsi sit corpus physicũ potẽtia vitã habẽs / nõ tñ est corpus organicũ: quod in partib⁹ diuisibilibus diuisibiles vel diuisas seu distinctas habet opationes: vt sũt corpa animaliũ ꝛ plantaꝝ. Uñ Aristo. in secundo de aĩa: Organa aũt et plantarũ partes sunt: vt foliũ corticis est coopimẽtũ: cortex aũt fruct⁹. i. illi⁹ qd ꝯmestibile ẽ: radices ꝟo ori siles sũt: vterq eñ trahũt alimẽta.

Et nota differentiā inter organū et instrumentū. Organū enī est q̄ habet motorē sibi iunctū intus: vt oculus/ manus/ pes et huiusmodi: Oculus enī habet motorē intra virtutē visiuā: manus virtutē opatiuā: pes vero virtutē progressiuā: et sic de alijs. Instrumentū vero est illud qd habet motorē coniunctum extra: vt gladius/baculus/securis: ⁊ huiusmodi: potētia vitā habētis/potētia. s. naturali. Uitam habētis: quod dicitur ad differētiā cadaueris: qd q̄uis sit corpus physicū ⁊ organicū: non tamē habet potētiā. s. naturalē/ vel propinquā ad vitam. Propinquā dico: quia materia cadaueris p multas resolutiones est potētia vitā habēs/ sed non propinqua: nec iā erit illud corpus. Uel potētia vitā habētis ponitur/ vt ostēdatur quomō corpus se habet ad vitā: quia. s. in potētia/ vel vt principiū passiuū siue receptiuū: Anima aūt vt principiū actiuū vite.

De potētijs aīe: quot sint ⁊ quid sint: Ca. II

S Equitur de diuisione potētiarū anime. Ad quod primo sciēdum est/ q̄ (sicut dicit Joannes dama.) impossibile est substantiam aliquā expertam esse aliqua naturali operatione: Inter substantiam autē ⁊ opationem media est potētia. Potētia est qua potens est oīs aliqd facere/ p quā ipsa substantia opatur: Illud ergo quo mediante substantia exit in actum/ potētia nuncupatur. Et ad hoc facit: quod dicit beatus Dionisius celestis hierarchie capitulo vndecimo/ vbi dicit: Omnis intellectus p̄ter diuinum/ diuiditur in tria. s. essentiam/ virtutē ⁊ opationem. Et p virtutē intelligit potētiam: propter hoc inter substantiam ⁊ opationes suas potētie sunt medie. Potētia autē quandoq; informatur a natura ad faciēdum ⁊ opandum: et tunc dicitur habitus naturalis. Quandoq; vero informatur eadē potētia exercitio multarum opationū: et tūc dicit habitus acquisitus: de quo dicit philosophus/ q̄ in frequēti agere relinquit habitus. Quandoq; etiā informat eadē potētia/ gratia: et tūc dicit habitus gratuitus siue infusus. Est aūt habitus s̄m Auerroim/ quo pars opat cū vult. Et Au. dicit/ q̄ habitus ē q̄ q̄s opat de facli. De potētijs g̃ aīe p̄positū ē dicere/ s̄m traditionē doctorum phorum ⁊ theologorum vt nō iuenire: sed melius ⁊ vt verius fateamur/ recitare videamur.

Sciendū aūt ꝙ multorū opinio fuit et adhuc est / potētias aīe esse idē qđ ipsā animā: nec differūt / nisi in quadā relatione ad actū: Unde potentia relationis ſm eos / est aīa relata ad actū ratiocinandi: Potētia irascibilis / aīa relata ad suū actū: Et sic anima est sue potentie. Et si obijcitur eis / ꝙ ſm hoc erit sola vna potentia relata ad diuersos actus / vel vna predicabit̄ de altera ad minus scđm accidens. Respōdent / ꝙ non sequitur: quia potētia non dicit in rectitudine ipsam essentiā anime / sed in obliquitate: Dicit em̄ relationē anime ad talē vel ad talem actū / nō animā relatā ad actū: ꝛ quia hec relatio nō est illa / ꝓpter hoc non est vna sola potentia: nec vna ꝑdicat̄ de altera / si dicatur potētia in abstractione: quia tunc dicit relationē anime ad actū / non ipsam animā relatā ad actū. Isti sic opinātes multū habēt ꝓ se qđ Augustinus dicit in lib. de spū ꝛ anima / ꝙ anima est sue potētie: Ipse em̄ hoc dicit ibi. Sed alij dicunt ꝙ Augustinus nō composuit hunc librū: Et ratio eoꝝ est: qm̄ in libro retractationū vbi enumerat oēs libros suos / nihil dicit de illo libro: Sed plurima habēt contra se. Un̄ alij dicunt / ꝙ anima non est sue potētie: sed sunt plures potētie differētes scđm essentiā / licet nō ſm substātiā. Et hec opinio solēnior est et verior videt̄: Nā sicut in aīa differunt / quo est ꝛ qđ est: ita / quo pōt et quod potest. Unde licet potētie sint idē in substantia ꝛ in subiecto / differunt tn̄ in essentia: Essentia em̄ est id qđ est res vł nō est. i. quo est rōnalis vł quo est cōcupiscibilis ꝛc. Substantia vͦ est quod subest ꝓprietatibus a quibus est inseparabilis. Subiectū aūt idē compatū ad actus inq̄tū actus insunt ei ꝛ absunt / sine quibus bene potest esse. Unde ꝓpter hoc dicunt / ꝙ potētia anime et anima cōueniūt in subiecto et substantia / sed differūt (vt dictū est) in essentia. Nunc ad diuisionē potētiarū anime veniamus. Sciēdū est autē / ꝙ Aristo. in secundo de anima diuidit potētias aīe ꝑ quinq̄ differētias que sunt: vegetatiuū / sensitiuū / appetitiuū / motiuū scđm locū et intellectiuū: Et vocat̄ hic ſm locū motiuū / a quo est motus progressiuus in toto corpe: non ille qui est dilationis in ptibꝫ scđm augmētū: quia talis motus est etiā in plantis. Auicēna vͦ in sexto de animalibus ponit tm̄ tres potētias anime: ve-

getabilem/sensibilem et rationalē: Cōprehendit autē sub sensibili appetitiuū et motiuū scd̄m locū. Quare aūt Aristoteles diuisit sensitiuū contra alias.s. appetitiuū ꝛ motiuū ꝑm locum cum iste tres potentie sint anime sensibiles/ ratio huius fuit: quia sensibile q̄ntum est de vi nominis ꝛ proprietate/ dicit potentiā apprehēsiuā ꝛ ita passiuā: Et propter hoc ponit ex opposito appetitiuū ꝛ scd̄m locū motiuū/ que sunt actiue ꝛ motiue. Auicēna aūt diuisit scd̄m tres differentias anime: que sunt vegetabilis/sensibilis ꝛ rationalis: Que cū sunt in eodem: vt in homine/non debent dici tres anime/ sed tres potētie: ꝯ prout in diuersis.s.planta/bruto ꝛ homine/possunt dici tres anime. Sed de hoc infra dicetur. Damascenus autē primo ponit bimembrē diuisionē.s. rationalē ꝛ irrationalē. Irrationale diuidit in duo.s.obediēs siue ꝑsuasibile rationi: et inobediēs siue imꝑsuasibile rationi. Et vocat inobediens rationi/ quod est plantatiue siue naturalis virtutis: Plantatiuū naturale vel vegetabile vocat. Comprehēdit etiā sub inobediēte siue impersuasibili zoticam siue pulsalē/ que a medico vocat̄ spiritalis. Inobediēs em̄ siue impersuasibilis plures cōprehendit q̄ȝ vegetabilis siue naturalis virtus. Aristo. aūt facit mentionē de pulsali in libro de anima: quia forsitan nimis descēderet. Damascenus autē/ vt theologus et medicus de omnibus agit: et ideo ponit hoc membrū. Notanda autē est hic distinctio q̄dā: Non em̄ est idē zodiacha et zotica virtus. Zodiacha aūt virtus idē est quod animalis: Unde circulus qui est in medio celi continēs duodecim signa/ dicitur zodiachus: quia ille sunt figure animaliū. Zotica aūt nō est idē quod animalis: immo diuiditur contra ipsam in libro de celo ꝛ mundo. ca. oportet aūt scire ꝛc̄. Ubi dicit̄/ ꝙ virtutū quedaȝ sunt animales: quedam naturales: q̄dam zotice. i. spiritales. Et hec eadē diuisio fit in medicina ī libro Iuanitij: vbi dicit̄/ ꝙ virtutis trina est partitio .s. naturalis/ spiritalis ꝛ aīalis. Spiritalis aūt idē est quod zotica siue pulsalis: Qd̄ patet: q2 officiū spiritalis virtutis est dilatare cor ꝛ arterias/ et iterū restringere: et hoc est pulsalis virtutis: Quia (sicut dicit Philotetus) est motio cordis ꝛ arteriarū: q̄ ꝑm sistolē ꝛ diastolē fit ad refrigerationē caloris in-

nati et egestionē supfluarū fumositatū. Virtus autē zodiacha idē est qđ aialis. Colligit ergo ex pdictis quinqꝫ differentias potētiarū aie esse/ scđm Aristo. tres/ ꝭm Auicēnā: Dama. aūt et medic9 naturalꝭ ꝯcordat in lr̄a et sententia: oēs aūt in sētentia.

Utrū in homine vegetatiua: sensitiua: rationalis sint tres anime: aut vna tm̄: Ca. III

Dicamus nūc qđ supra pmisimus. s. declarare/ qꝫ vegetabilis/ sensibilis/ rationalis in hoie non sunt dicende tres aie. Aliqui em̄ de hoc dubitauerunt et aliter senserunt. Volebāt em̄ pbare qꝫ sunt tres aie differētes in hoie ꝭm substantiā/ hoc mō: Dicit em̄ Dama. Quoꝝ substantie vꝉ nature sunt differētes/ differētes habēt opationes: et quorū substantia eadē/ et opatio: Ergo quoꝝ non sunt eedē opationes/ nec substātia est eadē: ꝫ in homine aie vegetabilis et sensibilis et rationalis nō sunt eedē opationes: ergo nō est eadē substātia. Ad idē: Unius cause immediate est vnus effectus: et plurīū/ plures: ꝫ propria et p se accidētia sunt effectus substantie: ergo cū anime vegetabilis/ sensibilis et rationalis diuersa sint propria et p se accidētia innata: necesse est animā ponere partibilē et compositā/ vel esse diuersas substantias. Itē/ virtus nō est sine eo cuius est virtus: ꝫ virtus anime vegetabilis est in embrione: Dicit em̄ Aristo. Et embrio viuit: et formant mēbra in embrione scđm virtutē vegetabilē/ que est in embriōe: ergo necesse est ibi esse animā vegetabilē. Et si dicat/ qꝫ virtus potest esse sine eo cuius est virtus: q2 (sicut dicit philosophus) virtus ignis est in aere: nō tamē est ibi ignis actualiter: Nihilominus tn̄ potest haberi propositū per eundem philosophū qui dicit/ qꝫ licet sit ibi virtus ignis: non tamen operatur nisi excitata ab igne. Cum igitur virtus vegetabilis operetur in embrione/ necesse est qꝫ faciat hoc excitata ab eo cuius est virtus: Et ideo necesse est ibi esse animā vegetabilem actu: sed nondū est ibi aīa rationalis: ergo non sunt eedē in substantia. Ad idē: Quecūqꝫ sunt eadem ꝭm substantiā/ si vnū est separabile: et reliquū: sed aīa rationalis est sepabilis: aīa vegetabilis et sensibilis insepabiles: ergo nō sunt eedem scđm substantiā.

Sed cōtra: Quicquid potest virtus inferior/potest supior: sed rationalis est virtus supior: ergo pōt quicquid alie due possūt in se vel in suis potētijs: Cū ergo natura nihil facit frustra: et rationalis sit sufficiens ad eorum opationes/nō erit in homine nisi vna anima.s.rationalis: que habet virtutē vegetandi et sentiendi vel sensificandi. Itē ad hoc facit quod dicit commētator sup librū de anima: qui rephēdit Platonē ponētē tres substātias: et cōmēdat Aristo. ponētē vnā solā. Itē Augustinus in lib. de anima dicit/ quod vna et eadē anima videt in oculo: audit in aure: imaginatur: ratiocinatur: intelligit. Itē in homine moriente cum recedit anima rationalis/ nō remanet potētia vegetandi nec sentiendi: remanerēt autē si essent diuerse scdm substantiā ab anima rationali/scdm ordinē quē habuissent in sua generatione vel creatione: Quod enim primū est in generatiōe/vltimū est in resolutione. Ad idē est/quod vni pfectibili correspōdet vna pfectio: et si pfectibile nō est aliud scdm substantiam/ nec pfectio erit aliud scdm substātiā et essentiā: quia idē est substantia et essentia: sed idē est scdm substantiā vegetabile/sensibile et rationale: Ergo pfectio illorum triū erit eadē sm substantiam: ergo in homine non differūt sm substātiā vel substātialiter vegetabile/ sensibile et rationale. Ad idē pōt adduci ratio theologica: Quoniam cū aia vacat a carnalibus desiderijs/impeditur a contēplatiōe supiorum: ergo eadē est: quia si diuerse essent sm substantiā/actus vnius nō depēderet ab actu alterius: nec vna retraheretur ab actu suo p actū alterius: sed cū hoc sit falsū/ manifestum est quod non est nisi vna anima in homine: quod concedimus. Ad rationes in oppositū respondēdū est. Ad illud quod primo obijcitur: Quorū substantie sunt diuerse etc. responderi pōt/quod vnius subiecti vna est opatio principalis: plures tamē possunt esse secundarie. Verbi gratia: Sol iste materialis qui est vnus et idē in substātia/ principalē habet opationē lucere: plures autē habet secūdarias: sicut illuminare/subtiliare/condensare/liquefacere/constringere: et huiusmōi. Similiter principalis actio aīe est animare siue viuificare siue vitā influere: secundarie vero: vegetare/ sentire seu viuificare et ratiocinari. Vel potest dici/quod illud quod dicitur: Quorū non sunt opationes

eedem &c. intelligit q̄n opationes sunt ita diuerse/ q̄ vna non ordinatur ad aliā: Sed anima vegetabilis ⁊ sua opatio ordinationē habent ad sensibilē/ ⁊ sensibilis ad rationalem: immo materiales sūt ad illā: Unde nō sequit. Uel pōt dici/ q̄ vegetatio non solū est aīe vegetabilis: immo et superiorū: Et sensificatio nō solū est anime sensibilis/ sed etiā rationalis: Unde anima rationalis vegetat ⁊ sensificat corpus: licet non inq̄tū rationalis. Potest etiā dici/ q̄ ista propositio non habet locū hic: quia vera est/ cum opatio immediate exit a substantia: nō mediante potentia: si hoc tamē in aliqua creatura inuenitur. Ad secūdū dicendū/ q̄ verū est q̄ effectus vnus est cause vni⁹: sed nō est idē opatio et effectus: effectus em̄ vnus aliquādo relinquit ex diuersis opationibus. Ad tertiū dicendum/ q̄ virtus anime vegetabilis est in embrione: nō tamē est ibi anima vegetabilis/ nec sēsibilis/ nec rationalis. Et si opponat: Ergo accidens est sine subiecto: Non valet: quia virtus et accidens est et virtus: et non semp est accidēs eius cuius est virtus. Et ideo dico/ q̄ est accidens embrionis et est in illo sicut in subiecto: non tn̄ est nec dicit virtus embrionis: sicut patet de loco: quoniā est alterius locus/ et alterius accidens: est em̄ accidēs locantis: Unde est in locante sicut in subiecto: non tamen est quantitas siue mensura vel locus locantis/ sed est quantitas ⁊ locus mensurans locatū. Et aliud quod vltimo opponit/ q̄ nō opatur talis virtus nisi excitata/ concedimus: Unde dicit/ q̄ excitat ab ipsa vegetabili anima siue potentia/ que est in recipiente semen: Unde etiā statim colligat matrici: vnde oportet rumpi illud vinculū anteq̄ nascat puer. Exemplum in ramo qui inserit trunco: qm̄ vegetatiōe trunci nutrit et augmētatur ramus/ exteriori beneficio accidente. Ad quartū dicēdū q̄ cū sit eadē vegetabilis/ sensibilis ⁊ rationalis: vegetabilis et sensibilis sepant. i. illa que est vegetabilis vel sensibilis: nō tamen sub ratione vegetabilis ⁊ sensibilis. Si autē vellet inferre/ q̄ separabiles sunt inq̄tum vegetabilis ⁊ sensibilis: sophisma est huic simile: Quecūq̄ sunt eadē scd̄m substantiā/ si vnū crescit: et reliquū: Sed sor. puer ⁊ sor. senex sunt vnū scd̄m substantiā: ergo &c. Si aūt inueniat dictū ab Aristo. q̄ prior

est vegetabilis ꝛ sensibilis ꝙ rationalis/intelligendū est in diuersis: vel prioꝛ.i.vniuersalioꝛ: vel etiā in homine prioꝛ: quia prioꝛ est opatio vegetabilis. Rationes plures essent ad vtrāq̄ partē: de quibus supersedeamus ad presens.

De diuisione potentiarum anime vegetabilis: Capitulum. IIII.

Redeamus igiꝛ ad diuisionē aīe vegetabilis in suas potētias: Que sunt tres.s.nutritiua/augmētatiua ꝛ generatiua. Nutritiue actus est nutrire/ siue alimēto vti ad restaurationē depditi. Et potentiā istā et actus eius semp habet vegetabilis: qꝛ hoc datū est ei ad cōseruationē indiuidui: Cibus enī quo res aīata aliꝛ iuuat ipm humidū radicale/ ne a caloꝛe radicali vel naturali citius cōsumeꝛ. Et est exemplū in lampade ardente: vbi cōsūmereꝛ cito lichiniū/nisi esset humidū exterius in oleo quo pasciꝛ ignis. Nutritiue sunt partes q̄ttuoꝛ.s.attractiua/digestiua/retētiua ꝛ expulsiua. Attractiua est que cibū attrahit: q̄ multū necessaria est plantis. Digestiua est q̄ cibū attractū digerit ꝛ alterat: vnde a Da. vocatur alteratiua. Retētiua est que retinet de cibo digesto qḋ aptū ē ad nutriēdū. Expulsiua est que expellit supflua/ siue p secessū siue p vrinā/siue p sudoꝛē: vel alio mō. Augmētatiue actus ē augmētare: siue ad debitā quātitatē qḋcūq̄ augeꝛ/ pducere: Et dixi/debitā: qꝛ (sicut dicit philosophus) oīm natura cōstātiū est terminus et ratio magnitudinis ꝛ augmēti. Generatiue actus est generare: Est aūt generatiua ad saluationē sui in specie: que nō posset saluari seipso/cū sit coꝛruptibile: ꝛ ex hoc saluaꝛ in alio per cōtinuā indiuiduoꝝ multiplicationē. Et sic aliquo modo participat esse diuinū.i.ppetuū. Vn̄ etiā in indiuiduis incoꝛruptibilibus: sicut est sol ꝛ luna ꝛ huiusmodi/ nō est generatio: quia in ipsis sufficienter species conseruatur.

De diuisiōe potētiarū aīe sensibilis: Ca. V.

Nunc dicendū est de potētijs aīe sensibilis: Quarū hec est prima diuisio: Qm̄ quedā sunt apprehensiue: et quedā motiue. Iste differentie ꝓpꝛie nō cōueniūt vegetabili: qm̄ oīs apprehensiua est cognitiua/ que nullo modo

est in plantis. Itē vis apprehensiua semp apprehendit apprehē sibile existens in aliqua distantia vel separatione a vi apprehē dente: Sensibile em̄ supra sensum positū non sentitur/ ꝫ vnibi le est ei mediante aliquo: vt in visu cū apprehendit colorē/ qui est in distantia ab organo videndi: vnitur aūt mediante luce: et non recipiꝉ color in oculo/ ꝫ species coloris: Sed in vegeta bili coniungiꝉ potentia cū suo obiecto: vt nutritiua cum cibo/ augmentatiua cū eo quod auget: nec species cibi cōiungiꝉ cū corpe nutribili/ immo substantia cibi. Similiter nec ista diffe rentia/ que diciꝉ potētia motiua est in plantis prout est in ani malibus: Licet em̄ in omni generatione ⁊ augmēto sit motus ꝫm locū/ non tamē est ibi motus ꝓgressiuus: ꝫ motus dilata tionis vel constrictionis in anima sensibili vel rationali est: qꝛ bonū simpliciter vel apparēs cū apprehendiꝉ/ mouet appetitū: Et quia idē bonū apprehensum non est coniunctum sibi: ideo datus est ei motus ꝓgressiuus de loco ad locū ad q̄rēdū illud bonū/ et sibi vniendū. Et si obijciaꝉ/ ꝙ non omne animal mo uetur de loco ad locū: sicut sunt conche ⁊ ostree/ ꝫ habēt motū dilatationis ⁊ cōstrictionis sicut ⁊ plante. Dicendū ꝙ motus illoꝝ animaliū non solū est dilatationis et constrictionis: im mo est etiā motus qui aliquo mō sequiꝉ apprehensiuā: qđ pa tet: quia est cū delectatiōe vel tristicia sensibili: Hec em̄ sequiꝉ sensum: sicut dicit Aristo. Preterea etsi sit dilatatio hic et ibi/ est tamen alia hic ⁊ alia ibi: Nā in plantis est dilatatio partiū ꝫm quantitatē augmēti: in conchis aūt est ꝫm diffusionē spiri tuū circa cor. Sed hoc nihil facit ad probādū ꝙ magis est mo tus in animalibus q̄ꝫ in plantis: ꝫ facit ad hoc ꝙ ibi est motus qui aliquo modo sequiꝉ apprehensionē. Itē nō est obiectio de illis animalibus: qm̄ animalia impfecta sunt/ sicut intelligit philosophus. Apprehensiuarū aūt quedam sunt apprehensiue deforis: et quedā deintus. Apprehensiua deforis dicitur/ que apprehendit rem deforis in materia subiecta presente. Et sunt quinqꝫ sensus/ videlicet: visus/ auditus/ olfactus/ gustus ⁊ ta ctus: Qui conueniunt in hoc/ ꝙ sunt potentie anime passiue: et sūt receptiui specierū/ sicut materia: Unde et ꝓpter hoc ob iecta eoꝝ dicunꝉ passibiles q̄litates/ q̄ faciūt passionē in sensu.

Et nota q ad hoc q sensus isti sentiāt actu/quattuor exigunt Duo ex parte illius sensus.s.spiritus et organū: et duo extrinsecus.s. obiectum et mediū. Unde in abstractione forma obiecti primo est in medio: secundo/in organo: tertio/ in spiritu: et cū est in spiritu de facili venit ad animā: Primo ergo fit immutatio in medio: post/in ipso sensu particulari: et sequit iudiciū in sensu cōi. Apprehensiua deintus dicit: que quod apprehendit deintus est/ vel ipsum vel eius species. Uerbi gratia: Imaginatio accipit a sensu cōmuni: intellectus ab imaginatione: vt infra patebit. Sensuum duo sunt magis necessarij.s. gustus et tactus. Gustus ad discernendū cibū bonū a nociuo: Tactus ad discernendū ea que corpus corrumpunt exterius ab eis que saluant: Unde fugimus combustiuū/quia corrumpit. Olfactus autē et auditus et visus sunt ad bene esse aīalis. Et forte propter hoc natura ita ordinauit: quia in illis duob⁹ qui sunt magis necessarij/ medium est intrinsecū: ne ex parte medij posset esse defectus: Alij tres habent mediū extrinsecū: Unde q sensus visus non videat/contingit pluries: quia medium nō est illuminatū. Quomō aūt isti tres sensus ad bene esse animalis faciant/manifestū est: Duo eñ ex illis.s.visus et auditus necessarij sunt ad habendā scientiā/ fm duos modos per quos habet sciētia: Omne eñ quod quis scit: aut discens/ aut inueniens nouit. Ad habendā ergo scientiā p doctrinā necessarius est auditus/ ad immediate recipiendum a doctore: Sed q̄tum ad habendā scientiā p inuentionē/ specialiter necessarius est visus: p hoc q videt huiusmodi diuersa/ pulchra et turpia: celū/stellas &c. admirat: et ex admirari pcedit philosophari/inquirēdo naturas et causas rerū. Quis etiā deseruiat illi modo habendi scientiā qui est p doctirinā/ sed hoc est mediantibus scriptis. Preterea sciēdū/ q inter omnes sensus visus magis facit ad sciētiā/prout generat p abstractionē speciei ab obiectis: qđ patet in potētijs inferioribus: qm phantasia denominat ab illius actu: Et sensus cōmunis dicit: video me videre. Itē p auditū rerū nomina/ s p visum differentias rerum cognoscimus. Olfactus aūt inter oēs sensus minus est necessarius: facit tñ ad sanitatē animalis: fugit eñ dum sentit

corruptionē aeris: Cuius corruptio (vt dicit medicus) plus nocet ꝙ cibus corruptus. Itē facit ad scientiā occasionaliter/ siue accidentaliter: Odorifera eñ cū odorant confortant cerebrū: cuius confortatio multū facit ad melius ratiocinandū.

De quinq; sensibus in particulari: Et primo de visu: Capitulum. VI.

De sensibus igit singulis dicendū est: Et primo de visu. Visus eñ obiectū est color: Color eñ (vt dicit philosophus) est immutatiuū visus scḋm actum lucidi: Multa aūt videntur que colorē non habent: sicut celū/terra/ aqua/et multa alia. Unde credimus ꝙ lucidū proprie sit obiectum visus: nec color sit obiectuz nisi ratione luminis quod est ibi: Lux eñ in ꝑprio subiecto est corpus luminosū: lux est in dyaphano vel transparēti lumē: in terso depresso splendor: in mixto vo color. Et sic diffinitur: Color est extremitas ꝑspicui in corpore terminato. Radius aūt addit supra lucē directionē/ quia radius est lux directa: sicut virtus addit supra gratiam/quia virtus est gratia ordinata ad actū siue opus. Medium autē visus est perspicuum peruium. Unde nota ꝙ sunt quedam corpora solida et superficialiter opaca: vt terra/ quā impossibile est visu penetrare vel pertransire. Itē sunt quedā corpora superficialiter ꝑspicua/ sed scḋm soliditatez opaca: vt aurū/ argentū: que similiter sunt visu intransibilia. Itē sunt quedā corꝑa scḋm sꝑficiem et scḋm profunditatē perspicua: vt aer/aqua/cristallus/et alia huiusmodi: Et hoc corpus perspicuū et ꝑuium est mediū visus. Instrumētum vo eius siue organum: quod magis proprie dicitur/est oculus ad quē ꝑuenit neruus obticus protensus a cerebro vsq; ad pupillam: Et ideo spiritus visibilis qui est in illo neruo ad pupillas oculoꝝ ramificato/recipit coloris speciē ab humore cristallino qui est in pupilla. Et nota/ꝙ ad hoc ꝙ pupilla quēlibet colorē possit recipere: necesse est vt nullius coloris sit actu/sed cuiuslibet in potentia: Si eñ alicuius coloris esset actu/ non posset aliū recipere nisi illum: Unde cū pupilla bene immutata fuerit ab excellenti albo: sicut est albū niuis/statim etiam si illa remota

fuerit/videntur omnia esse alba. Similiter contingit de excel enti nigro.

De potētia auditiua et ei⁹ obiecto: Ca. VII

Auditus obiectū est sonus: qui fit in aere ex collisione duorum corporuz adinuicē: Et ex illa collisione fit tremor in aere/ qui continuat᷑ vsq͡ȝ ad aurē. Unde ad generationē soni duo exigunt᷑ .s. q͡ȝ sit cōtactus corporis duri ad aliud durum aere medio: Et q͡ȝ fiat cum ictu vel violentia: nā si non fieret cum violentia: et non essent corpora dura vel firma/ non sonarent: sicut Aristo. ponit exemplū de spongia. Et iterum si contactus non fieret cum violentia/ non fieret sonus vt patet: sed cum violenter mouetur velocitate motus inueniens sibi corpus resistens/ facit tremorez et continuatur vsq͡ȝ ad aurem. Sic igitur factus sonus diffunditur ad modū sphere/ cuius centrum est locus percussionis: Unde vox ex omni parte auditur: vt dicit philosophus. Generat autē tremorem semper debiliorem circulariter quousq͡ȝ deficiat: Cuius simile apparet in proiectione lapidis in aquam. Medium autem auditus est aer continuatus aeri posito intra concauitatē auris: Duplex eñ aer exigitur ad hoc q͡ȝ fiat auditus. s. exterior/ in quo fit sonus: et interior connaturalis auri contentus intra folles aurium. Organum v̄o auditus est timpanū auris/ ad quod dirigit᷑ neruus protensus a cerebro continens spiritum audibilem: Et est propriū huius sensus/ q͡ȝ suū sensibile semp̱ est in medio: et iō caret ꝓpria abstractione/ ea. s. q̄ ab obiecto.

De obiecto olfactus: Ca. VIII.

Olfactus autē obiectū in re odorabili est odor: In medio dicitur fumus vl' vapor/ quē calor resoluit de odorifero: Et idem est q͡ȝ res odorata. Sepe putrescit citius/ vt pomum: humores eñ subtiliores conseruatiui rei per odorationes attrahuntur. Medium aūt olfactus est aer. Organa v̄o sunt due caruncule descendentes de cerebro/ similes duobus capitibus mām̄illlarum: per quas peruenit spiritus odorabilis/ et sensum facit.

De obiecto gustus: Ca. IX:

GUstus obiectum est sapor/que est in re saporifera. Res autem saporifera quando coniungitur humiditati saliuali/immutatur ab ea: et mediante carne spongiosa/que est in superficie lingue que est medium intrinsecũ/reddit saporẽ suũ spiritui qui est in neruo interiori. Unde fit ꝙ si humiditas saliualis fuerit infecta amaritudine colere/ iudicat cibum esse amarum etiã si sit dulcis: Et in hoc non fallitur gustus/quia iudicat amarum: percipit em̃ amaritudinẽ/ ꝛ in veritate amaritudo est: sed in hoc fallit̃/quia ponit eam vbi non est. Medium igitur gustus est quasi duplex: quia intrinsecũ/ et extrinsecum: Intrinsecũ est caro spongiosa: Extrinsecũ est humiditas saliualis. Organũ autẽ gustus est neruus descendens a cerebro ad linguam: quia quibusdam animalibus diuisus est: et ob hoc duas habẽt linguas: In quibusdã ṽo vnitus vel vnicus est: et hec tm̃ habent vnã linguã.

De tactu et eius obiecto: Ca. X.

TActus autem potest nominari ab ea re que sentit: et sic vnus est sensus: Uel ab his que sentiuntur: et sic quattuor apprehẽdit. Primo calidum ꝛ frigidum/ humidũ et siccum: Ex quibus est durũ et molle/ aspeurm ꝛ lene/graue et leue. Harũ autẽ qualitatum non est vnum proximũ genus: sicut color est genus omnium colorum: Et quia non sunt sub vno genere ex hac parte/tactus est plures sensus: Unde Auicenna dicit/ꝙ sensus exteriores sunt quinqꝫ vel octo. Obiectũ igitur vel potius obiecta sunt calidũ et frigidum ꝛc̃. Mediuꝫ autẽ ipsius est caro cooperiens neruos. Organum ṽo tactus est neruus multipliciter ramificatus: et est admodum vestis vestiens totum corpus: Et ideo tactus est generalis sensus: est em̃ in qualibet parte corporis/ ꝛ etiam in organis aliorum sensuum: magis tamen viget in pulpis digitorum/ precipue indicis.

De mediis cõmuniter: Ca. XI.

MEdia ṽo necessaria erunt ad hoc vt fiat sensus: quia sensibile supra sensum positũ non sentitur: Sensatio em̃ fit ꝑ receptionẽ speciei vel similitudinis obiecti/

non scđm essentiā. Si em̄ reciperet sensus essentiā sui obiecti/ nunq̄ esset sensus cōtrarioꝝ: Et si sic: non contingeret videre album simul et nigrū/ vel tangere calidū et frigidū: quod patet esse falsum: Constat em̄ q̄ oculus non alteratus/ sed eodez modo se habens videndo recipit albedinē ꝛ nigredinē: quod non esset si reciperet illius obiecti essentiā: sic em̄ cōtraria essēt in eodē ƀm essentiā. Propter hoc em̄ q̄ non recipitꝰ a sensu nisi species obiecti/ necessariū est mediū in quolibet sensu.

De obiectis sensuū cōmuniter: Ca. XII.

De obiectis sensuū dicēdū est: Q̄ obiectū sensus est sensibile quod a sensu ꝑcipitur. Nota ergo/ q̄ est sensibile per se et sensibile ꝑ accidens. Sensibile ꝑ accidens est/ cū sensibile vnius sensus dicitur percipi ab alio: vt cū dicitur dulce videre in pomo/ quia dulce est obiectū gustus: dicitꝰ aūt videri ꝑ accidens. i. ꝑ aliud. s. ꝑ colorē coccineū pomi: ꝑ se tn̄ et proprie non ꝑcipitur nisi a gustu. Sensibiliū vo ꝑ se/ quoddā est cōmune: et quoddā est propriū. Cōmune est illud quod a pluribus sensibus ꝑcipitur: et hoc ꝑ naturā sensus cōmunis existentē in eis: vt magnitudo/ lōgū/ latū/ profundū/ motus ꝛ quies/ tempus ꝛ locus: Hec sunt sensibilia cōmunia et proprietates eoꝝ. Hec em̄ ꝓprie sunt sensus ꝯmunis siue interioris/ de quo postea dicetꝰ: tamē quia sensus cōmunis nō est sepatus scđm rē a particularibus sensibus/ ideo hec a particularibus percipiuntꝰ: Inde dicimus videre magnitudinē/ longitudinē latitudinē/ profunditatē/ breuitatē: et tangere dicimus et videre motū rei et quietē/ vnū vel duo: alia in alto vel in imo: q̄ sunt differentie loci et ꝑ se et per accidens. Est em̄ obiectū duplex: principale/ et secundariū. Principalia aūt multiplicantꝰ ƀm numerū sensuū: Nam obiectum visus per se ꝛ proprium et principale est color et differētie colorū: Obiectum auditus est sonus et differentie sonorū: Obiectū olfactus est odor et differentie odorū: Obiectum gustus est sapor et differentie sapoꝝ: Obiectū tactus sunt elementales qualitates: vt caliditas/ frigiditas/ humiditas/ siccitas. Secundaria vo sunt que nō primo sensum attingunt/ sed consequēter. Verbi gratia: Calidū frigidum/ humidū ꝛ siccū primo sensum tactus attingunt: et

ideo principalia dicunt᷑: Molle ꝟo ⁊ durū/ rarum et densum/
graue et leue/ asperū ⁊ lene ex consequenti: et ideo secūdaria.
Quare aūt sensus sunt quinqꝫ/ potest sumi ratio ex differenti
modo sentiendi: Contingit em̄ sentire dupliciter: aut scd̄m di/
stantiā/ aut scd̄m applicationē. Itē scd̄m applicationē duobus
modis: Aut em̄ applicatur sensus sensibili scd̄m superficiē: ⁊ sic
est sentire in tactu: Aut scd̄m profunditatē: et sic est in gustu:
Unde gustabile durū frangitur ⁊ masticatur/ vt gustus inti/
me profunditatis gustabilis veniat ad sensum. Scd̄m ꝟo di/
stantiā est sentire tribus modis: Aut est respectu sensus ⁊ sen/
sibilis scd̄m vnā partē: et sic contingit sentire in visu: Aut ꝭm
omnē partē: et sic cōtingit sentire in auditu: Aut scd̄m plures
et non ꝭm omnē partē: et sic contingit sentire in olfactu.

De potentijs anime sensibilis apprehen/siuis deintus: Capi. XIII.

SEquitur de potētijs anime sensibilis apprehensiuis de
intus: que sunt quinqꝫ scd̄m Auicennā: Prima est sen/
sus cōmunis: Secunda est imaginatio: Tertia/ ima/
ginatiua siue cogitatiua siue formatiua: Quarta/ estimatiua
Quinta/ memoratiua siue memoralis. Necessitas ꝟo sensus
cōmunis probat᷑ ex eo ꝙ quilibet sensus particularis non iu/
dicat nisi de suo obiecto: sicut visus de colore ⁊ suis differētijs:
auditus de sono et eius differentijs: et sic de alijs: Sed constat
ꝙ cōmune iudiciū habemus de omnibus: indicamus em̄ qm̄
color non est sonus et odor ⁊c. Ergo necesse est ꝙ habeamus
aliquid cōmune iudicatiuū interius/ quod iudicet de sensibi/
libus omnibus: quod a philosophis vocat᷑ sensus cōmunis.
Item sunt quedā sensibilia que percipiunt᷑ a pluribus sensibꝰ
et per se: vt magnitudo/ motus/ quies ⁊c. Sed constat ꝙ hoc
non est ꝑ naturā propriam/ quia scd̄m illam differunt: sed non
conueniunt in aliquo nisi ꝑ naturā sensus cōmunē existentem
in eis vel mouentē eos. Est ergo duplex natura sensus. s. par/
ticularis exterior/ et cōmunis interior. Preterea in somno cō
sopite sunt vires sensuū exteriorū: constat tamē ꝙ operantur
queādmodū vis interior. Est ergo vna vis sensus interioris//

que est etiã cõmunis inq̃tũ ad ipsam recurrũt vires particu/lares in somno et inq̃tũ ab ipsa sunt/ et tanq̃ a fontali vel for/mali principio fluũt in vigilando. Item constat/ q̄ videmus formas sensibiles absentes/ nõ tm̃ presentes: sed constat q̄ nõ videmus eas sensu exteriori: ergo sensu interiori. Q̄ igiẗ vir/tus apprehensiua sensibilis interior siue sensus communis sit/ manifestum est: Que inq̃tum consideratur vt natura quedã et non obediens rationi/ dicitur phantasia. Sensus ergo cõ/munis est vis anime sensibilis ordinata in prima concauitate cerebri/ recipiens per seipsam omnes formas que imprimunẗ quinq̃ sensibus ⁊ redduntur. Hec aũt virtus est centrum oĩm sensuum particularium/a qua deriuantur vt rami: Et a sensu cõmuni recipit imaginatio species siue idola obiectorũ: cum ipsa obiecta presentia non sunt. Habet autem sensus cõmunis scd̃m Auicennam tres actus. Primus actus est conuertere se super actus particularium sensuum: Unde dicit/ video me vi/dere ⁊ sentio me sentire: et in hac via nõ apprehendit simul nisi obiectum vnius sensus. Alius actus est discernere inter sensi/bilia diuersorum sensuum: Et per hoc habet iudicare hoc nõ esse illud: vt cum dicitur/ album no est dulce. Hoc autẽ non po/test facere sensus particularis: quia nõ se extendit nisi ad pro/pria obiecta: Et ideo nõ discernit inter illa: discernere em̃ pre/exigit comprehendere. Et isti duo actus sunt ei principales/ scd̃m Auicennã. Tertius actus eius est comprehendere rem in loco in quo nunc est et in quo erat: sicut apprehendit stillam cadentem de tecto vsq̃ ad terram/ quasi in linea continua: ta/men cum stilla est superius non est inferius. Scd̃m istum actũ iste sensus ab Auicenna dicitur formalis/ siue formans: Alijs v̄o placet/ vt sensus cõmunis dicaẗ formalis ratione sue pro/prie apprehensionis: que est sensibilium commnuiũ/ que sunt: motus/ quies/ numerus/ figura ⁊ magnitudo.

·I·VĒTRICVLVS·
·II·VĒTRICVLVS·
·III·VĒTRICVLVS·

De imaginatione quid sit: Ca. XIIII.

SEcunda vis siue virtus siue potentia est imaginatio. Est aūt (sicut dicit Auicēna) vis ordinata in extremo cōcauitatis anterioris partis cerebri/ retinēs qđ recipit sensus cōis a quinq; sensibus/ et remanet in ea post remissionē illorū sensuū: Sēsus em̄ cōis indiget presentia sensibilis: nō aūt imaginatio. Vult ḡ dicere/ ꝙ sēsus cōis est apphēdere formas oīm sensibiliū: Virtutis vero que vocatur imaginatio est illas retinere. Et sunt quasi vna virtus: et nō diuersificant̄ in obiecto vel in subiecto/ ſ; in forma: hec em̄ recipit: illa retinet: quod aūt recipit nō est illud qđ retinet: Virtus etiā q̄ est imaginatio/ formas sensibiliū retinet: ꝛ nō discernit/ dicēs hoc esse albū: et hoc esse nigrū ꝛc. Differentiā aūt hāc: ꝙ ex vna est recipere ꝛ ex alia retinere/ est videre in aqua: Aqua em̄ licet habeat potētiā recipiēdi impressiones figurarū/ nō tñ habet potētiā retinēdi: Differētis ḡ virtutis erit recipiēdi sensibilia ꝛ retinēdi ea: Alia est ḡ imaginatio a sensu cōi. Hec est sentētia Auicē. Alijs vero videt̄/ ꝙ imaginatio sit cōuersio ipsius virtutis sensibilis interioris sup imaginē: Quorū vtrūq; verū est/ ſm diuersos modos accipiendi hunc terminū imaginatio.

De virtute imaginatiua q̄d sit: Ca. XV.

TErtia virtus est q̄ vocat̄ imaginatiua siue cogitatiua siue formatiua: Que ſm Aui. est vis ordinata in media cōcauitate cerebri/ potēs cōponere aliq̄d de eo qđ est in imaginatione cū alio ꝛ diuidere cum vult. Quā virtutē Aui. sic manifestat: Scimus certissime esse in natura nostra/ vt cōponamus sensibilia inter se: ꝛ diuidamus ea ſm affirmationē et negationē ꝛ silitudinē forme quā videmus. Oportet ḡ vt in nobis sit virtus q̄ hec operat̄: Et hec virtus inq̄tū imperat ei intellectus/ vocat̄ cogitatiua: inq̄tū vero imperat ei virtus aīalis/ vocat̄ imaginatiua: inq̄tū occupat̄ cōponēdo ꝛ diuidēdo/ vocat̄ formatiua. Hec em̄ virtus facit castra in sphera aeris: ꝛ fingit chimerā/ ꝛ lupo cornua. Et est ordo istius virtutis ad precedentes: Nā sensus cōmunis reddit siue dat virtuti formali/ q̄ est imaginatio q̄si ad reponendū quicq̄d ei tradūt sensus exteriores.

Imaginatio vo reponit τ retinet: habet em̄ virtutē multipli candi formas sensibiles. Uirtus vo cogitatiua siue imagina/ tiua siue formatiua cōuertit ad formas/que sunt in imagina/ tione ad componendū eas et ad resoluēdū: qm̄ ei subiecte sūt: Erat autē in sua cōpositione τ resolutione sepe/ siue in somno siue in vigilia/componēdo sensatum p se ad sensatū p accidēs. Uerbi gratia: Sensus pticularis vel cōis apprehendit rubeū in cupro: rubeum autē est sensatū p se: cuprū vo p accidēs: Itē aurū est sensatū p accidēs: Sensatū ergo p se ducit τ mouet ad sensatum p accidēs. Unde pcepto rubeo iudicat aurū: et con uertendo se sup illud componit rubeū: et dicit/hoc est aurum. Et quādoqꝫ est error/quādoqꝫ nō. Error est/ cū memorat qd non est sub illo sensato p se qd actu apprehendit: Si aūt memo ratum est sub sensato p se quod actu apprehēdit/ non est error. Dicit aūt hec potētia simplex: qr sepe fit sine argumētatione. Potest etiā fieri cū argumētatione: et tunc quandoqꝫ est falsa accidentis: quandoqꝫ consequētis. Accidens est/ qn̄ sensatum p se/ vt rubeū apprehēdit et mouet potētiā ad componendum cū auro. Consequēs aūt est/cū rubeum mouet: non solū ad me morandum aurum/ ꝫ etiā cuprū. Et ideo qr sensatū p se videt inesse pluribus/ imaginatiua virtus componit illa plura: et dicit vnū esse aliud. In hoc ergo differētia est/in hac τ in prece dēti deceptione: quia in prima nō erat recordatio nisi de vno subiecto siue sensato p accidēs: quod non est presens in actu et in re/ licet sit presens in mouendo τ excitando ratione rubei: In secunda vo deceptione est recordatio vtriusqꝫ subiecti: et de illo qd est presens in actu τ in re et in mouēdo: et de illo qd est presens tm̄ in mouēdo. Propter quod dicit Aristo. ꝙ acci dens est in vno solo: consequēs in pluribus: Uñ ego intelligo in pluribus subiectis: licet quidā intelligant/in pluribus con sequētis. Uñ Paralogius: Accidēs sumit in subiecto vno in omnibus terminis: qd patet/cū dicit: Omne balneū est artifi ciale: aqua est balneū: ergo aqua est artificiale: Ibi balneum et artificiale sunt idem in subiecto: similiter aqua et balneum sunt idē in subiecto. In consequēti vo semper sumunt diuersa subiecta: vt patet inspiciēti. Et nota/ꝙ quidam virtutē hanc:

fm qd mouet de vno phātasmate ad aliud/appellāt phātasticā: fm vero trāsformationes q̄ sunt in sōnis/ appellāt imaginatiuā.

De somno et vigilia: Ca. XVI.

Anteq̄ dicamus de ceteris virtutibus interioribus sensitiuis/dicendū est aliquid de somno: et de visione que fit in somno. Sciēdū igit/ q fm Auicen. vigilia est dispositio in qua aīa impat sensibus et virtutibus exterioribus: et mouet voluntarie ad opandū. Sōnus vero est priuatio hui⁹ dispositiōis in qua aīa cōuertit ab exterioribus ad interiora. Un̄ etiā sic diffinit: Somnus est quies animaliū virtutū cum intēsione naturaliū. Cōuersio aūt ab exterioib⁹ ad interiora accidit multiplici de causa: Aut ꝓpter lassitudinē: aut ꝓpter sollicitudinē: aut ꝓpter inobedientiā instrumentoꝝ. Propter lassitudinē/cū spūs aīalis resolutus vl' debilitat⁹ ex nimia exercitatiōe corpis refugit ad interiora: et sequunt eū virtutes aīales. Propter sollicitudinē vero accidit/cū ipse sollicitationū cure calefaciūt cerebrū facientes humorosā resolutionē in eo: ex quo accidit somnus /dummō nō sit nimia calefactio q̄ desiccet cerebrū. Accidit etiā ex sollicitudine alia rōne: q2 cibaria et humores cōiungunt intus/et indigent vt veniant eis spūs cū toto calore naturali ad hoc vt calor possit efficere digestionē pfectā. Propter inobediētiā vero instrumētoꝝ accidit somnus/cū instrumēta imbibunt et opilant ex vaporibus ⁊ cibis q̄ diffūdunt in eis: ⁊ spūs aīalis refugit mouere organa ꝓpter multā humiditatē. De visione vero q̄ accidit in somnis/notāde sunt differentie: fm Augustinū dicentē sic in lib. de spū et aīa: De his q̄ sibi vident videre dormiētes/ quinq̄ sunt genera. s. Oraculū/visio/ somniū/ insomniū/phantasma. Oraculū est/ cū in somnis apparēs aliq̄ scā grauisq̄ psona: sicut sacerdos vl' etiā de⁹/venturū quid apte vel nō euenturū/faciēdū vel euitandū enunciat. Visio est/cū si q̄s id qd videt eo mō apparet ⁊ euenit. Somniū figuris est tectū: et sine interptatione nō pōt intelligi. Insomniū est/qñ id qd fatigauerat vigilātē ingerit se dormienti: sicut est cibi cura vel potus/vl' aliqua studia vel artes/vel infirmitates: fm nāq̄ studia q̄ quis exercuit/ somniat: et solitarū artiū simulacra in presentia mentis impressa

apparẽt in somnis. Juxta etiã infirmitatũ diuersitates diuersa accidunt somnia: et ſm morũ ⁊ humorũ diuersitates variant etiã somnia: Alia eñi vident sanguinei: alia colerici: alia melã colici: Jlli vidẽt varia ⁊ rubea: isti alba ⁊ nigra. Phantasma est/ qñ quis vix dormire cepit et adhuc vigilare se estimat/ aspicere videt irruentes in se vel passim vagantes formas discrepãtes ⁊ varias/ letas et turbulentas. Jn hoc genere est phialoes: quã publica ꝑsuasio quiescentes opinant inuadere/ et pondere suo pressos ac sentientes grauare: quod nõ est aliud nisi quedã fumositas a stomacho vel a corde ad cerebrũ ascendens/ et ibi vim animalẽ opprimens. Nota ergo/ ꝙ numerus istarũ differentiarũ somnij sic ſm modos vidẽdi accipit: Aut eñi videtur verũ/ aut falsum. Si verũ: aut videt tectũ figuris et occultũ: aut manifestũ. Si primo modo videt/ est somniũ. Si ẜo videtur manifestũ: aut cũ admiratione/ que accidit ex magna imaginatione alicuius ꝑsone sacre: et sic est oraculuꝫ: Aut sine tali apparitione apte futurũ prenoscit: et sic est visio. Si ẜo quod videtur est falsum: aut falsitas est quo ad rẽ visã: et sic est insomniũ: Aut est falsitas quo ad actũ videndi: et sic est phantasma/ cũ dormiẽs putat se videre vigilando. Alias differentias somnij ponit Hieronimus sup Danielem/ dicens: Sex sunt materies siue genera somniorũ: Duo sunt que nemo sanctus vitare potest: ex nimia ventris exinanitione/ et ingurgitatione: Tertiũ/ ex illusionibus nocturnis: Quartum/ ex premissa cogitatione/ visione secuta: Quintũ/ p reuelatione spiritussancti: que.s. multis modis fit/ ad caput nostrũ christũ vel ecclesiam vel membra: pertinenti reuelatione subsecuta: Sextũ/ ex curis premissis. Et nota ꝙ ad hoc ꝙ imaginatiua operet actu componendo et resoluendo/ siue in somno siue in vigilia/ necesse est vt anima ab exteriori actione quiescat: et vt idola siue species in imaginatione retente/ vel a vi memoratiua reuocate appareant: Hinc est/ ꝙ discurrentes ⁊ etiã animũ exterioribus actionibus immergentes liberales scientias tardius addiscunt: Unde Aristoteles in septimo physicorũ: Sedendo et quiescendo homo fit sciens et prudens. Hinc est etiã/ ꝙ in bene pransis et bene potatis propter euaporatiões

spissas ⁊ multas ascendentes ad cerebrū/ imaginatiua statim lucide et limpide opari non pōt: nisi debiliter et confuse. Hinc est etiā ꝙ vinolēti propter eandē causā precipue in principio somni/ nō somniant: postmodū aūt subtiliatis fumis et ꝑmittentibus species apparere/ poterunt somniare. Ex eadē causa est/ ꝙ pueri non somniant: quia multū et frequēter comedūt: et a lacte multe et spisse vaporationes ad cerebrū ascendunt. De opatione imaginatiua dicit Auerrois: Qꝛ qñ'ꝗ accidit/ ꝙ in somno videt̄ homini quasi sentiat ꝑ quinꝗ sensus: absꝗ eo ꝙ ibi sit aliquod sensibili extrinsecū. Hoc autē accidit ꝑ contrariū motum ei qui est in vigilia: In vigilia em̄ ea que sunt sensibilia extrinseca mouent sensus: et sensus cōmunis mouet imaginatiuā virtutē: In somno aūt/ qñ virtus imaginatiua fert intensionē quā accipit ab extrinseco: aut ex virtute memoratiua reuertit̄/ mouet sensum cōmunē: ⁊ sensus cōmunis mouet virtutē ꝑticularē: Et sic accidit ꝙ homo comprehēdit sensibilia/ licet non sit extrinsecus: quia intensiones eorū sunt in instrumētis sensuū: et indifferēter mouēt/ siue ille intensiones veniāt ab extrinseco/ siue ab intrinseco. Et simile huic accidit in habente timorē ⁊ infirmo/ propter intensionē imaginationis in istis dispositionibus: Motus em̄ virtutis imaginatiue intenditur in somno: quia est soluta a ligamēto virtutis cogitatiue: et propter debilitatē istius virtutis. s. cogitatiue in infirmo ⁊ habente timorē/ accidit eis tale accidens. Et nota/ ꝙ sensus cōmunis ꝓpter assuefactionē recipiēdi a sensibus ꝑticularibus etiā in somno de facili species recipit a memoratiua redeuntes. Et de hoc ponit̄ exemplū ab autoribus in candela sepe accensa ⁊ sepe extincta: que si sit ꝓpe aliā accensam/ de facili accendit̄: Ita in proposito: descendit em̄ species ad sensū cōmunē: et propter hoc credit̄ res tunc esse presens. Si autē queratur: quare non fit similiter versus supiorē partē. s. rationem? Dicendū ꝙ etiā aliqñ sic est: Contingit em̄ aliqñ bonos versus fieri in somnis/ et bonos silogismos: tñ raro: quia ista nō fiunt ꝑ compositionē imaginabilis cū imaginabili: immo est ibi quedā ratiocinatio. Unde opinio est/ ꝙ tunc homines non dormiant: sed natura fessa quiescit/ et nō vtitur sensibus:

vtitur tamē ratione circa illa in quibus sollicita est.

De virtute estimatiua quid sit: et vbi sit que facit: Capitulum. XVII.

Consequēter dicendū est de virtute estimatiua. Est aūt estimatiua (sicut dicit Auicenna) vis ordinata in sūmo concauitatis medij cerebri/ apprehendens intētationes sensibiliū: sicut est in oue diiudicante ꝙ est a lupo fugiendū/ ⁊ ꝙ cum agno habitandū. Est aūt virtus transcēdens: quia apprehensio sua non est formarū sensibiliū et materialiū/ sed immaterialiū: Bonitas enī ⁊ malitia/ cōueniens et incōueniēs/ vtile et nociuū in se non sunt forme materiales/ nec in sensu cadentes exteriori: tamen sunt accidentia sensibiliū: Et horū est virtus estimatiua/ que quarta est virtutū sensibiliū interiorꝝ. Nota ergo ꝙ estimatio vtilium et nociuorū fit tribus modis. Primus modus est ex causa naturali: sicut accidit in puero/ qui cum eleuatur ad standū et estimat se cadere statim alicui adheret: Et cum oculus alicuius debet purgari a lippiditate/ statim ille claudit anteꝗ̄ cognoscat q̄d sibi accidat: Et si ouis timet lupū naturaliter/ et animalia leonē/ et aues accipitrē: qr estimant nociuū. Secūdus modus est ꝑ experientiā: sicut accidit cū animal habuit dolorē aut delitias ab aliqua re: Cuius forma descripta est in virtute formali siue imaginatione: ⁊ intentiones vtilitatis et nocumēti descripte in memoria: statim vt apparuerit extra/ res illa erit in estimatione delitiarum vel nocumenti: Hinc est ꝙ canes terrent̄ fustibus et lapidibus/ qr estimant nociua: et alliciunt̄ ossibus/ quia estimant delectabilia. Tertius modus est ad modū similitudinis: et ꝑ proprietatem coniunctā/ sicut res habet aliquā formā coniunctā cum intentione estimationis in aliquo sensibiliū: sicut accidit in pomo cū est coloris coccinei/ ꝙ est maturū et dulce: et ideo cū videmus pomū coccineū estimamus dulce.

De vͣtute memoratiua sēsibili: Ca. XVIII.

Memoratiua virtus est vis ordinata in posteriori cōcauitate cerebri/ retinens quod apprehendit vis estimatiua de intentionibus sensibilium. Comparatio

aũt virtutis estimatiue ad memoriã (ſm Auicennã) est talis qualis est compatio imaginationis ad sensũ cõem: quia sicut imaginatio retinet ⁊ est thesaurus formarũ sensibiliũ quas cõprehendit sensus cõis: sic memoratiua est thesaurus cõseruãs intensiones sensibiliũ / quas comprehẽdit virtus estimatiua. Ad maiorẽ aũt declarationẽ virtutis memoratiue querendũ est: Que sit diffinitio memorie ⁊ reminiscẽtie: An sit recordatio seu reminiscentia irrationabiliũ. Ad quod sciẽdũ (ſm Auicennã) ꝙ est memoratiua in alijs aĩalibus: ſ; reminiscẽtia que est reuocatio ingenij ad querẽdũ qđ oblitũ est / nõ inuenit̃ nisi in vno solo hoĩe: Cognoscere eñ sibi aliqd affuisse quod postea deletũ est / non est nisi virtutis rationalis: sed si est alicuius virtutis alterius ꝑter rationalẽ / poterit esse estimationis: sed inꝗtũ decorat̃ et informat̃ rõnalitate. Differẽtia ergo memorie et reminiscentie est: qꝛ memoria est retẽtio specieꝝ siue intẽsionũ sensibiliũ: ſ; reminiscentia est repñsentatio formarũ a memoria delatarũ ꝑ obliuionẽ ꝑ ea que auertit actu / et similia: sicut si obliti alicuius ꝑsone quã vidimus recurremus ad locũ / ad tempus: et accipimus ꝑ q̃ recordamur ꝑsone quã vidimus tali loco / tali tp̃e talia facientẽ. Notandũ quoq; ꝙ est etiã differẽtia inter recordari ⁊ addiscere: Quidã eñ posuerũt ꝙ nihil aliud est addiscere ꝙ̃ reminisci. Cõueniũt aũt hec duo in hoc / ꝙ vtrobiq; est motus ad incognita ad hoc vt sciantur. Sed in hoc differunt: quia recordatio est inquisitio incognitoꝝ vt cognoscant̃ in p̃senti vel futuro / que in ꝑterito quoq; cognita fuerũt: Addiscere ṽo siue disciplina est extensio aĩe ad cognoscẽda incognita / que tñ nõ fuerunt cognita prius. Itẽ ad maiorẽ euidentiã queritur: Propter q̃d aliquid hoĩes facilius addiscunt ꝙ̃ recordent̃ / quedã ecõuerso: Et vniuersaliter / propter quid quidã sunt facilioris recordationis ꝙ̃ memorie: alij ecõuerso. Ad quoꝝ intelligentiã notandũ est (scd̃m Auicennã) ꝙ illi qui sunt sicce cõplexionis fortes sunt in memoriter retinẽdo / et debiles in recordando: Siccitas eñ cõueniẽs est dispositio ad impñssionũ retentationẽ / inhabilis est aũt ad motũ: et ideo sicca cõplexio cõuenit memorie / non recordationi. Qui ṽo sunt calide complexionis facile recordant̃: hi eñ sunt qui

magis pcipiũt nutus: nutus aũt opanť motũ sensibiliũ: et qui erit pceptior nutuũ/erit citius recordãs. Itẽ caliditas cõplexionis cõuenientissima est ad motũ dispositio. Illi xo qui sunt complexionis humide facilis sunt discipline: humiditas eñ est dispositio cõuenientissima ad facilitatẽ susceptionis impssionũ/que cõuenit facili discipline: et est cõtraria dispositio forti memorie: Memorie eñ necesse est esse materiã a q̃ difficulter deleať quod impressũ est in illa: et ad hoc opus est sicca materia completione. Nota ergo q̃ bene memores cõtrarie sunt dispositionis bene addiscentibus: Illi eñ bene memores sunt quorũ aie non habẽt facilẽ motũ/neq̃ disperguntť cogitatiões eorũ: Illa eñ aia q̃ habet multos motus ⁊ multiplices cogitatus/non bene memorat: est eñ cõtraria dispositio bone recordatiõis: bona eñ recordatio exigit multiplices mot⁹ ⁊ agiles cogitationes. Itẽ bene memores sunt sicce cõplexionis/ q̃ est dispositio difficilis ad suscipiendũ impssione: ⁊ iõ est ɔtraria dispositio facilis discipline. Bona ergo memoria est: vel ex siccitate cõplexionis: vľ excitatio circa vnũ vel pauca/ non circa mľta. Inde est q̃ pueri q̃uis sint humidi/firmiter tñ retinẽt: aie eñ eoꝝ non occupanť circa multa sicut aia maturarũ psonarũ/ſ; sunt fixe circa vnũ: Iuuenũ aũt ppter calorẽ suũ et ppter motus suos agiles/debilior est memoria: q̃uis sint complexionis sicce: Senibus xo accidit propter humorẽ q̃ pualet in eis/non memorari ea que vident.

De cõpatiõe haꝝ viriũ adinuicẽ: Ca. XIX

Et nota/ q̃ viriũ intrinsecus apprehendentiũ: quedam apprehendunt formas sensibiles: sicut sensus cõmunis/ imaginatio/ imaginatiua siue cogitatiua: Quedã apprehendunt intensiones sensibiliũ: vt estimatiua et memoratiua. Itẽ quedã apprehendũt ⁊ opanť: vt sensus cõis/ cogitatiua ⁊ estimatiua: quedã xo apprehẽdunt et nõ operanť: vt imaginatio ⁊ memoria. Itẽ quedã apprehẽdũt principaliter: quedã secũdario. In apprehẽsione formaꝝ sensibiliũ principaliter apprehendit sensus communis cum sensibus exterioribus: secundario vero virtus imaginationis et virtus imaginatiua:

Similiter in apprehensione intensionū sensibiliū principaliter apprehendit virtus estimatiua: secundario v͛o virtus memoratiua. Hec de potentijs anime sensibilis apprehensiuis dicta sufficiant.

De motiuis anime sensitiue: Capi. XX.

Dicto de viribus aīe sensibilis apprehensiuis deintus/ dicendū est de motiuis. Uirtus aūt motiua sensibilis fit duobus modis: Nam quedā est motiua/ motu naturali: quedam v͛o motu animali. Et motiuā sensibilē motu naturali dico/ que mouet nō ꝫm apprehēsionē nec est subiecta imperio rationis: qualis est virtus vitalis siue pulsatiua. Est aūt hec virtus in corde sicut in organo: et est vis mouens per inspirationē ꝛ respirationē/ principiū existēs temperantie caloris cordis ꝛ corpis. Et nota ꝙ hec vis nō est cuiuslibet animalis/ ꝫ solū animaliū respirantiū et habentiū pulmonē: Nō est em̄ pisciū huiusmodi vis: nec aīaliū impfectoꝝ et vermiū ꝛ testudinū. Et hui⁹ rō est: qꝛ aīal pfectū et respirans est valde calidū: Calor aūt naturalꝭ excellēs facit duo: resoluit em̄ corp⁹ q̄tū ad substantiā: et immutat a ꝓpria q̄litate naturā q̄tū ad accidēs: Et iō in valde calido sēsibili sequunꝭ duo. s. deꝑditio et intemꝑantia: Cōtra que nociua sunt duo cōseruatiua: vnū restaurans: aliud temperans: Et ideo adhibite sunt due virtutes conseruantes: virtus nutritiua/ que reꝑat deꝑditū ꝑ calorē: et virtus pulsatiua siue vitalis/ q̄ temꝑat calorē. Quia ḡ calor in piscibus debilis est: ꝙ patet ꝑ hoc ꝙ saluanꝭ in elemēto frigido/ qđ est aqua: et etiā in aīalibus imꝑfectis/ qđ deprehendiꝭ ex tarditate motus: et non habēt dispositionē cordis/ q̄uis habeāt aliquid proportionabile cordi: Inde est ꝙ calor in eis nō facit distemꝑantiā: inde etiā est ꝙ carent pulsatiua.

De motiua motu animali: Ca. XXI.

Consequenter dicendū est de virtute motiua motu animali. Motū aūt animalē dico/ qui fit ꝑ p̄cedentē apprehensionē boni vel mali: quā apprehensionez in animali sequiꝭ appetitus siue motus ad aliquid/ vel motus ab illo siue fuga: qđ patet in apprehensione boni cibi vel mali. Necessariū

est igitur aliquã virtutẽ esse aliã ab apprehensiuis sensibilibus que moueat animal: Nã apprehẽdentes nihil aliud faciunt ꝙ̃ reprehendere vel iudicare bonũ vł malũ siue estimare: Hãc aũt philosophi vocãt appetitiuã: theologi vo sensualitatẽ q̃ ꝓprie est motiua. Porro eadẽ dicit̃ sensualitas / ſm qđ in hoĩe est: et habet ordinẽ rationẽ / quo ordine põt in ea esse pctm̃. ſ. primus motus venialis. Possumus aũt cõiter distinguere motiuas: Nã q̃dã sũt motiue / q2 disponẽtes ad motũ: et he sunt motiue ſm q̃d: sicut phantasia vel sensus cõis et estimatiua: tã em̃ estimatiua ꝙ̃ phãtasia sunt mouẽtes appetitiuã / inq̃tũ rep̃sentãt speciẽ boni vł mali / cõueniẽtis vel discõueniẽtis. Differenter tñ disponũt ad motũ estimatiua ⁊ phantasia: Nam phantasia disponit ad motũ ex rep̃sentatione specierũ vel formarũ sensibiliũ: estimatiua vo ex rep̃sentatiõe sensibiliũ intẽsionũ: Formas aũt sensibiles dicimus colorẽ / saporẽ ⁊c̃. huiusmodi: Intensiones vo sensibiliũ: vtile / nociuũ / cõueniẽs / discõueniẽs / delectabile / tristabile. Motiue vo que sunt cause faciẽtes motũ / sunt motiue simpliciter: Que subdiuidunt̃ in appetitiuas et affectiuas ⁊ motiuas membroꝝ exequẽtes motũ. Sed appetitiue sunt imp̃antes motũ: Affectiue vo faciẽtes ⁊ exequẽtes motũ interiorẽ spiritalẽ: Motiue vo membroꝝ faciũt motũ exteriorẽ corp̃alẽ. Nota ergo ꝙ (sicut dicit Auicẽna) virtutis appetitiue duo sũt p̃tes: vis cõcupiscibilis ⁊ vis irascibilis. Uis aũt cõcupiscibilis est vis imp̃ans moueri aut appropinq̃re ad ea q̃ putant̃ necessaria aut vtilia appetitu delectãdi: Uis vo irascibilis est / que imp̃at moueri ad repellendũ a se qđ putat̃ nociuũ vł corrũpens appetitu vincẽdi. Ad cognoscẽdũ aũt differẽtiã virtutis irascibilis ⁊ cõcupiscibilis nota / ꝙ bonũ dicit̃ duobus modis. ſ. bonũ simplex et bonũ expediẽs: Bonuꝫ aũt simplex hic dicit̃ delectabile / vt cibus: Bonũ vo expediẽs hic dicit̃ tristabile arduũ: qđ tñ dicit̃ bonũ / q2 vtile: vt medicina vł incissura ꝓpter salutẽ corp̃is. Est g̃ vis cõcupiscibilis appetitiua boni delectabilis: et dicit̃ bonũ delectabile carnis et t̃p̃ale: Uis vo irascibilis est appetitiua boni ardui expediẽtis. Et sciendũ ꝙ virtus cõcupiscibilis cũ sit in bonũ delectabile / habet actus: cõcupiscere / desiderare / gaudere / letari / amare /

diligere. Et cũ cõtraria sint nata fieri circa deũ/erũt actus cõtrarij his ipsius cõcupiscibilis: vt fastidire/ qđ est cõtrariũ cõcupiscere: abhominari/ qđ est cõtrariũ desiderare: dolere/ qđ ē cõtrariũ gaudere: tristare/ quod cõtrariaꝛ letari: odire/quod contrariaꝛ amare: contemnere/ qđ contrariaꝛ diligere. Actus aũt irascibilis cũ sint in arduũ ⁊ difficile/ sũt ꝼm duplicē dispositionē. s. debilitatis et corroborationis. Debilitas est dispositio q̄ cõsequiꝛ ex discõfortatione virtutis irascibilis: Corroboratio est dispositio q̄ cõsequiꝛ eius cõfortationē. Scđm corroborationē fiunt actus ex impio irascibilis: quidã in bonũ: q̄dã contra malũ. In bonũ nõ scđm quãcũq₃ rationē/ ꝫ ꝼm rationē excellentie vł honoris: Scđm hoc ergo sunt actus irascibilis: ambitio/spes/supbia/ cõtemptus/dñatio. Contra malũ sunt actus ꝼm corroborationē irascibilis: audere/irasci/ insurgere: Scđm debilitatē seu discõfortationē fiunt motus ab irascibili p modũ fuge: Et hoc dupliciter: Nã quidã sunt motus fuge a bono: quidã fuge a malo. Et motus fuge a bono nõ sunt scđm rationē boni q̄liscũq₃/ ꝫ boni ardui siue excellētis: Scđm hoc ergo sunt motus a puitate spũs: desꝑatio/humiliatio/reuerētia. Per modũ ṽo fuge a malo sunt actus ꝼm debilitatē irascibilis: penitētia/impatientia/timor. Organũ aũt virtutis irascibilis ⁊ cõcupiscibilis est cor: Sicut em̃ virtutis apprehēsiue sensibilis organũ principale est cerebrũ: ita virtutis motiue ē cor: sicut dicũt philosophi. Et huius signũ est dilatatio cordis et restrictio/ ⁊ reuocatio sanguinis ⁊ spirituũ ab exterioribus ad interiora/vel emissio ab interioribus ad exteriora in motibus cõcupiscibilis et irascibilis. Cũ em̃ motus fiunt a virtute cõfortata: tũc fit dilatatio cordis et emissio saguinis ⁊ spirituũ a corde ad exteriora: ꝫ lente/cõfortata cõcupiscibili: impetuose ṽo irascibili: Discõfortata ṽo virtute fit cordis cõstrictio et reuocatio spirituũ: ꝫ cõfortata ꝯcupiscibili/lente: discõfortata ṽo irascibili/impetuose. Ex his igitur motibus differentibus concupiscibilis et irascibilis dep̄hēdiꝛ organũ virtutis motiue esse cor.

De virtutibus affectiuis: Ca. XXII.

De virtutib' aũt affectiuis intelligendũ/ q forte eedẽ sunt ꝺm substãtiã cũ appetitiuis/ ꝫ differũt ꝺm ratione: vt dicit Aui. In qtũ em̃ ꝟtutes appetitiue intendunt/ fiũt affectiue siue desideratiue. Sciendũ ergo q appetitus est motus imperij irascibilis ꝛ cõcupiscibilis: Affectus ꝟo est motus interior consequẽs scdm apprehensionẽ boni et mali. Uñ affectiones multiplicant ꝺm quattuor differentias/ scdm sanctos ꝛ philosophos. s. gaudiũ vel leticia/dolor seu tristicia/cupiditas seu spes/metus seu timor: Quaꝝ numerus sumit sic: Nã due sunt ex cõprehensione boni presentis/ gaudiũ vel leticia: futuri/cupiditas seu spes: Ex cõprehensione mali presentis/dolor vel tristicia: futuri/metus vel timor.

De virtute motiua exteriori: Ca. XXIIII

Consequẽter dicẽdum est de virtute motiua exteriori/ que consequitur ad affectiuas. Est aũt huiusmodi virtus infusa in lacertis et musculis/contrahens ligamenta coniuncta membris et relaxans. Subdiuidit autẽ in generalem/motiuã et particularem. Generaliter aũt motiua fundatur in extrema parte cerebri ꝛ capitis: a qua oriuntur nerui motiui/sicut ab anteriori parte sẽsitiui: Qui nerui motiui ramificantur per totũ corpus: et consistunt in lacertis et musculis/qui sunt inserti membris: et hi cõsistunt sup organa virtutis generaliter motiue corporis. Particulariter autẽ motiua subdiuidit p contractiuã et progressiuã: et p operatiuã et vocatiuã. Contractiuã aũt dico que est principiuz motus contrahendi et extendendi membra animalis/ ex quo non prouenit motus totius de loco ad locum. Sicut em̃ dicit Auicenna/motus animalis est duplex: qꝛ est motus animalis de loco ad locum: et est motus contrahendi ꝛ extendendi membra animalis. Impossibile em̃ est vt animal habeat sensum tangendi/et non habeat in se virtutẽ motus aliquo modo: Quomodo em̃ sciretur habere sensum tangendi/ nisi videretur in eo aliquis motus fugiendi contrarium vnde possint comprehendi animalia esse: sicut nos vidimus in conchilibus ꝛ conchis/q sunt motus cõstrictiõis ꝛ reflexionis ꝛ extẽsiõis i ptib' eoꝝ: quis

non discedāt a loco suo: et in hoc cognoscimus ꝙ sentiūt et sūt aīalia. Progressiua vero vis sensibilis est principiū transeundi de loco ad locū. Organū vero huius virtutis est differens/scđm differētiā aīaliū: Nā quedā gradiunť pedibus: vt gressibilia: Quedā deferunť alis volando: vt volatilia: Quedā trahunť costis ⁊ ventre reptando: vt reptilia: Quedā vero agunť pēnu lis natādo: vt natalia. Operatiua aūt vis sensibilis est princi- piū opandi: vt in habentibus manū. Organa huius virtutis sunt manus: in nō habētibus vero est aliqd loco manuū/ vt os et pedes: sicut in apib⁹ ⁊ araneis. Uocatiua vero virtus est pn cipiū emissionis vocis. Nec est eadē virtus ista et pulsatiua: Pulsatiua eñ semper est de necessitate: et non scđm apprehen- sionem mouet/ sed motu quodam scđm dilationem ⁊ constri- ctionē cordis inspirando ⁊ respirando: Uocatiua vero nō semp est de necessitate/ ſ voluntarie ⁊ ſm apprehensionē. Et hec est virtus indicatiua affectionū: scđm quod dicit philosophus/ ꝙ voces sunt note earū que sunt in aīa passionū. Huius virtutis organū est pulmo et vitalis arteria: Unde sola aīalia habētia pulmonē voces emittūt. Et hec de virtutibus aīe coīs nobis/ brutis et plantis dicta sufficiant.

De virtutibus vel potentijs anime rati- onalis: Capitulum. XXIIII.

SEquiť de virtutibus aīe rationalis ⁊ humanis: Que pmo diuidūť p apprehensiuas et motiuas: siue p intel- lectū speculatiuū ⁊ practicū. Sed qꝛ cognitio viriū est ex cognitione organoꝝ/obiectorū et actuū: Ideo primo dicen dū est de organo: Secundo/de obiecto: Tertio/de distinctiōe virtutis intellectiue: vbi etiā tangeť de actibus.

Utrum virtus intellectiua habeat organū aliquod determinatū in corpe: Ca. XXV.

QUereret ergo aliquis in principio de organo virtutis intellectiue: siue in qua pte corpis sit et opeť. Si eñ ī nulla parte corpis opať/ nō videť esse in corpe. Si vero opať in aliq parte corpis: erit habēs aliquā partē in corpe/ vt organū sibi determinatū. Sed cōtra: Omnis virtus opans p

organū opaꝛ ſm ꝓprietatē organi et poſſibilitatē tm̄: vt virt⁹ viſiua q̄ opaꝛ ꝑ organū/opaꝛ iuxta ꝓprietatē et poſſibilitatez illius: Vn̄ nō iudicat de ſapore et ſono/ſ; de colore: qꝛ color ꝑtinet ad naturā organi viſus tm̄/nō ſapor vel ſonus. Nullum autē organū habet poſſibilitatē et diſpoſitionē ad incorꝑalia: Nulla ẟ virtus opans vel cognoſcēs ꝑ organū corꝑale eſt cognitiua niſi corꝑaliū. Si ergo virtus intellectiua intelligeret ꝑ organū corꝑale/intelligeret tm̄ corꝑalia: ꝛ nō ſpiritalia. Itē opatio virtutis intellectiue ſemꝑ eſt ꝑ abſtractionē a materia et a cōditionibus materie: ſed oīs opatio eſt ſm naturā virtutis a qua egrediꝛ: igiꝛ virtus intellectiua eſt abſtractiua a materia: ergo nō habet organū corꝑale ꝛ materiale in corꝑe aſſignatū. Itē nulla virtus incorꝑata.i. parti corꝑis determinata ſiue opans ꝑ organū eſt cognitiua ſui: qꝛ non pōt reflecti ſe ſupra ſe/cū ſit incorꝑata: vn̄ oculus nō videt ſe: nec imaginatio imaginaꝛ ſe. Cū ẟ virtus intellectiua ſit cognitiua ſui: intelligit em̄ ſe/cū reflectiꝛ ſupra ſe: ergo nō eſt incorꝑata neq; opans ꝑ organū. Itē omne qđ cognoſciꝛ vel cōprehēdiꝛ eſt in cognoſcente ſm naturā cognoſcentis/ et nō ſcđm naturā rei cognite: vt patet in omnibus. Et generaliter/omne qđ recipiꝛ eſt in recipiente ſm naturā recipiētis/et non ſm naturā recepti: Cū ẟ corꝑalia et materialia ſint ī intellectu ſm modū immaterialē/ erit intellectus immaterialis: ergo ſimplex. Itē Ariſto. dicit tertio lib. de aīalib⁹: Intellect⁹ et intelligētia ē ab extrinſeco/ et ipſe ſolus eſt diuinus: qm̄ opatio eius nō habet cōicationē cū opatione corꝑali aliquo mō. Itē tertio de aīa: Senſus non pōt ſentire ex valde ſenſibili: vt ſenſus auditus ex magnis ſonis: neq; ex fortiſſimis coloribus ꝛ odoribus videre neq; odorare: Sed intellectus cū intelligat valde intelligibile: non minus intelligit infima/ ſed etiā magis. Senſitiuum quoq; non ſine corpore eſt: hic aūt ſeparatus: ergo intellectus immaterialis et ſimplex eſt: quod concedendū eſt. Dicendū eſt ergo ꝙ virtus intellectiua nō eſt in corpore/ita ꝙ determinet ſibi ꝑtē corporis: qꝛ nullius ꝑtis corꝑis eſt actus ſiue ꝑfectio: ſicut virtus viſiua oculi/ et auditiua auris ꝛc. ſed eſt in toto corꝑe tota/hoc eſt ꝑfecta: ſicut patet ex predictis.

De obiecto virtutis intellectiue vel rationalis: Capitulum. XXVI.

Sequitur de obiecto virtutis intellectiue. Et cum ipsa sit immaterialis/obiectum eius erit immateriale: hoc est intelligibile/forma.s. abstracta a materia et conditionibus materie. Species vero siue forme abstracte quedam sunt abstracte per naturam propriam/vt omnia spiritalia: quedam vero per actionem ipsius virtutis intellectiue: hoc est per considerationem/non realiter: vt species siue similitudines/ quibus cognoscuntur corporalia. Forme autem abstracte a materia et conditionibus omnibus materie per naturam dicuntur: vt forma qua cognoscitur deus et angelus/ et ipsa anima et ea que sunt in ipsa vt in subiecto: vt potentie/scientia/virtutes. Forma vero qua cognoscitur deus est similitudo vel imago prime veritatis impressa anime a creatore: Propter quod dicit Joannes damasce. Omnibus cognitio essendi deum ab ipsa natura inserta est: imago enim prime veritatis impressa anime ducit in cognitionem eius cuius est imago. Forma autem qua cognoscitur ipsa anima vel angelus est ipsa anima rationalis: que cum vtitur se vt similitudine referendo ad id ad cuius imitationem facta est supra se: sic iterum cognoscit deum per modum acquisitionis: Aut vtitur se vt similitudine referendo ad alterum ad cuius imitationem facta non est/sed cum imaginatione ipsius est: et sic cognoscit angelum iuxta se: Et hoc est quod dicit Augu. quod anima cognoscit deum supra se: se/in se: angelum/iuxta se. Ad cognoscenda vero ea que sunt in ea: sicut sunt potentie eius et virtutes et scientie vtitur ipsis vt similitudinibus ad ipsa cognoscenda: Unde res que cognoscitur et forma qua cognoscitur differunt solum secundum rationem/ et non secundum rem. Forme vero que sunt per considerationem abstracte/ sunt forme quibus cognoscuntur corporalia et ea que in corporibus fundantur. Cum enim natura intellectus superior sit rebus corporalibus/ potestatem habet super formas corporales miro modo comprehendendi eas: Abstrahit enim eas primo a sensibus: postea ab imaginatione/et a conditionibus omnibus materialibus.s. vbi/figura/situ: et huiusmodi: et sic expoliatis omnibus conditionibus materie et singularis substantie/accipit eas abstractas et vniuersales/ communes

et immateriales: vt genera / species / differentias / ꝓpria ⁊ accidentia: Abstractio aũt ista non fit actu / ꝭ consideratione. Ordinē aũt abstractionis forme corporalis (ſm Auicennã) est videre hoc modo: Sensus exterior: vt visus / non suscipit formã que est in materia / ꝭ eius similitudinē vel ei similē: tñ nõ comprehēdit eã nisi materia pñte vel forma existēte in materia: Sensus vero interior vł imaginatio abstrahit formã maiori abstractione: qr apprehēdit etiã absēte materia: Sed tñ imaginatio non diuidit ipsam formã ab accidentibus materie: vt figura / situ: et huiusmodi sub quibus compħendit eã. Estimatio aũt transcēdit illũ ordinē abstractionis: Formas em̄ que sunt intensiones sensibiliũ / non scđm se similitudinē habētes cũ formis materialibus: vt bonitas / malitia / cõueniēs incõueniēs / compħendit: ꝭ tñ estimatio nõ compħendit has formas expoliatas ab oĩbus accidentibus materie: eo ꝙ pticulariter apprehendit eas et scđm naturã ꝓpriã / et ꝑ compatione ad formas sensibiles imaginatas: vt patet ex predictis. Virtus vero intellectiua apprħendit formã corꝑalē et denunciat a materia et ab om̄ibus circumstantijs materie / et ab ipsa singularitate: et sic apprħēdit ipsam nudã ⁊ simplicē et vniuersalē. Verbi gratia: Sicut apprħendit hõ q̄ pdicat de plurib⁹ vt vna cõis natura / et sequestrat eã intellectus ab oi q̄litate / situ / vbi et singularitate: Nisi em̄ sic cõsideratione denudaret / non posset intelligi vt natura cõis que diceret de oĩbus. Hec ergo est differētia in ordine abstractionis corꝑalis: Primo in sensu: secũdo in imaginatione: tertio in estimatione: quarto in intellectu. Nota tñ (scđm Aui.) ꝙ formis materialibus ꝓpter materiã accidunt dispositiones multe / quas nõ habēt ex sua essentia. s. ex hoc ꝙ sũt forme. s. pticularitas / q̄litas / quãtitas / situs: et hmõi. Verbi gratia: Forma humana substãtia est ⁊ natura / in q̄ ꝯueniũt oĩa singularia spẽi hoĩs eq̄liter cui⁹ est vna diffinitio: Et qr accipit ei esse ĩ singulari ĩ hoc ⁊ in illo: iõ multiplicata ē: hoc aũt nõ inest ei ex natura sui: Si em̄ ex natura humana eēt vt deberet multiplicari: tũc nõ pdicaret hõ nisi de aliquo vno numero: Si em̄ humanitas istius esset ex hoc ꝙ est humanitas / non esset alicui⁹ alteri⁹. Relinqt ḡ / ꝙ accidit hũanitati ex materia

iste modus multiplicationis ⁊ diuisionis q̄ est singularibus. Accidit ei etiā aliud p̄ter hoc: q̄ cū fuerit in materia/acquirit aliq̄s modus qualitatis/ quātitatis/situs et vbi: que oīa abstracta sūt a natura ipsius. Si em̄ humanitas ex hoc q̄ humanitas/determinaret sibi accidētia huiusmōi: tūc opteret vnūquēq̄ hominē cōuenire cū altero in huiusmodi accidētib⁹/ cū ꝯueniāt in humanitate: inq̄ztū igit̄ huiusmōi/ essent eiusdem q̄litatis ⁊ quātitatis ⁊c̄. Relinquit̄ ḡ q̄ forma humana nō habet ex sua essentia huiusmōi accidētia/ ſ ista ei accidūt ꝓpter ipsius cōpositionē ad materiā: Cū igit̄ sic sine istis apprehēdit̄ verissima est ipsi⁹ forme apprehēsio. Nota q̄ etiā differētia apprehēsionis est ex differētia abstractiōis q̄ est in ipsis formis: Quedā em̄ forme sūt simpliciter abstracte a materia et ab oībus cōditionibus ipsius materie: vt forme spiritales/ q̄ appellant̄ a philosophis methaphysice. Quedā v̄o sunt abstracte a materia/ ſ nō a cōditionib⁹ materie: Et iō ſm aliq̄d abstracte sunt: sicut forme mathematice: vt magnitudo/ numerus: linea em̄ vel figura inq̄ztū hmōi nō determinant sibi materiā aureā vel ligneā/ tn̄ determināt situ ⁊ positione: et iō nō sunt abstracte a cōditionib⁹ materie ſm se: Silr̄ numerus nō determinat sibi materiā: vt duo vel tria/ ſ tn̄ determinat sibi multiplicationē seu diuisionē q̄ cōditiones sunt materie: vt ostensū est. Quedā v̄o forme sunt abstracte scd̄m se: sicut forme physice siue naturales: sicut ignis/ terra/ caro ⁊c̄. ſ abstrahunt̄ cōsideratione p̄ modū et ordinē qui dictus est materia/ et a cōditionibus materie. Prime forme solū cōprehēdunt̄ visione intellectuali: Illa em̄ visio (sicut dicit Aristo.) cōprehēdit res que nō habēt imagines nisi seipsas. Secunde v̄o forme cōprehenduntur visione imaginaria/ que est sensus cōis siue interioris potentie: et p̄ abstractionē a cōditionibus materie positionis et situs: Et huiusmodi apprehēdunt̄ visione intellectuali/ que est virtutis intellectiue. Tertie v̄o forme comprehendunt̄ visione corporali/ que est sensus particularis siue exterioris: et p̄ abstractionē a materia apprehendunt̄ visione imaginaria: deinde p̄ abstractionez ampliorē ab omnibus conditionibus materie apprehendunt̄ visione intellectuali.

De distinctione virtutis intellectiue apprehensiue: Capitulum. XXVII.

Consequenter dicendū est de distinctione virtutis intellectiue apprehensiue. Sciendū ergo/ quod est intellectus passiuus et corruptibilis/ qui dicit ab Aristo. materialis: et est intellectus incorruptibilis et separabilis: De quibus hoc ordine dicemus: Primo/ de intellectu passiuo et actibus eius: Secundo/ de intellectu separabili et actibus eius. Intellectus ergo passiuus est vis inferior partis intellectiue coniuncta sensibili/ que recipit species intelligibiles in phātasmatibus. Oportuit aūt hanc vim esse/ vt intellectus qui est separabilis species abstractas a phantasmatibus intelligeret. Et hec est vis continuans actus virtutis intellectualis cū actibus virtutis sensibilis: Hec enī a phantasmatibus affert materialiter species intelligibiles abstrahendas. Hec aūt virtus nunquam est aīe rationalis nisi dū cōiūgit ad corpus: et nominatur (sicut dicūt) alio noīe rationalitas: a qua dicta est media cellula cerebri/ logistica siue rationalis. Dicta est autē rationalitas siue ratio: quia potens est accipere vniuersalia a particularibus/ quamuis non vniuersale per modū vniuersalis.

De vtute ītellectiua separabili: Ca. XXVIII.

Intellectus separabilis assignantur differentie secundum duos modos: Unus modus est secundum differētiā nature/ scdm quod distinguitur virtus intellectiua per intellectū passibilē vel agentē. Alius modus est scdm differentiā ordinis: et scdm hoc sunt due differentie virtutis intellectiue .s. intellectus superior et inferior/ siue ratio superior et inferior. Quantū ad diuisionē primā/ nota quod duplex est natura intellectus: vna est quasi materialis: alia formalis: Una est possibilis: vt tabula nuda ab omni pictura .s. susceptibilis omniū picturarū: nullā habens actu/ sed possibilis ad oēs: et hec est intellectus: Alia vero agēs/ vt lumē: Est enī intelligibile lumen prime virtutis nobis per naturā impressum semper agēs/ sicut lux semper irradians: de quo psal. Signatū est super nos lumē vultus tui dñe: Et se habet ad species ītelligibiles māifestādas/ sicut lux ad colores: sicut dicūt phi.

De intellectu possibili: Ca. XXIX.

De intellectu aũt possibili/ certũ est ipsum esse: Nã nisi possibilitas esset ad susceptionẽ intelligibiliũ specierꝝ impossibile esset intellectũ esse non intelligentẽ actu. Nunc ergo ad ꝑscrutandũ est distinctiones ipsius. Cõstat possibilitatẽ ad intelligendũ esse in pueris/ et in adultis addiscentibus: ⁊ in adultis edoctis/ nõ tñ actu considerãtibꝰ: ⁊ in actu cõsiderantibus/ ꝫ aliter ⁊ aliter: Sicut potẽtia scribendi est in puero: et in adulto addiscẽte scribere: et in scriptore ꝑfecto in arte/ nõ tamẽ actu scribente: et in actu scribente. In primo eñ est potentia naturalis: in secũdo/ potentia disposita: in tertio/ potẽtia ꝑfecta ĩ habitu: in quarto/ potẽtia in habitu et in vsu. Scd̃m hunc modũ est differẽtia intellectus possibilis quadruplex/ ꝫm Auicennã et alios. Prima est intellectꝰ habens possibilitatẽ tm̃: et est sicut potẽtia mate ialis ad similitudinẽ materie prime que ex se nõ habet aliquã formã/ ꝫ ẽ subiectũ oĩm formaꝝ. Secunda est intellectus dispositus vel habẽs dispositionẽ: q̃ est cũ aliquis habet in intellectu ꝓ̃ncipia: hoc est ꝓpositiones quas cõtingit credere que non aliunde/ ꝫ ꝑ se sunt note: Sicut/ Omne totũ est maius sua ꝑte: et/ Si ab equalibꝰ equalia demas/ que remanẽt sunt eq̃lia. Tertia est intellectus ꝑfectus: cũ iã habet intellectus conclusionẽ eorũ q̃ sequunꝭ ad ꝓ̃ncipia/ ꝫ nõ est cõuersus actu ad illa ꝑ cõsiderationẽ. Quarta est intellectus in actu: cũ iã considerat actu. Primus dicitꝭ intellectus materialis: Secũdus dicitꝭ intellectus in habitu: Tertius dicitꝭ intellectus adeptus: Quartus dicitꝭ intellectꝰ accomodatꝰ. Hi eñ sũt ordines ĩtellectꝰ speculatiui possibilꝭ.

De intellectu agente: Ca. XXX.

De intellectu agente qm̃ sit/ sic probat Auicenna: Aĩa humana est intellectus prius in potẽtia: postea est intellectus in effectu: Omne aũt qd̃ exit de potẽtia in effectũ/ nõ exit nisi ꝑ causã q̃ deducit illud de potẽtia in effectũ: Sed causa dans formã intelligibilẽ nõ est nisi intelligentia in effectu: ergo necessario est intellectus agens. Utrũ aũt intellectus agens sit seꝑatus a substãtia aĩe/ vel sit aĩe differẽtia: Et

si sepatus est: an sit intelligētia creata/que est angelus: an increata q̄ est deus/vidēdū est. Qđ ergo sit intelligētia increata que est deus/sic pbat: August. in lib. soliloquiorum dicit: Sicut in isto sole materiali tria aduertimus: q̄ est/q̄ fulget/q̄ illuminat: sic in serenissimo deo tria intelligere debemus: q̄ est/q̄ intelligit/et q̄ cetera intelligere facit. Sic ḡ deus est intellectus intelligere faciens: ergo intellectus agens. Item Joh. j. Erat lux vera q̄ illuminat omnē hominē ⁊c̄. Illuminatio autē hec non est ad cognoscēda sensibilia/ſ intelligibilis: Erit igit dei filius lux ad manifestanda intelligibilia: ergo est intellectus agens. Qđ aūt intellectus agens sit intelligētia creata que est angelus/probat: Quia (sicut dicit beatus Dionisius) manifestatores sunt angeli oēs: et etiā ad ipsos ptinent oēs reuelationes: vt patet ex apostolo Joanne Apoc. primo/ et ex Danieli. viij. Sed constans est q̄ huiusmodi manifestatio que est p angelos/nō fit virtuti sensitiue: fit ergo virtuti intellectiue/ ſ non nisi p irradiationē: Unde dicunt angeli lucis in quorū speciē aliqñ sathanas se transfigurat: ergo intelligentia angelica est intellectus agens. Itē lux intelligentie prime est inaccessibils: prime Timoth. sexto: Deus habitat lucē inaccessibilē: Ergo ea non erit intelligere. Oportet ergo q̄ sint pportionabilia videns et lux que debet videri: nō erit ergo intelligētia diuina intellectus agēs respectu aīe: Sed cū pportio sit lucis intelligentie angelice ad visū intellectus humani: et in pportionabili luce est videre: ergo erit intelligētia angelica intellectus agēs respectu humani intellectus possibilis. Qđ aūt intellectus agens non sit sepatus a substantia aīe: immo sit quedā differentia virtutis partis intellectiue/probat p psal. iiij. Signatū est super nos lumen ⁊c̄. Igit in suprema parte aīe sup nos est signatio luminis similitudinis diuine. Habemus ergo lumen impressū a creatore ad cognoscēda intelligibilia: et hoc est qđ dicimus intellectū agentē. Itē cū sit aliquis oculus corporalis videns p lucē in se existentē/sicut oculus chaci: et oculus noctue vidēs in tenebris nō indigēs luce exteriori: multo fortius oculus intellectualis videbit per lucē existētem in se. Lux ergo quia intelligimus non erit sepata a substantia aīe.

Respondeo sine p̄iudicio. Quedā sunt (sicut dicit Augu.) supra itellectū humanū: quedā iuxta: quedā intra: quedā infra: Dicit em̄ q̄ cognoscit aīa deū supra se: angelos / iuxta se: se / in se: quicq̄d celi ambitu continet / infra se. Dicendū ergo q̄ intelligendū ea que sunt supra se: sicut sunt ea q̄ de diuina essentia et de trinitate p̄sonarū intelligunt diuino modo / indiget aīa irradiatione ab ipsa luce prime veritatis ꝛ essentie supra sup̄mā vim ipsius / que dicit mens vel intelligentia: De qua dicit Augu. q̄ nulla interposita natura formatur ab ipsa prima veritate: Respectu igit veritatis summe et respectu eoꝝ intelligibiliū que oīno excedūt intellectū humanū / dicit agens deus: Et huiusmodi illuminatio est gratie infusio ad contēplanda diuina. Ad cognoscenda vo ea q̄ sunt iuxta se: vt sunt angelice essentie virtutis et ordines ꝛ op̄ationes / indiget aīa reuelatione angelica siue instructione: Et in hac op̄atione posset dici angelus intellectus agens / inq̄tū instruens respectu intellectus humani: sed hoc nō respicit supremā faciē intellectus humani que est eterni ꝛ increati / sed virtutē inferiorē: Scd̄m q̄d Augu. distinguit inter intelligētiā / intellectū ꝛ rationē: Intelligentia est spiritus increati: intellectus / spiritalis creature: ratio / naturarū corporearū. Ad cognoscenda vo ea q̄ sunt intra animā: vt est ipsa aīa et potentie ipsius habitus / scientie ꝛ virtutes: nō indiget aīa lumine extrinseco / s; lumine innato: Cognoscit em̄ se esse / se posse ratiocinari / se sētire / scire aliq̄d iustū vel iniustū esse p̄ cōuersionē ad se: Et iō dicit Augu. q̄ cognoscit se in se. Ad cognoscenda vero ea que sunt infra se / non indiget aīa lumine intelligētie que sit extra se: Dū em̄ intellectus humanus sup̄ior sit rebus corporalibus: et etiā incorp̄alibus / que sunt in subiecto: vtpote / potētie / habitus / dispositiones ꝛ affectiones: Ideo ad hec apprehendenda nō est necessaria illuminatio substātie sep̄ate / s; sufficit lumē iterius. s. intelleccuts agens. s. vis aīe sup̄me: de qua fit hic sermo. Nota ergo scd̄m Auicennā q̄ intellectus agentis op̄atio est / illuminare siue lumen intelligentie diffundere sup̄ formas sensibiles existentes in imaginatione siue estimatione: et illuminando abstrahere ab omnibus circūstantijs materialib⁹: ꝛ abstractas copulare

siue ordinare in intellectu possibili: Quẽadmodũ ꝑ oꝑationẽ lucis species coloris abstrahit quodãmõ / et pupille copulat. Intellectus vero possibilis oꝑatio est / primo cõuertere se ꝑ considerationẽ ad formas q̃ sunt in imaginatione: que cũ illuminant luce intelligẽtie intellect⁹ agẽtis: ⁊ abstrahũt denudate ab oĩbus circũstãtijs materie: ⁊ imprimunt in intellectu possibili: sicut supra dictũ est / deducit in actũ et format intellect⁹ possibilis: et tunc dicit intellectus formatus: Et tunc oꝑatio intellectus possibilis subsequit: Prima / circa quiditates: secũda / circa complexiones primas que sunt principia: tertia / circa cõclusiones. Verbi gratia: Primo cognoscit q̃d est totũ: secundo ꝓpositionẽ vel complexionẽ / q̃ est principiũ ꝑ se notũ: vt / Omne totũ est maius sua parte: tertio conclusionẽ que cõsequit. s. ꝙ totũ cõtinuũ est mai⁹ sua ꝑte: et sic de ceteris. Per viã igit inductionis colligit / ꝙ ipsa forma vniuersalis abstracta est a singularibus / qua format intellectus possibilis: Per viã vero a simili / ꝑficit oꝑatio intellectus possibilis iã formati: vt sit duplex modus oꝑationis intellectus possibilis: Unus est quasi inductiuus: cũ cõuersio ipsius est ꝑ cõsiderationẽ ad formas sensibiles / vt abstrahat forma ꝑ actionẽ luminis intellectus agentis qua informat: Alius est quasi silogisticus: cuꝫ cõuersio ipsius est supra species intelligibiles acceptas ad inferendã cõclusionẽ. Et in hoc differt a sensu: Sensus eñ visus recipit ꝑ actionẽ lucis / q̃uis nõ conuertat: attamẽ hõ iudicat sine cõuersione: Intellectus vero possibilis nec recipit formam intelligibilẽ / nec iudicat sine conuersione. Et hi sunt gradus oꝑationis intellectus possibilis q̃tũ ad illa q̃ fiunt ministerio sensus. Est aũt alius modus oꝑationis respectu formarũ que non indigent abstractione: sicut virtutes / scientie: et alia que sunt in aĩa vt in subiecto: Species eñ istarũ non abstrahunt a phantasmatibus rerũ sensibiliũ: qꝛ ꝑticularia hoꝝ vniuersaliũ non sunt sensibilia: Sed cuꝫ sunt in anima vbi possunt esse scđm rem / non indigent speciebus quibus cognoscant: q̃ non sunt ipse res. Ad cognoscenda igitur hec / non requiritur nisi cõuersio intellectus possibilis cum illuminatione intellectus agentis.

De diuisione potentiarũ anime scđm ordinem: Capitulũ. XXXI.

Consequens est dicere de differẽtia intellectiue virtutis apprehensiue ſm rationẽ ordinis. Sciendũ igit̃ ꝙ intellectiua virtus subdiuidit̃ ꝑ ſupiorẽ et inferiorẽ partẽ. Supior vo intellectiua dicit̃ ab Augu. cũ cõuertit̃ hec vis suprema inter apprehẽsiuas ad cognoscẽdũ veritatẽ increatã ſm imaginẽ vel speciẽ trinitatis sibi a creatore impssã. Et imago trinitatis (scđm Auicẽnã) determinat̃ scđm tria: memoriã / intelligentiã ꝛ voluntatẽ. Et memoria dicit̃ ipsa vis / inqꝫtũ est conseruatiua similitudinis prime veritatis ꝑ impressã similitudinẽ veritatis a creatore: Intelligentia vo est / inqꝫtũ est cõtemplatiua prime veritatis ꝑ impressã similitudinẽ veritatis a creatore: Volũtas vo ſm qđ hic accipit̃ / est inqꝫtũ est amatiua ꝓme veritatis ꝑ infixũ appetitũ eius a creatore. Vel aliter: Memoria vt hic dicit̃ / est ipsa vis intellectus ſupioris: qua rationalis creatura põt recogitare suũ principiũ efficiens / ꝑ hoc ꝙ nõ semp fuit: vnde certa est ꝙ ab illo fuit. Intelligentia vo est impssa vis intellectus ſupioris: ꝑ quã põt cõtẽplari presentem primã veritatẽ / vt ꝑsentẽ lucẽ sibi ꝛ cõtemplatiõis causã. Voluntas aũt est vis intellectus ſupioris / q̃ dirigit̃ vel inclinat̃ ad ipsã primã veritatẽ vt ad finẽ. Nota ergo ꝙ scđm hanc vim sũt nobis impssa iudicia veritatis circa ꝑncipia sciẽtiarũ: vt / De quolibet dicit̃ affirmatio vel negatio / ꝛ de nullo ambo simul: et / Omne totũ est maius sua pte: et huiusmodi / que dicunt̃ manifesta nature cuiuslibet addiscẽtis ꝑ lumen similitudinis prime veritatis / scđm illã partẽ nobis impressã: de quo in psalmo quarto dicit̃: Signatũ est sup nos lumen ꝛc. Nota etiã ꝙ hec vis est eadẽ scđm substantiã cũ intellectu agente: ſ ſm qđ cõsiderat̃ hec vis vt natura quedã / sic dicit̃ intellectus agẽs: ſm vo qđ est apprehẽsiua / dicit̃ intelligẽtia siue mẽs. Inferior aũt vis ĩtellect⁹ si cõsiderat̃ vt natura q̃dã / sic dicit̃ intellect⁹ possibil': Et act⁹ ipsi⁹ sũt dicti supra: Si vo cõsiderat̃ vt virtus apprehẽsiua: sic dicit̃ intellect⁹ speculatiuus / vel ratio.

De actu virtutis intellectiue: Ca. XXXII

Nota ergo q actus principalis huius virtutis.s.intelle ctiue apprehensiue est intelligere/ et hoc p se: tn preter hunc sunt actus adminiculares/inqtu.s. hec vis ordinat ad sensibile. Et scdm hoc multiplicant rone quadruplicis vis/in inuentiua siue inuestigatiua/indicatiua/ memoratiua et interptatiua. Inuentiua aut et indicatiua no distinguunt ni si qtu ad inuetione et iudiciu: Scdm qd distinguit duplex via .s.intelligendi/que est in inquisitione veritatis p se:et via iudicij/ que est in discussione veritatis accepte ab alio: Una est experiedi/altera addiscedi: et experiri est p se/discere ab alio: Uel/via inuentionis scdm modu copositionis:via iudicij fm modu resolutionis: Siue/via inuetionis est cum a cognitione effectus puenit ad cognitione cause: via vo iudicij est cu p cognitione cause cognoscit effectus. Memoratiua aut et interptatiua distinguunt:qr memoratiua est retetiua speciei cognite:interptatiua vo est datiua cognitiois. Ul'aliter pnt distingui: Na inuestigatiua et memoratiua sunt hois respectu sui: s inuestigatiua et inuetiua in inquiredo incognita: et memoratiua retinendo cognita: Un inuentiue deseruit cogitare et intelligere:memoratiua est post intelligere. Ite indicatiua et interptatiua sut respectu alterius: s indicatiua in suscipiedo ab alio cognitione:interptatiua vo in trasfudedo i aliu: Un vna .s.indicatiua deseruit vitati intelligede: reliq vo .s.interptatiua est post itelligere. Inuetiue vo siue iuestigatiue act⁹ sunt: ingeniare/expiri/apphedere/cocipe/rocinari. Ingeniu aut e extesio itellectus ad incognitoz cognitione: Experietia vo e certitudo rez facta p sensu: Apprehesio aut e acceptio simplex intellectus/vt hois vl'aialis: Coceptio vo est aceptio coplexa itellectus:vt qm ho est aial/ho est risibilis: Rocinatio vo arguitiua intellectus:vt si ho est aial/ho est sensibilis. Et patet numerus: Nam inuestigatio aut se extendit ad cognoscendu incognita/et sic est ingeniu:aut in via cognoscedi p sensum/ et sic est experietia:aut via cognoscedi p ratione:que triplex est: Est em via in cognitione simpliciu/ vt dictionu: immo eoru q significant p dictioes:et hec est apprehesio. Et est via in cognitione coplexoz/vt enuciationu et ppositionu:et hec e aceptio:

Et est via in cognitionē conclusionis: et hec est ratiocinatio. Iudicatiue vero actus sunt etiā qui dicti sunt/ sed secundum aliā viam: Nā ad intellectū peruenit: aut per se/ vt inquisitione: aut per aliuz/ vt in iudicio siue disciplina: Tamē indicatiue inquantū iungitur possibili possunt assignari actus .s. discernere: prout cōiungit imaginatiue/ dubitare et opinari: inquantū cōiungit cogitatiue/ et scire: Sed dubitatio est acceptio vtriusque partis cū formidine falsitatis: Opinatio est acceptio vnius partis cū formidine alterius: Scire vero est completus actus intelligētie. Et hic est ordo: Primo est discernere/ hoc est dijudicare: deinde iudicio deficiente est dubitatio: proficiēte vero iudicio fit fides siue opinio: perueniēte vero iudicio ad intellectū veritatis fit sciētia. Et est dubitatio vacillatio inter verū et falsū: Opinio credulitas veri: Scientia vero certa comprehensio veritatis. Memorie vero rationalis triplex est actus: Primus est species intelligibiles retinere: secūdus est representare: tertius/ obmissas vel oblitas species reparare: et hoc est reminisci in quo habundat a sensibili. Nota quod memoria triplex est: Est enim memoria vis conseruatiua speciei sensibilis: et est memoria speciei intelligibilis: et est etiā memoria vis cōseruatiua diuine similitudinis indita a creatore: de qua dictū est supra de imagine. Interpretatiue vero: que est vis indicatiue intelligentie/ duplex est actus .s. excogitatio et significatio. Et est excogitatio cōfiguratio vel informatio cogitationis ad exprimendū exterius: Significatio vero est cognitionis formate per signa vel verba demōstratio. Et quia signa in opere cōfusa sunt et equiuoca ad intellectū accōmodandū alteri: ideo accōmodata sunt verba ad manifestationē intellectus/ vt signa discreta et propria: Et ideo ad significādū intellectū facta est locutio. Est autem locutio verbi interioris mēte cōcepti .i. cogitationis per verba exterius demonstratio. Hec autem virtus est eadē cum vocatiua .i. cū emissa voce: Vocatiua enim est sensibilis et irrationabiliū: Locutiua vero rationabiliū. Vnde nec pici nec dormientes dicunt loqui: Loqui enim vel dicere est cū intentione proferre. Quia ergo pica vel dormiens et si proferūt vocē significatiuā/ nihil tamen intēdūt nec loquunt: Solius ergo proferētis cū intentione est loqui et virtus locutiua: sed

tale est rationale animal.i.homo. Locutiua q̃tũ ad intentionem est intellectiue: q̃tũ vo ad ꝓlatione est sensitiue: hec em̃ duo sunt in eo qđ est loqui.s.cũ intentione proferre.

De motiua intellectiua: Ca. XXXIIII.

Consequenter dicendũ est de virtute intellectiua motiua: Sicut em̃ habemꝰ vim intellectiuã ordinatã ad verum: sic habemus vim intellectiuã ordinatã ad bonũ. Nota q̃ est vis motiua in bonũ: vt natura: Et est vis motiua p apprehẽsionẽ. Motiua em̃ in bonũ/ vt natura simpliciter est triplex: Est em̃ motiuũ in bonũ supremũ/ qđ dicit̃ synderesis: Et est motiuũ in bonũ infimũ/ quod dicit̃ sensualitas: Et est motiuũ in bonũ mediũ/ qđ dicit̃ voluntas naturalis. Est em̃ bonũ supius.s.bonũ rationale: quod dicit̃ honestũ/ et bonum simplex: qđ sua vi nos trahit/ et sua dignitate nos allicit: Et est bonũ inferius.s.bonũ corpale/ bonũ delectabile carnis: qđ est bonũ apparens siue ꝫm quid: Et est bonũ mediũ/ quod est bonũ naturale: quẽadmodũ esse/ viuere/ intelligere et sentire: et quecũq̃ sunt substãtialia nature. Est igit̃ affixus appetitus naturalis et inditus anime boni honesti/ et virtutũ ⁊ operationum virtuosarũ: Est em̃ infixus appetitus boni delectabilis carni: vt que sunt circa cibos et coitus delectationes: Est etiã infixus appetitus et amor naturalis boni.s. essendi/ viuendi/ sentiendi et intelligendi. Est igit̃ synderesis vis naturaliter motiua: et inclinans animã rationalẽ ad bonũ honestũ/ et retrahens ab inhonesto: Sensualitas vo est vis naturaliter mouens ⁊ inclinans ad bonũ conseruatiuũ nature: Volũtas aũt est vis naturaliter mouens ad bonũ substantiale nature. Sic igit̃ distinguit̃ motiua vis/ vt natura nõ p apprehensionẽ. Itẽ motiua p apprehẽsionẽ distinguit̃: q: est motiua determinata ad incõmutabile bonũ: et est motiua determinata ad mutabile bonum: et est motiua determinate se habens ad vtrumq̃. Motiua determinata ad incõmutabile bonũ est supma pars rationis vel intelligẽtie: que est habens similitudinẽ sũme bonitatis a creatore impssam: ꝫm quã etiã determinat̃ in anima imago trinitatis: scđm mentẽ/ noticiã ⁊ amorẽ: Mens em̃ est

vis conseruatiua similitudinis sũme bonitatis indite a creatore: Noticia vero est per speculationẽ illi⁹: Amor vero per appetitũ illius. Et sicut supma pars apprehensiue intellectiue est imago trinitatis per similitudinẽ prime veritatis inditã: sic supma pars intellectiue motiue est imago trinitatis per similitudinẽ sũme bonitatis inditã: Un̄ ex hac impssione bonitatis nascunt dictamina legis naturalis: vt/ Quod tibi non vis fieri alijs ne facias. Et iterũ: Quecũqz vultis vt faciãt vobis hoies/et vos facite illis. Motiua vero determinata ad commutabile bonũ est motiua sensibilis/ quãtũ est de se. Potest tñ cõsiderari duobus modis: in se/ vel in ordine ad rationẽ vel intellectũ: Scd̃m qd̕ in ordine: sic subiecta est ipsi rationi: scd̃m quod patet in cõcupiscibili et irascibili et motiua membrorũ: Scd̃m quod in se: sic est determinata et ordinata ad bonũ sensibile/ qd̕ est cõmutabile. Motiua aũt indeterminate se habens ad vtrũqz bonũ. s. incõmutabile vel cõmutabile est vis rationis post supmã vel liberũ arbitriũ: De qua Ecclesiastici. xv. Dereliquit eũ in manu cõsilij sui. Et infra: Ante hominẽ vita et mors/bonũ et malũ: quod ei placuerit dabit ei. Manus consilij est potestas arbitrij: Uita et bonũ anime est ex cõuersione liberi arbitrij ad bonũ incõmutabile/ qd̕ est deus: Mors vero et malũ aĩe est ex auersione a bono incõmutabili/et cõuersione ad bonũ cõmutabile. Hec aũt vis a philosophis dicta est intellect⁹ practicus id est/ opatiuus: eo qz principiũ sit operabiliũ. Et hec de anima et potentijs eius dicta sufficiant.

Alberti magni philosophia naturalis explicit.

Egidius de regimine principũ libro primo: parte tertia: de duodecim passionib⁹ aĩe:

Duodecim sunt passiones aĩe/videlicet: amor/odium/ desideriũ/ abhominatio/ delectatio/ tristicia/ spes/ desperatio/ timor/ audacia/ ira/ mansuetudo. Sed nota/ qz mansuetudo interdum importat passionẽ oppositã ire: et interdũ virtutẽ mediam inter irã et mansuetudinẽ passionẽ: et

hoc propter penuriā vocabulorū. Quarū sufficientia siue numerus sic accipi potest: Passiones proprie esse nō habent nisi in appetitu sensitiuo: Appetitus eñ intellectiuus quia non est in corpore siue nō est virtus affixa organo/ab huiusmodi passionibus est semotus. Appetitus itaq₃ sensitiuus diuiditur in irascibilē et concupiscibilē: Prime sex pertinent ad cōcupiscibilē. Quarū numerus sic accipit: Omnis motus anime pertinens ad concupiscibilē sumit vel respectu boni/ vel respectu mali: Si respectu boni/ hoc tripliciter: Bonū eñ apprehensuz primo placet: secūdo tendimus in ipsū: tertio eo adepto quietamur in eo: Quantū ad primū/est amor: ꝙtū ad secundum/ est desideriū: ꝙtum ad tertiū/est gaudiū vel delectatio: Si respectu mali/hoc est tripliciter: Malū eñ apprehensum primo displicet in se: secundo recusatur haberi: tertio si habetur/contristat: Quantū ad primū/est odiū: ꝙtum ad secundū/ abhominatio: ꝙtum ad tertiū/ dolor siue tristicia. Alie sex differūt a predictis: Quia passiones concupiscibilis respiciunt bonū vel malū absolute sumptū: sed passiones irascibilis respiciunt bonum vel malum vt arduum: Sumuntur ergo vel respectu boni ardui/vel respectu mali: Si respectu boni/hoc est dupliciter: Vel quia in ipsum tendimus/sic est spes: Nihil eñ aliō est spes ꝙ tēdere ad aliquod bonum arduum: Circa eñ bona absolute sumpta potest esse amor vel desideriū vel delectatio: non tamen est spes circa aliqua bona nisi habeant rationē ardui: Quare si tendimus in bonū arduū/dicit esse spes: sed si a tali bono deficiamus/ est desperatio. Spes igit et desperatio sumuntur respectu boni: Alie vō passiones irascibilis sumunt respectu mali: Nam malū dupliciter potest considerari: vel vt futurum/vel vt presens: Si consideratur vt futurum/ hoc est dupliciter: Vel vt ipsum aggredimur/et sic est audacia: Vel ab eo refugimus/et sic est timor: Si vō maluz sit presens/hoc est dupliciter: Vel ex hoc consurgimus ad faciendū vindictā/ et sic est ira: Vel a tali vindicta refugimus/ et sic est mansuetudo passio. Ordo predictarū passionū dupliciter considerari potest: vel singulariter/vl' ꝑ combinationē: Per cōbinationē amor ⁊ odium sunt in primo loco: quia omnes alie passiones

sumūt originē vel ex amore vł ex odio: quicūq; em̄ passionatᷣ/
aliqua passione passionatur: sic vel quia amat/ vel quia odit.
In secundo loco sunt desiderium et abhominatio: Nam desi-
derium immediate innititᷣ amori: Cum em̄ amamus aliquid:
vel desideramus ipsum habere/si ipsū non habemus: vel con
seruari in habendo ipsum/ si ipsum habemus. Abhominatio
autē immediate innititur odio: quia statim cum odimus ali-
quid/abhominamur illud. In tertio autē loco spes ⁊ despera
tio: quia sumuntur respectu boni/precedūt timorē ⁊ audaciā/
iram et mansuetudinē. In quarto vō loco/ timor et audacia:
Nam cum aliquid prius sit futurum q̄ sit presens/ timor ⁊ au
dacia que sumuntᷣ respectu mali futuri precedunt iram ⁊ man
suetudinē que sumuntur respectu mali presentis. Ultime pas
siones sunt delectatio ⁊ tristicia: quia sequuntur ad alias passi
ones: Nam quacūq; alia passione quis passionetᷣ: aut delectatᷣ
aut tristatur. Accepte singulariter sic ordinari debent: Quia
amor prior est odio: desiderium abhominatione: spes despera
tione: timor audacia: ira mansuetudine: delectatio tristicia:
Quia semper passio sumpta respectu boni scd̄m quod huius-
modi prior est passione sumpta respectu mali: Nam appetitus
per se et primo tendit in bonum: si aūt refugit malum: hoc est
ex consequenti/inq̄tum fugere malum habet rationem boni.
Amor ergo primus motus est et prima passio: Odium autē
ex amore sumit originē: Nisi em̄ amaremus aliquid/nihil ha-
beremus odio: Nam quia diligimus bonum et iusticiam/odi
mus et abhominamur fures ⁊ iniustos. Desiderium autem/
quod innititur amori precedit abhominationē/ que innititur
odio. Spes vō precedit desperationē: Nam si primum volitū
est bonum: et quicquid cum est volitum/est volitum sub rati-
one boni: et passio que magis nos coniungit bono scd̄m quod
huiusmodi/precedit alias passiones. Et quia tēdere in bonū
est cōiungi bono: et cōiungi bono prius est q̄ deficere ab ipso:
spes p quā tendimus in bonū precedit desperationē p quā de-
ficimus ab ipso. Timor aūt p̄cedit audaciā: Nam qr sicut appe
titus p se tēdit in bonū: iō passio q̄ tendit in bonū est p̄or passi-
one q̄ deficit ab ip̄o: Sic et refugere malū habet rationē boni:

Ideo timor p quē refugimus malū/prior est audacia p quam aggredimur ipsū: Ita in genere passionū est prior mansuetudine: nā māsuetudo proprie nō est passio/s deficere a passiōe. Delectatio aūt que est respectu boni/ est prior tristicia que est respectu mali: Harum passionum quattuor sunt principales .s. spes/timor/gaudium et tristicia. Qd patet/si comparentur ad alias passiones/ad sua obiecta et ad substantiā.s. potētias anime. Ex primo patet sic: Nā omnes aīe passiones videntur ordinari ad istas passiones: Que em̄ sūt respectu boni/videt ordinari ad spem et gaudiū: et q̄ sunt respectu mali/ad timorē et tristiciā: Quia passio sumpta respectu boni primo incipit ab amore: postea vadit in desideriū: et terminat in spē/dū bonū est futurū: vltimo in gaudiū et delectationē/ dū bonū illud est presens et adeptū. Similiter respectu mali incipit ab odio/ et pcedit in fugā vel abhominationē: et terminat in timorē/si malū sit futurū: vltimo terminat in tristiciā vl'timorē/si malū illud sit presens. Ex secūdo idē patet sic: Omnis passio sumit respectu boni vel respectu mali/ que considerant vt in futuro vel vt in p̄senti: Si ergo bonū sit futurū/est spes: si p̄sens/gaudiū vel delectatio: Si autē malū sit futurū/timor: si vo p̄sens/dolor vel tristicia. Ex tertio idē patet hoc mō: Cōcupiscibilis tēdit in bonū scdm se .i. bonū vt bonū: Irascibilis vo in bonū vt arduū siue difficile. Cū ergo aliquid sit maxime bonū cū iā est adeptū/circa qd est delectatio vel gaudiū: et cū maxime sit malū cū iā est p̄sens/ circa qd est dolor vel tristicia: optet delectationē vel tristiciā esse principales passiones respectu cōcupiscibilis: Spes aūt et timor sunt respectu irascibilis p̄ncipales passiones: Nā cū irascibilis tendat in bonū vt arduū: tūc maxime reputat arduū cū est futurū: Circa hoc aūt est spes: timet em̄ malū futurū tanq̄ nō facile euitabile. Preter has aūt duodecim passiones philosophus secūdo ethicorum sex alias enumerare videt/videlicet: zelū/gratiā/nemesim: que est idignatio de psperitatibus malorum/misericordiā/inuidiā et erubescentiā siue verecundiā: que tn̄ omnes reducunt ad aliquas p̄dictarum: Zelus em̄ reducit ad amorē: qr nihil aliud est zelus nisi amor intensus: Ea autē que intense diligimus vel sunt corpalia vel

spiritalia. Si sunt corpalia: q2 talia cũ habent ab vno non ha/ bent ab alio: ideo zelus respectu horũ diffiniri cõsueuit/ q est amor intensus non patiens consortiũ in amato. Vñ inuoluit q aliqui dicunt esse zelotipi de psona aliqua si nolunt in ea ali quid habere consortiũ. Intensus g amor corporaliũ videt esse amor priuatus et rephensibilis/ nõ patiens consortiũ in amato: Sed respectu bonoꝝ intellectualiũ et respectu virtutũ si sit amor intensus/ laudabilis et q̃si cõis: Nã nunq̃ quis virtuosus esset nec ꝓprie virtutes diligeret/ si nollet in eis habere cõ sortiũ. Huiusmodi ergo zelus respectu honorabiliũ diffinit a philosopho .ij. ethicorũ: Q est tristicia de huiusmodi bonis: non q2 insunt alteri/ ꝫ quia nõ insunt sibi. Zelus g reducit ad amorẽ. Sic etiã gratia: ex amore efficit aliquis gratiosus alte ri: Gratia eñi vt de ea tractat philosophus: et vt est passio/ nihil aliud est q̃ quidã motus animi p quẽ inclinat quis ad be neficia conferẽda. Verecũdia reducit ad timorẽ: Dupliciter eñi timere põt: corruptiones. s. et inhonorationes: Qui expa uescit mala corruptiua dicit timidus: ꝫ qui expauescit turpia et inhonorantia dicit verecũdus. Nihil est aliud verecundia q̃ timor inhonorationis/ vel timor inglorificationis. Verecũ dia etiã erubescẽtia nominari consueuit: q2 verecundãtes cõ muniter erubescunt: sicut timẽtes pallescũt: Nã ex eo q aliqs credit se amittere vitã: qd est bonũ interius/ timet: timendo aũt sanguis recurrit ad interiora membra/ ꝛ remanẽt pallida exteriora: Sed ex eo q aliqs credit se amittere gloriã ꝛ honorẽ: que sunt bona exteriora/ verecũdat: et sanguis recurrit ad exteriora/ ꝛ facies rubet. Timor g corruptiui ꝛ amittẽdi bona interiora q2 nõ habet speciale nomẽ/ retinet sibi nomen cõe: et dicit timor: Sed timor amittẽdi honorẽ habet speciale nomẽ: et dicit verecundia vel erubescẽtia: Reducit ergo ad timorẽ. Inuidia autẽ et misericordia ꝛ nemesis siue indignatio reducunt ad tristiciã/ q̃si eius species: Nã aliqs põt tristari/ vel de malo alterius/ vl' de bono: Si tristat de malo/ ꝛ maxime si credit ipsũ indigne pati illud: sic est misericordia: Nã vt secundo ethicoꝝ dicit/ misericordia nihil aliud est q̃ tristicia quedam .s. apparẽte malo corruptiuo vl' cõtristatiuo respectu eius qui

indignus est sortiri malũ illud: Si vero sit tristicia nõ de malo alterius/ sed de bono: hoc põt esse dupliciter: vel de bono scdm se/ et sic est inuidia: qui (vt dicit .ij. ethicorũ) nihil aliud est quam tristicia quedã sup apparẽte actione aliquorum bonorum circa siles non vt aliqd/ sed propter illos: Inuidia enim est dolor de apparẽte bono alicuius: nõ quia ipse nõ habet illud bonũ/ sed quia alter cui inuidet pollet illo bono. Et potissime est inuidia circa siles: Unde figuli inuident figulis: et fabri fabris: et sic de alijs. Si vero sit tristicia de bono alterius: nõ quocũque mõ/ sed vt indigne habetur ab eo: sic est nemesis vel indignatio: Nã scdm philosophũ .ij. ethico. nemesis vel indignatio est tristari de eo qd indigne videtur prosperari. Quia aũt sm diuersitatẽ passionũ diuersificantur actiones et mores diligẽter attendende sunt.

Finit Egidius de passionibus anime.

De virtute intellectiua

DE collegio ergo qd dictũ est de rõne siue intellectu: quia sũmũ qd est in ea in monẽdo dicitur synderesis: Et vniuersaliter (vt dictũ est) in cognoscẽdo intellectus agẽs stat in vniuersali. Sed notandũ est: quia agẽs dicitur sm qd est abstrahens ab imaginatione/ species: et componens easdem in intellectu possibili: synderesis autẽ (vt dictũ est) motiua. Da. aũt vocat eã volũtatẽ naturalẽ/ sed differũt prout sic vocatur: quia synderesis solũ respicit bona rõnalia: naturalis aũt volũtas (sicut ipse Dam. vult) respicit naturalia rõnabilia et vitalia. Post illã et supra illã ptẽ rõnis que dicitur virtus intellectiua: que intuetur diuina siue eterna eo mõ quo põt/ differt a synderesi: quoniam synderesis nihil deliberat: ista aũt bene deliberat. Itẽ synderesis sicut est affectiua cõiter in bonũ: ita ẽ detestiua mali: vñ semper murmurat de malo: Intellectua aũt ista nõ respicit malũ: quia solũ obiectũ eius est eternũ/ vbi nihil est mali. Et si dicitur/ quod sm hoc debet pordinari. Dicẽdũ quod non: quia ista deliberat/ et scit quod vnũ appetit et semper stat in cõi: post illud est illa pars rõnis/ que dicitur virtus: quã etiã extẽdũt quidẽ intãtũ quod comphẽdit ipsã de qua iã diximus trinitatẽ/ et maxime inquantũ est imago trinitatis increate: De qua breuiter dictũ fuit: quia hoc exigit breuitas tractatus.

Post illud est mulier que cõiũcta est sensualitati/ ꝛ sepe aliter ab ea: habet eñ illecebrã iuxta quã semꝑ videt pomũ sibi porrigi. Vult aũt Au. ꝙ iste due ꝑtes differãt solũ ꝑm officiũ: ꝛ nõ sint nisi vna potẽtia. In ista potẽtia siue in istis duabꝰ ꝑtibꝰ ẽ proprie voluntas/ in qua est cõsensus. Sed duplex est consensus: Unus in verũ rõne veri: et sic est cognitio: et sic est opus rationis. s. ꝑfectio veri eius ꝑm qđ est potentia cognitiua: vel sic veri eius ꝑm qđ verũ est ꝑfectio siue bonuȝ intellectus: cui consentit voluntas/ vel potius assentit: qꝛ bonũ est obiectum ꝑfectiuũ intellectus: Potentie eñ cognitiue ꝓprie est ꝑfectio siue obiectũ/ cũ ei adiungit̃: Ipsius aũt aĩe ꝑfectio siue cognitio est sciẽtia ꝑ viã speculatiuã: et tũc ratio ꝓut in potentia cognitiua est/ dicit̃ intellectꝰ: ꝫ differũt eo mõ quo dictũ est. Est etiã cõsensus in bonũ sub rõne veri: Et dico sub ratione veri: quia esse bonũ iudicat vel malũ: et sistit ibi nec amplius ꝓcedit: Si aũt amplius ꝓcedit/ et iudicat videlicet esse bonũ vt fiat: sic est voluntas motiua primo mõ/ hoc est cognitiua: Itẽ si adhuc nõ solũ esse bonũ iudicat vt fiat/ ꝫ in iudicando afficit̃ et appetit illud sicut factũ est siue tẽdat ad factũ: tũc dicit̃ liberũ arbitriũ: qm̃ liberũ arbitriũ compꝛhendit rationẽ ꝛ voluntatẽ primo mõ dictã: Unde liberũ arbitriũ est ĩ iudicio ꝛ appetitu. Dicendũ ergo ꝙ cõsensus de re que fit vel que nõ fit/ cognitio rationis est vt fiat: vel no fiat/ voluntatis. Sic eñ est ꝓcessus: Ratio iudicat bonũ esse vel malũ: et in isto iudicio cõsentit cõsensus rationis/ ꝓut est in cognitiua: et sequit̃ consensus volũtatis: que dicit/ fiat vel nõ fiat: et tunc dicit̃ consensus motiue rationis: Utriusq̃ aũt in verũ et in bonũ cõsensus dicit̃ liberũ arbitriũ: vel arbitrij liberi cõsensus. Unde liberũ arbitriũ cõprehendit in diffinitione rationẽ et voluntatẽ: Est eñ liberũ arbitriũ facultas rationis et voluntatis: qua bonũ eligit̃/ gratia assistente: et malũ/ gratia deserente.

Finis

Impressum Basilee/ cura atq̃ sollertia Michaelis furter: vicesimasecunda die mensis Junij: Anno virginalis partus Millesimo quingentesimosexto.

Tabula

Capitulorũ huius operis recollecta annotatio siue tabula: Cuius prima pars siue liber declarat breuiter libros physicorum Aristotelis .xvij. capitulis.

Capitulorū secundi libri annotatio .s. de celo et mundo.

Capitulorum tertii libri annotatio .s. de elementis.

Capitulorū quarti libri annotatio: s. de elementatis inanimatis: vel methaurorū.

Tabula

Capitulorū quinti libri annotatio scilicet de anima.

Tabula

Tabula

De motiua intellectiua naturaliter. s. synderesi: et deliberatiua/voluntate & sensualitate: Et de intellectiua motiua per apprehensionē: Et de duplici assignatione imaginis trinitatis. s. memoria/intelligentia/volūtate: et mente/noticia/et amore. Capi. xxxiij.

Finis

a b c d e f g sunt quaterni: h ternus: i duernus.

